

MLADIKA

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI

Štev. 3.

1924

Letnik V.

Slikal Caravaggio.

Sv. Peter in dekla.

[Rim - Vatikan.]

Zadnja na grmadi.

Zgodovinska povest. — Fr. Jaklič.

3. Pri lepi Kočevarici.

Na véliki ponedeljek so se shajali lončarji iz dolenjega konca v gostilni, ki je bila v hiši poleg mostu na Pristavi. Hiša je bila kakor vse druge lesena, z mnogimi malimi okni, toda prostorna. Po sredi je bila veža. Na eni strani veže je bila »hiša«, v kateri je bila velika

krušna peč. Okoli peči in ob stenah so bile naslonjene klopi. Razen tega so stale v hiši še tri mize in pred mizami podolgasti stoli. Prav tako je bil opremljen »štibelc« na drugi strani, ki je bil nekoliko manjši kakor hiša. Iz »štibelca« se je šlo v kamro. Tudi »na dilah« je bilo precej prostora. Pred hišo, na vsaki strani vrat, je bila klop in pred njo dolga miza, pri

kateri so lahko sedeli gostje, ako je bilo vreme toplo in je bila »hiša« prepolna. Tej gostilni se je reklo »pri Rajhu«, zakaj Rajh so se pisali njeni lastniki že dolgo vrsto let nazaj. Tedaj, ko se je vršila naša povest, so bili ljudje zavrgli to častitljivo ime ter so rekli gostilni »pri Kočevarici«. Kdor je hotel še bolj natančno povedati, je rekel: »pri lepi Kočevarici«. Na takem glasu je bila namreč v tistem času lastnica gostilne na Pristavi. Ker mora zgodovinopisec pisati resnico, moram povedati, da so jo imenovali tako le moški med seboj, ženske, zlasti žene, so jo nazivale vse drugače.

Ona je bila sicer vdova po Rajhu, ki je umrl par let pred začetkom dogodkov, ki jih opisuje naša povest. Ker je bila kočevskega rodu, doma tam nekje iz Gotenice, so ji dejali Kočevarica, torej »pri Kočevarici na Pristavi«.

Tedaj je imela kakih trideset let. Krepka, polnega života, kakor pravimo, da je ni nikjer nič manjkalo, prikupljivega obraza, iz katerega so zrle žive oči, vedno željne ljubezni, zgovorna, da nikdar ni čakala nagovora, in tudi z odgovorom ni prišla v zadrego. S tovarniki in kupci se je pogovarjala o kupčijah, z domačini pa o vsem, kar je bilo baš pereče; znala je svetovati in tolažiti. Vrh tega je imela v sodih dobro kapljico iz hrvaških gor in močna sladka vina od morja, ki preganjajo skrbi in živodu dobro store. Na mizi je bil vedno lep kruh iz najboljše pšenice, ki je rasla v gorkih hrvaških ravninah, v obilnih kosih narezan, da se je vsak lahko dobro otešal. Kdor je bil kdaj »pri Kočevarici«, je rad zavil zopet tja, in tovarnik, ki je odhajal iz doline, je privezal konjiča h kolu in stopil v hišo, da ga izpije kozarec za slovo. Oni, ki je gonil tovarno živinče od Kadlovca ali od Reke, je pa ustavil, da se odpočije in okrepča. Pri rojakinji so se ustavljali bližnji Kočevarji, ki so prihajali mimo. Tudi oni iz »dežele loncev«, ki so cenili kozarec vina in vogal bele štruce ter imeli smisel za hrepeneče oči brhke Kočevarice, so uravnavali vse delo in pota dneva tako, da jih je zaneslo prej ali slej k »lepi Kočevarici«.

Tam so se sklepale kupčije in poravnavali prepiri. Celo družinski spori, ki so imeli svoj izvor prav v tej gostilni, so se dostikrat krpali ondi, kjer je bila Rajhovka tudi mirovni sodnik. Premoženje ji je lepo naraščalo.

Pač se je oglasil marsikateri snubač od blizu in daleč pri njej. Ponujali so se ji mladeniči v najlepših, vdovci v najboljših letih, a ona je dosledno vse odklanjala, češ, da ne more pozabiti prvega moža, ljubega Rajha, čigar ime je sklenila nesti v grob. Navzlic lepemu govorjenju si je pa prav za prav le hotela ohraniti svobodo na vse strani, da je mogla izbirati po željah razbrzdanega srca.

Res je, da so jo gospod »resprester« večkrat klicali na odgovor, a premetena Kočevarica se je od-

zvala le parkrat. Za svaritev se ni zmenila in potem tudi na odgovor ni več hodila, češ, ako bi tako delala, kakor gospodje hočejo, bi ne bilo nikogar več pod njeno streho, in kako bi potem ona preživela sebe in družino.

Zavoljo vednih tožba so gospod »resprester« može opominjali, da naj ne zahajajo h »Kočevarici«, kjer samo »hudiču tlako delajo«. Tudi »ludi magister«* in njegov pomočnik nista smela igrati na škant pri »Kočevarici«, kamor sta hodila prej gost vesele in poskočne, da se je laže vrtel mladi svet. Rajhovka se je hudobno posmehovala ribniškemu kaplanom in »respresterjevemu« pomočniku, župniku v Kočevju, kadar so jahajoč mimo hiše gledali v drugo stran. Bahala se je, da je ponudila nekoč kočevskemu župniku, ki je jezdil mimo in se ozrl proč, najboljšega vina iz majolike, in je pravila, da ni rekel nič, samo pljunil je proti njej in potem izpodbodel konja.

»Hahahaha!«

In tako je teklo pri »Kočevarici« veselo in brezskrbno življenje, zakaj vino je bilo močno in »resprester« prebivajo daleč v trgu in tudi stari so že, ki ne vidijo vsega.

Torej v tej hiši se je zbiral na veliki ponedeljek svet, željan po dolgem postu mesa in vina, vesele godbe in plesa. Vrh tega so se po starem običaju sklepale ta dan pogodbe med lončarji in delavci ter tovarniki. Ker pa ljudje take važne reči delajo najrajši le pri vinu in ker toči Rajhovka najboljše, so vreli tja iz vseh koncev lončarji in tovarniki, nekateri v spremstvu žená in deklet. Takoj popoldne so se začeli napolnjevati prostori in tudi pred hišo so sedeli, kjer je pomladansko solnce prijetno ogrevalo.

Brhka gostilničarka je pozdravljala na vse strani, nasmihala se znancem prav zaupljivo in jim šepetala na ušesa lepe stvari, da so jim šli obrazi od radosti kar narazen. Hvalila je krasoto mladih hčera, a dobre mamke je potrkavala po ramah in jih spraševala, kdaj bodo njihove hčere za možiteve. Vrh tega je skrbela, da so godci neutrudljivo igrali. Ako so se jim posušila grla, je sama postavila majoliko prednje. Ukazovala je dekletom, da so pridno stregle gostom, a sama je hodila od mize do mize in prijazno govorila z vsemi in pila iz lončenih kozarcev, če so jo klicali pit, seveda samo toliko, da se je z rdečimi ustnicami dotaknila roba.

Med gosti je bil tudi Krznič, kmet in lončar iz Nemške vasi. Prišel je na Pristavo, da se pogodi s kakim lončarskim rokodelcem, ki bi mu vgnetal glino in formal lončeno posodo čez poletje; in s tovarnikom se je moral zmeniti, ki bi mu tovoril posodo po sem-njih ter od vasi do vasi, ali pa bi prevzel od njega posodo in sam tovoril na svoj račun. Res je, Gregor Krznič je sam zrastel pod lončarsko streho in v mla-

* Orglavec.

dih letih nekateri dan presedel pri kolovratu. Noga mu je igraje podila kolovrat in pred njim je rastla iz kepe gline, ki jo je zagnal na kolovrat, najrazličnejša posoda, kakršno si je umislil, od preproste latvice do ogromnega svinjskega lonca.

Toda tedaj je bil še lončarski delavec doma na Pristavi, a sedaj je kmet v Nemški vasi, ki ima z gruntom dela čez glavo. Ne utegne se muditi s formanjem gline in tudi v križu ga boli, ako sedi dlje časa pri kolovratu. Noga, ki goni kolovrat, je že bolj trda in se ne da tako zgibati, da bi udarjanje na desko bilo brez bolečin. Zakaj štiridesetletnik je že, sicer še čvrst, a vendar ga včasih že boli v križu in noga ni več tako prožna, kakor je bila takrat, ko je hodil k Petróvim v Goričo vas. O, takrat je imel urne noge! Zgodilo se je, da je pripovedoval svoji izvoljenki, kako ji bo prijetno tam doli na Pristavi. On bo za kolovratom, ona bo pa odnašala narejeno posodo na desko in jo bo sušila, in kadar bo suha, jo bosta naložila v ožago, in ko bo kuril, bo ona ponoči pri njem, da ne bo zaspal in bi se posoda prežgala. In potem bosta šla s posodo od vasi do vasi, po Kočevskem in Suhi Krajini in še čez, tja do krajev, kjer zori grozdje na trti, in bosta pripeljala domov moke in žita, da bodo tudi otroci lahko mleli, ako jima jih bo Bog dal. In grošev bosta prinesla, da bosta kupila otrokom platna za srajce in hlače. In zgodilo se je večkrat, da so ga prepodili goričevski fantje, ki niso trpeli, da bi hodil kak tujec vasovat, zlasti še lončar. O, tedaj je poskočil kak srnjak in jim jo je unesel. Take noge je imel! Za deklico se pa ni bal. Na Polonko se je zanesel.

Tedaj se je pa zgodilo nekaj, da je mladi lončar opustil svoja pota v Goričo vas. Ponudila se mu je namreč vdova v Nemški vasi, ki je mladega lončarja pogosto videla, ko je prihajal skozi vas. Všeč ji je bil in zaželela si ga je in mu dala vedeti, da ga vzame, ako hoče. Lončar je izprva prezirljivo odklonil, ko pa je naposled zvedel, da je grunt njen, je začel pre-mišljevali.

In ko je premišljeval in se posvetoval doma in z drugimi, je primerjal obe priliki: v prvem slučaju bi dobil mlado ženo s skrinjo in morda še s par lehtmi platna, a v drugem res le vdovo, dokaj starejšo kakor je bil sam, s par otroki, ki pa ima vendar grunt in kola pred skednjem in živino v hlevu. Grunt! Edina želja in misel lončarskih src, ki hrepene po lastnih kolih in zemeljski lasti, da bi kopal glino na svojih tleh. Uresničena bo želja, ako pobere vdovo. In ko je tako primerjal in tehtal, je padla tehtnica na stran vdove. Kaj priletnost žene s priženjenimi otroki, ki odraščajo in se dado od hiše! Tudi žena lahko mine, a grunt ostane. Grunt! Zemlja! Polonka pa ni imela grunta; zato mladi lončar ni hodil več vasovat v Goričo vas. Zmenil se je z vdovo. Polonka pa tudi nobenega drugega obračuna ni imela z lončarjem in

se ni bal, da bi nosila »štruco« za njim, ako bi jo pustil in drugo poročil.

Mladi lončar Gregor Krznič je s priženitvijo prinesel v hišo kolovrat in pravico, za vedno žgati lončeno posodo na pristavski ožagi, kjer so jo ožigali njegovih dedov dedje od nekaj.

Gregor je postal sicer kmet, a kmalu je spoznal, da lončarska ni slaba, da je bolj gotov zaslužek pri kolovratu kakor pa pridelek na njivah, kjer pač veš, da seješ, a nikdar ne veš, če boš tudi žet. In tako je Gregor kmetoval, pa tudi nadaljeval lončarsko obrt.

Njegovim pastorkom, ki so se rodili v kmetiški hiši, se je zdelo, da bi se bili z lončarsko obrtjo preveč ponižali, in se je niso hoteli oprijeti, a lastni otroci so bili še premajhni. Zato je moral Gregor vsako leto najemati izučenega lončarja, da je mogel sam kmetovati in poleg tega še z lončeno posodo kaj pridobiti, ko je imel vendar pravico, in sicer zapisano pravico, na pristavski ožagi.

Gregor Krznič je kmalu našel lončarja, s katerim se je spustil v domenek. Komaj je namreč prisedel k tovarišiji in se ozrl naokrog, pa je zapazil lončarja Martinka, tistega Martinka, ki je nekaj let hodil delat h Krzniču. Res je, da se je Martinek najmanj vsak dan stokrat preveril — in to se je začelo takoj drugi dan, ko je prišel v hišo —, da nikdar več ne sprejme dela pri Krzniču. Prepiral se je z vsemi pri hiši in ko je jeseni odhajal, je vpil po vasi, da ne pride nikdar več v hišo, kjer dajejo ljudem samo sesedeno mleko in črn kruh. Vendar se je na spomlad le oziral za Krzničem in se spominjal, da so bile pri Krzniču polne skleda in odprt kruh na mizi, da ga je odrezal, kadar je hotel. Tako je tudi danes zalezoval starega gospodarja in pazil, kdaj mu bo namignil, da bo stopil k njemu, prisedel in se spustil v razgovor.

Gregor mu je prikimal in namignil:

»Martinek! Les pojdi! Boš pil!«

Kot bi trenil je bil Martinek poleg njega in je pil. Krznič je porinil še vogal štruce predenj in iz žepa mu je dal kos kolača. Martinku se je širil obraz, ko je nesel kolač v usta.

Ko je Martinek pospravil kolač in načel štruco, sta pa s Krzničem govorila dalje.

»Martinek, ali si že s kom v besedi za to leto?« ga je vprašal Krznič. »Kje boš delal?«

»O, o, dosti me jih je že vprašalo, pa nisem še nikomur obljubil. Dejal sem: H Krzničevim pojdem, ako me poprašajo. Tam znajo mati dober kruh speči in skuhamo tudi toliko, da v skledi vedno kaj ostane. In krave imajo.«

Krznič se mu je nasmejal.

»K Skočnim v Rakitnico so me prosili, Micen Janez iz Dolenje vasi je vprašal zame, tista Korda z Blata je pome poslala in še celo v Nemško vas bi bil lahko šel, pa sem dejal: Nikamor ne grem. H Krzničevim pojdem, ako bodo vprašali po meni. Pa sem

še dejal: Martinek Bolha se drži hiše in gospodarja, ako sta zanj. Krznič, ta je mož, mati pa tudi.«

»Prav si govoril,« ga je ustavil Krznič in mu porinil vino. »Bova pa naredila zopet za eno leto. Koliko boš pa hotel imeti?«

»Nič več kakor lani. Samo še ene prtene hlače mi boste dali po vrhu. Desna hlačnica se prehitro predrgne na kolovratu, odzad pa tudi; pa nimam časa vedno krpati. Tako se bom kar preobul. In h Kordi v Blato pojdem format, kadar bo doma ožaga polna in vse dile s posodo naložene. Pa sedem srebrnih grošev mi boste dali za aro, lani ste mi jih bili dali pet.«

»O, Martinek, ti si pa veliko upaš. Dva gospodarja bi rad imel.«

»Korda je reva, ženska brez moškega pri hiši. In v žlahti smo si. Pri naši hiši se pišemo Bolha, Korda pa tudi. Pomagati ji moram!«

Martinek je bil svojeglaven fant, ki ni odnehal, in Krznič mu je končno primaknil, kolikor je zahteval. Preden sta udarila, je še rekel Krznič: »Naj bo! Prtene hlače dobiš in sedem grošev za aro poleg drugega. H Kordi pojdeš takrat, kadar doma ne bi imeli kaj delati ali pa če bi bil bolnik v hiši. Pa še eno ti povem: z materjo boš moral lepše ravnati. Jezikati ne boš smel na vsako njeno besedo. Ali si razumel?«

»O, o, mater bom pa ubogal. Mater imam rad. Boste videli, da bodo z menoj zadovoljni. Le udariva!«

Segla sta si v roke in pila. Krznič mu je odštel sedem grošev are in tako je imel Martinek Bolha delo in gospodarja čez poletje, Krznič pa lončarja, ki je znal na najumetnejši način ustvarjati iz gline posodo.

Krznič je dobil tudi tovarnika. Starega je vprašal in naredila sta. Res ni bil tak, kakor si ga je želel, pa kaj je hotel. Potrpeti je bilo treba. In pametni ljudje prizanašajo drug drugemu, si ne oponašajo napak, brez katerih ni nobeden.

In tako so bili vsi trije zadovoljni in so pili likof, ne meneč se za drevenje in skakanje plesalcev, ki so vrveli v veži in pred hišo in še celo ob vodi in onstran vode. Tudi otroci so skakali po trati in posnemali starejše.

Ljudje, kateri so prišli zaradi resnih opravkov na Pristavo, so se ob takem hrupu le z velikim naporom sporazumevali. Na polne prsi so govorili, pa so si morali še trobiti na ušesa in dopovedovati z rokami, preden so si bili na jasnem in so si pokimali, da se razumejo.

Šele z nastopajočim mrakom je ponehavalo vrvenje. Takrat so odšli godci. Zunaj je bilo že prehladno, a v hiši niso smeli plesati, ker bi ne gorela nobena leščerba ali lojevka, pa tudi luč ne v čelešniku ob plesni vihri.

Za godci je odšla mladina, žene z možmi in tako se je pleglo veliko šumenje. Kajpak, v hiši so še

sedeli moške pri majoliki in še je tekel razgovor sem in tja, še vedno živahen in glasen. Vsako omizje je obravnavalo svojo zadevo. Hohotanje in veselo vzklikanje je razodevalo njihovo razpoloženje.

»Lepa Kočevarica« je bila zadovoljna. Po dolgočasnih dneh posta je prišel dan veselja, ko je bila pipa vedno odprta in se ji je denar kar vsipal v predpasnik.

Dasi je morala biti povsod in dekletom, ki so stregle, vedno za petami, se je vendar utegnila še pomuditi tu in tam. Tudi h Gregorju je prišla. Martinku je velela iti plesat, sama je pa sedla na njegovo mesto, položila Gregorju roko na rame in ga vprašala:

»Kdaj boš ožigal posodo? Zakaj ne prideš nič mimo?«

On ji je pa natočil in porinil prednjo: »Na, pij! Danes se prileže! Ko bom pred ožago sedel in ogenj poravnaval, mi boš pa ti prinesla pijače.«

In pila je. Ker se je vrnil Martinek, ki ni mogel dobiti plesalke, je vstala. Toda še od drugih miz se je ozirala nazaj h Gregorju in njegovim tovarišem.

Zvečer torej, ko je brlela že leščerba pod stropom in so lojevke razširjale po sobi več smradu kakor svetlobe in je moževalo vsako omizje zase, so postali pri mizi v kotu glasni. Nekdo je udaril po mizi, da je majolika odskočila in so vsi slišali, ko je dejal: »Pa je tako! Coprnice so bile in so še sedaj!« Vsa hiša je poslušnila.

Takrat so imeli v ribniškem gradu že nekaj žensk zaprtih, ki so bile obdolžene copranja. Med njimi tudi Češarkovko iz trga, ki so jo vsi poznali. Tisti, ki je tam v kotu vse vedel, je na drobno pravil, kako so jo videli ponoči na križpotih, kako je na metli prasnila na Klek, da se je za njo kar bliskalo, da je sosedu tako naredila, da živinče še voza ni hotelo premakniti, in še veliko drugega.

Eni so ugovarjali, da to vse skupaj nič ni, da, ako bi ženske kaj znale, bi najprvo sebi pomagale, četudi s hudičevo pomočjo. Pa niso nič opravili. Splošna sodba je bila, da so vse ženske coprnice, in tisti, ki je že prej po mizi tolkel, da je majolika plesala, je prevpil vse.

»Tako bi morali narediti pri nas, kakor so na Bočkovem, ko so bili vse ženske spravili na grmado.«

Toda niso bili vsi takega mnenja.

»Nak! To pa zopet ne gre! Brez ženske ne moremo biti v hiši!«

»Kaj mi če!«

»Bi že videl, ko bi je ne imel. Še kuhati bi si moral sam!«

Ko je Gregor to slišal, je pa dejal vmes:

»Hudič! Moja baba je tudi coprnica, pa jo imam vendar rad.«

»Hahaha!« so se zakrohotali drugi. »Kajne, stara je žel!«

Gregor je bil že nekoliko dobre volje. Jezik se mu je bil razvezal. Ostati je hotel pri besedi in zato je povzel:

»Pa je tako, kakor jaz pravim! Čakajte, da vam bom povedal. Naš zet Šobar, ki tudi tukaj sedi, naj potrdi, zakaj tudi on je lahko priča.«

»Hahaha!«

»O sv. Jerneju, ka-li, je minilo tri leta, ko je bil v Kočevju semenj. Dobro smo tržili takrat. Konjiči so šli prazni domov, jaz sem imel pa denar za pasom. Gredoč smo se ustavili, kjer je bilo kaj prilike, zakaj soparno je bilo takrat, to še dobro vem, in žejalo nas je. In zakaj bi ne pil, ako je človek potreben in zmore. Tovornika smo pustili, da je odjezdil. Mi pa, to je jaz, naš zet, potlej ta srednji Divjak iz Prigorice in prigoriški rihtar Bojec, smo pa za njim šli. Malo smo se ustavili v Stari cerkvi, potem smo se oglasili še v Ložinah in noč je bila že prav trda, ko smo prišli na dolénjsko polje. Gremo in gremo sem in tja, ker je bila trda tema in nebo oblačno in se steza ni prav poznala. Tam za Blokami se je tako bliskalo, da smo rekli: lilo bo. Pa je bilo dobro, da se je vsaj bliskalo in nismo steze zgrešili. Mimo rup pod vasjo smo bili prišli in Pristava je morala biti že na strani, tako da je rihtar rekel: Sedaj bomo pa kmalu doma. Dobro je, da je človek pod streho, ko začne kaj doli iti. In če dež pripeljejo od Blok, gre vselej na debelo. Glasno smo govorili, zakaj sapa je delala šum. Pridemo skoraj na pot pri Prigorici, kar ti pred nami stojita dve črni postavi; jaz vprašam: 'Kdo, božji!' — a namesto odgovora slišimo, kako gazita po žitu. Precej smo vedeli, kaj to pomeni. 'Viš jih, hudičevke!' sem dejal sam pri sebi in gledal za njimi skozi temo. Te pa le po žitu, da je kar šumelo: vš, vš! in neko otroče je zajokalo. Takrat se je pa zablistalo in se je zasvetilo kakor podnevi. Pa sem jih zagledal in spoznal. 'Tega pa nisem vedel, da imam tako babo,' sem dejal sam pri sebi. Rekel pa nisem nič in sem zopet v temi tipal naprej. Oni trije niso nič rekli in sem mislil, da jih niso spoznali. Ko sva šla z zetom potem sama proti domu in naju nista ona dva, ki sta zavila na vas, več slišala, sem dregnil zeta s komolcem in ga vprašal: 'Ali si jih videl?'

'Videl. Preklete babel' je dejal. 'Hudičevke, ki delajo ljudem škodo. Nocoj bodo vse pomendrale.'

Ako bi jaz sam na lastne oči ne bil videl, pa bi ne bil verjel, da je tudi moja baba taka, da je coprnica. Še bolj sva se pa zavzela, ko jih dobimo doma. Leščerbo so imele prižgano in so se v kotu pri peči tiščale. Kar obstala sva.

'Kje ste pa bile, babe?' sem vprašal jezno in potrkal s palico ob tla. Nobena se ni hotela vdati in so vpile, da so bile vedno doma in nama očitale, da midva ne veva kam domov in sva gotovo vse požrla, kar sva bila iztržila. Taka trdovratnost pa človeka razdraži. Šobar je kar k peči skočil pa: udri babo!

udri! Še mater je bil parkrat oplazil, da sem moral jaz stopiti vmes in sem ga ukoril: 'Svojo bom že sam, kar pusti jo!'

Dobro sva jih bila prevejala takrat, ampak vdala se nobena ni, še potlej ne, ko sem ji bil proseno lat pomolil pod nos, ki jo je bila prinesla na krilu domov, kjer se je še držala.

»Ali ni bilo tako, Šobar? Pa me popravi, ako sem kaj pozabil!«

»Kaj bom popravljaj, ko je bilo res tako!«

»Pa če je tudi coprnica moja baba, rad jo imam pa le! Pa moja je!« je končal Krznič. »Hudega mi še ni nič naredila.«

Vsi so poslušali Krzniča, tudi Kočevarica, ki je bila že nekoliko razgreta od vina, zakaj nabere se ga tudi po kapljah, ako kapljajo dolgo in na gosto. Z mokrimi očmi je zrla Krzniča in sedla poleg njega. Govorili so še nadalje o coprnicah in sodbi, ki čaka one, ki jih imajo zaprte v gradu. Prerekali so se, kaj je bolj prav, ali da živo vržejo na grmado ali ji prej odsekajo glavo in jo šele potem sežgo, ko ne čuti telo nobene bolečine več.

»Nekaj vdovcev bo gotovo. Vse se ne bodo izrezale!« je bilo soglasno mnenje.

Kočevarica se je kolikor mogoče tiščala Krzniča in mu roko dela na ramo, kakor bi mu nekaj hotela povedati na uho. Mislil je, da nima dovolj prostora, ter se je odmaknil, kolikor je bilo mogoče k sosedu, a Kočevarica se je zopet pomaknila za njim. Še enkrat je odrinil soseda bolj za mizo, a čez nekaj trenutkov je sedel prav tako na tesnem kakor prej. Vrh tega se je ženska naslonila z glavo nanj.

V Gregorju pa je vstala sumnja in nejevolja ga je obšla.

»Ne! To pa ne! Pestoval te res ne bom!« je dejal jezno in se je otrešel. »Prišel sem v gostilno pit! Pijačo sem zahteval, drugega ne maram!«

Mnogi so se ozrli vanj in se zlobno zakrohotali.

»Kaj pa misliš?«

S temi jeznimi besedami je Kočevarica vstala in si pogladila lase, ki so ji prišli nekoliko v nered.

»Nič! Jaz sem se že poročil z eno, ti si pa drugega izberil!«

Vsa osramočena je stala ženska in ni vedela, kaj bi naredila, kaj bi odgovorila. Na njen rovaš se je zabavala vsa hiša in leteli so žgoči dovtipi in prostaška namigovanja sem in tja. Vsa kri ji je šla v glavo, da je žarela od togote.

»Ti! Ti! ...« je siknila, a več ni mogla povedati v zadregi, kar je splošno veselost še pomnožilo.

»Nič se te ne bojim. Plačal sem ti in grem, kadar hočem!«

Togotna se je obrnila in odhitela skozi vežo v drugi konec. Gredoč si je brisala solze, ki jih je rodila osramočena in togota.

Tudi Krznič je vstal, da bi šel, pa so ga ustavili, češ: »Pusti jo! Naj skuha jezico! Dobro si jo odpravil! Drugič bo vedela!«

In tako se je pogovor zasukal od klekaric na druge ženske, ki niso nič manj nevarne kakor one, in se jih je treba varovati, ako hoče človek v miru živeti. Za moža še celo ni ta reč.

»Pa da se je zlomek prav obme obregnil,« je menil Krznič še vedno v nekem neprijetnem razpoloženju.

Martinek Bolha, ki je jedel in pil na račun likofa, ki ga je poravnaval Krznič, izprva ni vedel, kaj pomeni nastali vrišč. Šele po kesnejšem razgovorjanju mu je postalo jasno. Tedaj ga je pa nekaj obšlo; na obrazu mu je zažarelo čudno veselje. Potuhnil se je in kar naenkrat ga je zmanjkalo pri mizi. Nihče ga ni bil prav pogrešal, zakaj Martinek ni bil izmed onih, ki so kaj prida moževali. Kar nastane v drugem koncu hiše vpitje, potem se zasliši odmev zaušnic, in nekdo prileti skozi vrata v vežo kar z viška ter se zaleti v nasprotno steno, kjer bolešno zaječi:

»O, jej!«

Med vrati se pa pokaže Kočevarica, ki je od togote kar pihala.

»Ti, slinez! Jaz ti bom dala! Ti jaro kozle!«

In potem se je obregnila še v hišo: »Tisti, ki ga je k meni poslal, naj ga pa pobere. Tega naj pestuje!« Sedaj so pa tudi v hiši razumeli.

»Hahaha!«

Kočevarica je zaloputnila vrata. Može so se tolkli po kolenih, tleskali z rokami in se krohotali, da se je hiša potresala.

»O, o, o, Martinek! Sedaj si jo pa skupil! Les pojdi! Boš pil! Dobro si naredil!«

Martinek je naenkrat zgubil vse druge občutke. pobral se je in dlan položil na tisti del glave, ki je treščil v steno. Namesto v hišo jo je ubral ven v temo.

Ker ni bilo gostilničarke več na svetlo in so se dekleta le po kotih hihitala, so tudi ostali gostje drug za drugim vstajali in se razhajali na vse strani.

»Hudičeva baba!« je ponavljal Krznič, ko je meril cesto proti Nemški vasi. »Kmalu bi človeka zapeljala!«

4. Judeževi groši.

Rajhovka je bila naslednje dni precej nasajena. No, kaj takega! Vsi so se ji rogali, dekleta pa privoščile. Kar skriti niso mogle posmehljivih pomenkov. In to jo je kajpak jezilo, da je kar pihala okrog sebe. Preziranje Krzničevo in javno ponižanje jo je peklo; in kako jo je grizel domislek tistega Martinka Bolha z Griča, tistega štrameta!

»On mi ga je poslal, on, Krznič,« si je ponavljala stokrat vsako uro. »Čak!«

Vsi, ki so prihajali čez most, pa naj so prihajali od Bajt in Gotenice, od Kočevja in hrvaške strani, pa

naj so prinajali po dolini ali iz bližnjih vasi, vsi so se ji dobrikali in sladkali in se niso odmikali, če je kdaj h komu tesno prisedla...

»Samo ta Krznič! Ta! Ta! Uh!«

Sovraštvo in maščevanje se je nabiralo v njenem srcu. Kako naj izbriše osramočenje! Premišljevala je in nemirno snovala vsemogoče načrte, s katerimi bi Krzniča premagala in se maščevala.

»Krznič! Krznič!«

Za Martinka Bolha je imela pripravljeno še eno krepko brco s peto, ako bi prišel blizu in bi se zopet smukal okoli nje, toda Krznič?

Brhka vdovica je sedaj spoznala, da je Krzniča rajši videla kakor koga drugega njegovega spola. Ni se ozirala samo z enim očesom za njim, temveč z vsem obrazom, z vsem srcem je hrepenela po njem in se ozirala za njim kakor roža za solncem. Moških ji ni manjkalo, toda šele sedaj se je prav zavedela, kako ima Krzniča rada in kako dolgo že. Vselej se ga je razveselila, kadar je prišel v gostilno, in tedaj, ko je Krznič ob toplih poletnih dnevih zažgal ožago in noč in dan sedel ob ognjišču? Ali ni takrat gledala skozi okno in hodila postajat pred hišo, da ga je imela v očeh, in ako je utegnila, ali ni šla tja do ožage vprašat ga, ako se lonci lepo kuhajo in kdaj bo zaprl ožago. Celo zvečer, v trdi noči, preden je šla spat, ali ni šla tja k ožagi, kjer je v svitu ognja žarel Gregorjev obraz, kjer je Gregor sedel na kladi, opiral roko na kolena in podpiral glavo ter zamišljeno računal, koliko mu bo vrgla ožaga, ako bo posoda prav ožgana. Tedaj je kajpada mislil na ženo in otroke, za katere se trudi in muči. Da, takrat se je tudi ona usela pred ožago, ako ni bilo drugih vasovalcev, in ga gledala. Všeč ji je bil in pogovarjati se je znal o kupčiji in o novcih, o resnih in šaljevih stvareh. Rada ga je poslušala in nič ni bilo hudega. Vedela je itak, da ni sam. In če je prišel Gregor za trenutek v gostilno izpit merico vina, tedaj je šla kar sama v hram po vino, mu je natočila in želela:

»Bog ti ga blagoslovi!«

Pa Gregor še sesti ni utegnil, da mu ne zamre ogenj v ožagi in bi bilo vse delo zastoj. Zato ga ni ustavljala. Kadar se je pa vračal s semnja ali pa s kupčevanja po Krájinu in tam čez, se je pa že nekoliko dlje ustavil, da se je pokrepčal in odpočil. Takrat se je rad pomudil in tudi plačal, da je še kdo pil poleg njega in mu delal družino.

Rajhovka se je dostikrat sama sebi nasmejala, ko jo je obšla misel:

»Tega bi pa vzela, tega, ako bi bil prost.«

Potem je pa pristavila: »Kako sem neumna! Saj jo že imal!«

Tisti trenutek na veliki ponedeljek zvečer, ob mračnem svitu leščerb in lojevov ter ob močnem vinu, je bila pa pozabila, da ima ženo, in si ga je zaželela.

Oh, kako jo je pahn timer od sebe! Ali more biti ž njim še prijazna? Ali more spregovoriti še kdaj prijazno besedo? Ali more pozabiti osramočenje? Nikdar! Nikdar! Tako si je dopovedovala. A navzlic hudovanju je v njenem srcu hrepenenje po Gregorju postajalo vedno močnejše; vedno globokejše korenine je gnalo, da jo je naposled kar prevzelo, da je pozabila na vse drugo in mislila samo, kako bi dobila Gregorja v oblast, najrajši za zmerom.

Glas ji je včasih šepetal: »Ženo ima!«

S silo je hotela zadušiti zoprni glas, da bi je več ne opominjal in dramil. Tiste dni je najrajši posedala, podpirala glavo in premišljevala. In v takem trenutku je bilo, ko se ji je nekaj posvetilo, da je dvignila glavo:

»Ali ni pravil Gregor, da je njegova žena, tista starikava Lucija, coprnica?«

O, da! Sama je slišala, vsa hiša je slišala njegovo obdolžitev in zet Lucijin, ta Šobar, je še potrdil. Vsi smo slišali!

V ječah ribniškega gradu čakajo sodbe znane čarovnice, ki v hudičevi službi delajo nečast Bogu, ki jih morajo spraviti s pota, da ljudem ne bodo delale škode. In Lucija?

Zakaj bi Lucija ne prišla na gumado, ko je vendar coprnica, kakor priča njen mož in njen zet? Ali jo bo mož izročil pravici? Pa je pravil, da jo ima rad!

»Hahaha! Pravica naj se zgodi!«

Ob tem domisleku jo je obšlo prijetno čuvstvo. Krznič prost! Ali bi tudi potem tako osorno robantil, ako bi naslonila glavo na njegovo stran? He?

»Pravica naj se zgodi!«

Kaj pa potem, ako Lucije, te coprnice, nihče ne izroči? Ali jo bo izročil mož? Ali zet? Dvom se ji je porajal v mislih.

In tisti hudiček, ki ji je šepetal na ušesa, ji je kar velel: »Ti jo naznani! Ti sama!«

Kar stresla se je ob tej grdi misli in se hotela premotiti z delom, z razgovarjanjem, da bi pregnala skušnjave in svoje misli naravnala kam drugam. Pa so se zopet poyrnile in še hujše in tisti glas je kar vpil:

»Potem bo tvoj! Tvoj bo! Gregor bo tvoj! Spravi jo s poti!«

»O strašne misli! Pravica bi se že zgodila tako. Pa, oh, ne, ne! Nikdar ne!« Pa je zopet vstalo hrepenenje. Oh, kako je koprnela za njim in tisti glas je zavpil, da ji je zvenelo po ušesih, da je vsa trepetala:

»Sedaj je prilika! Sedaj je ura!«

Martinka se je komaj spominjala in je bila pozabila na prošnjo popolnoma. Martinek Bolha je tiste dni po dogodku čepel v leseni bajti na Griču, tam nad Dolenjo vasjo, odkoder se tako lepo gleda doli na vas in preko nje po polju do Makošč in kočevskih selišč, na severno stran pa čez trg tja do Slemen, kjer stoji na najvišjem vrhu sivi ortneški grad. In lepa je

Velika gora, s strmimi stenami na levi, in prijazna Mala gora, s cerkvijo sv. Ane na desni strani. Kamorkoli se ozre oko, se lahko napase ob priredni lepoti krajine. Toda Martinek, ki je tolikokrat pomolil obvezano glavo skozi okno ali prišel se razgledovat na prag, ni tega nič opazil. Njegov pogled se je obračal tja doli na široko Ribenščico, na most, ki pelje čeznjo in na hišo onkraj mostu. Njegove oči in misli so bile tam pri »lepi Kočevarici«. Ves srečen je bil, ako jo je videl, ko je prišla na prag se razkazovat v belem predpasniku, živopisani ruti okrog vratu in črnimi lasmi, nagromadenimi vrh glave. Huda je bila, to je res, toda rog na glavi se mu je sušil in zato ji je že odpustil. Sicer ga pa lepa, vendar osorna krčmarica ni več tako mikala. Eh, baba! Toda Martinek Bolha je imel sedem srebrnih grošev. Dva je bil sicer materi obljubil, a se je potem spomnil, da ji bo prinašal od Krzniča črnega kruha in kislega mleka, kar je vendar dovolj za mater. Zato se je bil skesal. In tretji dan ni več strpel doma; vrgel je obvezo proč in šel doli, kjer se za groš kaj dobi.

Rajhovka ga izprva niti pogledala ni. Odslovila ga pa tudi ni, ker je vedela, da ima groš, in ona je tako rada videla, da se je vse, kar je bilo okroglo in imelo cvenk, zbiralo v njeni skrinji. Preden je Martinek zapravil polovico are, ki jo je bil dobil, je Rajhovka spregovorila ž njim tako, kakor se govori z gostom, ki rogovili po hiši in raztresa sitnosti. In s tem je odleglo Martinku in Rajhovki ter sta poslej občevala, kakor bi se med njima nič ne pripetilo.

V Rajhovki je bil medtem popolnoma dozorel sklep, da izroči Krzničevko pravici. Zakaj je pa čarovnica! Samo iztuhtati ni mogla, kako bi se to izvršilo. Odstraniti se mora pregraja med njo in Krzničem! Oh, saj včasih so bili ljudje, ki so kar pograbili žensko, ki je uganjala coprnije, ter so jo izročili pravici. Ali v Nemški vasi razen Krzniča nihče ne ve, da je njegova žena coprnica? Tedaj ji je pa šinil v glavo Martinek. Ta je tudi slišal Krzniča in bi lahko pričal. Izprva je zavrgla to misel, češ, da je preneumen za kaj takega, toda ker ni bilo drugega izhoda, se je naposled sprijaznila s to mislijo in poslej le premišljevala, kako bi Martinka pridobila za načrt.

Rada bi govorila ž njim na samem, kar se ji je končno tudi posrečilo. V mraku je bil ostal sam v hiši. Usela se je k njemu, prijazno govorila ž njim o tem in onem in še k ustom je nesla pijačo, ko ji je napil. Potem ga je pa iznenada vprašala:

»Martinek! Ali se še spominjaš, kaj je pravil Krznič oni večer o svoji ženi?«

»Hehehe! Vse vem! Kaj bi ne vedel, ko smo ga tako poslušali!«

»Coprnica je! ... Strašno!«

»Naj bo! Kaj meni mar! Saj ni moja baba, da bi jo smel preteptati!«

»S poti bi jo bilo treba spraviti, kakor druge njene vrste.«

»Kaj meni mar! Meni ni nič na poti!«

Rajhovka je sprevidela, da se ga mora lotiti od druge strani. Zato mu je rekla:

»Martinek, nebesa si lahko zaslužiš.«

»To pa že vem, kako. Mati mi vedno pripoveduje: Priden bodi, moli rad, pa delaj rad, pa boš v nebesa prišel!«

Oba sta se smejala.

»Pa še laže si jih zaslužiš in hitreje.«

Martinek je neverjetno zmajeval.

»Res! Le poslušaj me. Ti pojdi lepo v grad, se odkrij in povej tam, kaj je pravil Krznič, da je njegova žena coprnica.«

»Pa pojdem v nebesa? Bom pa rajši še nekoliko na svetu počakal. Letos sem se že s Krzničem pogodil za delo in njegova žena zna skuhati žgance bolje kakor vsaka. Letos bi še rad jedel žgance, ki jih bo ona v skledo devala.«

»Ti se šališ! Ampak jaz zares mislim. Coprnice se morajo naznaniti!«

»Kar daj jo!«

»Sama ne utegnem iti v grad in ženska ni, da bi hodila okrog gospode. Ti pojdi!«

»Ne grem!«

»Majoliko vina ti dam!«

»Nisem žejen!«

»In za pot ti dam!«

To rekši je potresla torbico, da so zažvenketali groši.

»Ne maram nič. Imam še sam dovolj grošev!«

Tudi Martinek je pomešal po žepu, dasi ni tako močno zazvenčalo kakor v njenem.

Nasmejala se je, a nato na videz nejevoljna prekinila razgovor. Pretkana ženska je spoznala, da še ni prišel trenutek, pač pa da skoraj pride čas, ko bode Martinek bolj pripravljen za njene načrte, ko bo rad storil, kar mu bo naročila.

Sicer je pa nestrpnost čakala. Nič več si ni ubijala glave, kako bi osvobodila Krzniča. Njena domišljija ji je predočevala trenutke, ko bo Krznič zopet prišel k njej, ko bo govorila z njim, ko mu bo povedala, da vedno misli nanj in da postane njen mož, ako hoče. Kar zasmejala se je ob tej misli. Kaj bo potem rekel? Vedno ji je bil pred očmi. Toliko moških je poznala, pa le ta lončar, ki je priklenjen na priletno ženo, ji je najbolj všeč, da je samo po njem hrepenela in ga videla vedno pred seboj. Zdel se ji je še krepkejši in bolj možat, kakor je bil v resnici. Obriti obraz z zaupljivimi očmi in visokim čelom jo je vedno gledal in vabil.

Martinek pa tudi še potem ni bil voljan iti ovadit Krzničevko. Pripovedovala mu je, kako dobro delo stori, ako jo spravi v ječo in pred sodnika, ki jo gotovo spravi na potboljšanja, ako ni preveč vdana

copranju. In potlej bo zopet polje rodilo, povodnji ne bo, živina ne bo poginjala in drugih nesreč ne bo, ki so jih povzročale take ženske, kakor je Krzničevka. In tudi tistih grdih reči ne bodo počele na križpotih, na Kleku in na drugih zbiralističih, s katerimi se žali Bog in vsa nebesa. Vse to mu je pripovedovala živo in obširno, nalivala mu vina in mu napijala.

Toda Martinek je še vedno otresal, češ, da mu povodenj ne more ničesar vzeti, ker nima nobene njive, in na polju naj raste ali ne, ker on žeti itak ne sme, ko nima nič odmerjenega, in ako coprnice uganjajo brezbožne reči, on nima nobenega greha od tega. Vse skupaj mu ni nič mar. Krzničevko ima še celo rad in bi mu ne bilo všeč, če bi prišla v ječo.

Rajhovka pa ni odnehala. Obljubila mu je pet grošev, potem deset, ako gre v grad in vse pove, kar je slišal. Še bolj mu je napijala, še celo naslonila se je nanj in ga objela z roko čez rame. Martinek jo je gledal in dobro mu je dela njena prijaznost. Ko mu je še nekaj šepnila na uho, so se mu zasvetile oči. Pogledal jo je in njune oči so se ujele in razumele.

V Martinku je zavrelo. Segel je po vinu in pil v dolgem požirku.

»Martinek! Ubogaj me in pojdi!«

Začel je omahovati, hudič je še bolj kuril. Žganci Krzničeve matere se mu niso zdeli nič več posebni. E, sitna baba, ki ga bolj ošteva kakor lastna mati! Pa še coprnica je, v hudičevi službi. Deset grošev dobi, deset! No, sedaj bo pa materi obljubljena dva groša lahko dal in še več, če ga bodo terjali. In kaj je še rekla »lepa Kočevarica?« Vse se je zmračilo v njem. Oni večer ga je treščila skozi vrata, da bi si bil skoraj glavo razbil, a sedaj mu pa sama odpira vrata in ga vabi. Hej!

»Pojdem!«

Oklenila se ga je še tesneje in rekla:

»Tako je prav. Coprnica naj gre na sodbo!«

»Ti mi pa daj, kar si obljubila!«

»Dobro! Deset grošev dobiš! Samo pojdi v grad in povej, kar si slišal na lastna ušesa od Krzniča, kakšna je njegova ženska. In notri daj za priče vse, ki so slišali Krzniča. Pa šobra ne pozabi, zeta Krzničinega, ki se piše Dihur in mu je Martin ime kakor tebi. Ta je vse potrdil, kar je Krznič govoril in bo dobra priča. Pa še prigoriškega rihtarja Bojca daj za pričo in tistega Divjaka, ki jo je tudi videl v prosu. Vse se mora dobro podpričati, da se coprnica ne izvije.«

Nasteje mu denar.

»To še ni vse.«

»Denar sedaj, drugo pa potlej.«

Martinek je ogorčen vstal.

»Nočem! Vse ali pa nič!«

»Martinek!«

Martinek je nejevoljen odšel.

Toda Rajhovka mu je bila obljubila prezaupljive reči, da bi se jih ne bil polakomnil. Tisto Krzničevo aro je bil že zapravil in sedaj je bil brez denarja, torej tudi brez pijače in zabave. Vrh tega se je bližal semanji dan belega ponedeljka, ko je treba denarja.

Rajhovki ga niti opomniti ni bilo več treba; sam je prišel in se ponudil.

Naročila mu je, kaj naj stori, da nobene priče pozabiti ne sme, da naj vse natanko pove. Potem mu je odštela še denar, deset srebrnih grošev, in mu naročila:

»Dobro opravi, potem pridil«

In Martinek je šel.

(Dalje prihodnjič.)

O življenskih temeljih družine.

Na »Ljudskem vseučilišču« v Ljubljani predaval dr. Anton Breclj.

Razrvanost znači našo dobo, razrvanost mišljenja in hotenja, razrvanost vsega našega življenja. Človeški um je silno nakopičil in pomnožil svoje znanje, zrastle je ogromna zgradba ved in vednostnih strok, da jih posameznik komaj še pregleda, a nikdo več ne obvladuje. A to veličastno poslopje se v temeljih maje in ruši, razdeva ga vsesplošni dvom o vsem, celo dvom o izvestnosti našega spoznanja. Povsod v prirodi zasleduje in ugotavlja človek stalen red in zakone vsemu vršenju, glede sebe pa hoče ustanoviti neko poljubnost, neki stalen nered ali, kakor pravi, svobodnost mišljenja in hotenja. Odtod ta stalni nemir, razdvojenost, notranji razpad v omikanem človeštvu, v posameznikih in narodih. Velika svetovna vojska je le strahovit pojav in dokaz razkroja naše toli slavljene kulture. Ali bo ta grozni opomin zdramil omikano človeštvo, da pregleda in znova učvrsti temelje svoji omiki, ali hoče z zavezanimi očmi nadalje dreviti v popolni razsul?

Neverjetna zmedenost in nejasnost vlada celo v omikanih krogih o zadevah, ki se tičejo neposredno človeka samega in vsakega poedinca izmed nas. Kolika je nevednost in negotovost v pojmovanju družine, ki je najvažnejša življenska edinica, prva človeške družbe!

Zmotna naziranja.

Družino imajo po tem novodobnem naziranju za nekako umetno družabno tvorbo, nastalo po svobodnem dogovoru in rahlih vezeh med obema spoloma. Prvotno človeštvo baje ni poznalo zakona v našem smislu. Kakor njih živalski predniki so živeli prvotni ljudje v krdelih ali rodovih, družila jih je skupna obramba proti skupnim sovražnikom; osebne lastnine niso poznali, skupna je bila last sadonosnega drevja, drugod lova ali udomačenih živali in paše, skupna so bila bivališča po drevesnih duplih in zemeljskih jamah, skupno in svobodno so se tudi med seboj družili in množili, vladala je med njimi neomejena spolna vzajemnost, promiskuiteta. Potomstvo iz teh svobodnih razmerij je bilo skupna last krdela ali rodu, prav kakor opažamo še dandanes

pri živalih. Zaradi namnožitve človeštva se je jela polagoma pojavljati potreba po osebni in zasebni lasti, na tej razvojni stopinji se je uveljavil matriarhat, odločujoči vpliv na potomstvo po materi, ki je bila znana, dočim je bil oče kot neznan činitelj za potomstvo brez pomena. Mati kot voditeljica in vzgojiteljica svojih otrok je imela bolj stalno bivališče in zbiralala življenske potrebščine zase in svoje otroke. Deloma je pridobivala potrebna sredstva sama, večinoma ji je moral dobavljati oni mož, ki si je hotel pridobiti njeno naklonjenost z darovi. Mati je bila lastnica otrok in doma. Polagoma je mož spoznal ugodnosti stalne domačije, vrednost in uporabnost žene in otrok za delo, zato je opustil svojo nestalnost in po svoji večji sili spravil ženo v svojo čezdalje večjo odvisnost; iz matriarhata se je izcimil patriarhat z oblastnim vplivom moža na ženo, otroke in skupno posest. Tako je nastal po moževi sili zakon, ki je bil izprva in dolge dobe mnogoženski, en mož je živel v skupnosti z več ženami, kolikor jih je pač mogel vzdrževati po svoji premoženjski moči. Te zakonske zveze niso bile stalne, mož je kot neomejen gospodar žene in otrok ravnal z njimi po mili volji. Zelo kasno se je ustalil, ponajveč pod vplivom krščanstva, enoženski in do smrti nerazrušen zakon.

Novodobni duh vidi v tej okoreli obliki zakona, ki je bila za svojo dobo morda primerna, nepotrebne zapreke svobodnemu izživetju in ovire pravi plemenitvi človeškega rodu, zato zahteva svobodno ljubezen, veljavno za oba spola. Zakon naj traja, dokler sloni na obojestranski neprisiljeni naklonjenosti, sicer naj se razruši, ker je protinaraven. Tako se bodo družili najkrepkejši možje z najlepšimi ženami, tako nam zraste najhitreje popolnejši rod. Skrb za deco prevzemi družba — država, ker ima prav ta največjo korist od človeškega naraščanja kot delovne in brambne sile.

Tako nekako zveni novodobno svobodomiselnost pojmovanje zakona in družine, pojmovanje, ki si je znalo pridobiti tudi videz znanstvenosti. Pod vplivom materialistične descendenčne ali evolucijske teorije — znane pod imenom darvinizem — so nastale bajke o postanku človeka iz živalstva, samovoljne

izmišljotine o živalskih razmerah prvotnega človeka. Kot priče spolne neurejenosti so služila nezanesljiva poročila o daljnih divjih rodovih in narodih, ki so npravno propadli ponajveč radi kvarnih vplivov evropskih omikonoscev. In nebrzdana sla po neomejeni svobodi uživanja je zvarila zahtevo po svobodni ljubezni. Posledice te miselnosti vidimo vsepovsod v zasebnem in javnem življenju, razkroj družbe, razpad in propad družabne prvine — družine same.

Nasproti tem usodnim zmotam in zablodam o bistvu družine hočem samo z življenjeslovnega vidika ugotoviti nekaj neoporečnih dejstev.

Plemenski nagon.

Vsaka čutna živ, žival ali človek, ima v sebi neko stremljenje, da se ohrani sama, in istotako, če ne močnejše stremljenje, da se ohrani njeno pleme. Pri razvitejših živalih se to splošno življensko stremljenje javlja v nagonih; zanimivi so nagoni, ki ohranjajo žival pri življenju, čudoviti so nagoni, ki navdajajo žival, da si zagotovi potomstvo. Dočim so nagoni samoohrane sebične narave, ker služijo koristim poedine živali same, so plemenski nagoni nesebični, ker služijo koristim drugih, ohranitvi plemena. Poedina žival je v območju plemenskega nagona prav za prav žrtev v korist drugim, dasi lastnim potomkam. Vendar ima žival za izvrševanje tega družabnega nagona neko močno in mogočno vodilo in osebno plačilo v obliki posebnega ugodja ali užitka. Slast, ki jo občuti žival v službi plemenskega nagona, je tolika, da pregluši vse drugo, celo nagon samoohrane. Nagoni so v živalih nujni, živali se jim vdajajo kakor voljne igrčke. Kakor vse življenje sploh je tudi nagonsko delovanje pri živalih smotrno urejeno, nagoni so sicer slepi, t. j. živali se ne zavedajo smotrnosti svojega nagonskega dejstvovanja, a izvršujejo radi občutja ugodnosti namene ali smotre narave slepo. Ko je dosegel nagon svoj življenski smoter, odjenja.

Tudi človek je nagonsko bitje, a njegovi nagoni niso nujni in slepi, ko se razvije v njem razum. Človek spoznava s svojim razumom nagone in njih smotre, s svojo voljo more nagone voditi in obvladovati. Lačen človek je, ako ima vsečno jed pred seboj, da se znebi gladu, ki je neprijeten občutek, in da pride do prijetnega občutka sitosti. Človek pa je tudi iz drugih, umskih, ne nagonskih razlogov, ko mu jedenje ni vsečno; človek se more, če hoče, tudi najbolj prijetni jedi odreči in jedenju odpovedati. — Nevarnosti se človek nagonsko ogne, a jo more tudi nalašč poiskati in v njej poginiti. Človek je nasproti svojim naravnim nagonom prost.

Mogočen je v človeku plemenski nagon, ki ga žene, da si zagotovi potomstvo. Tudi ta nagon v človeku ni nujen, ne slep. Brez škode za svoje osebno življenje se more človek svojemu plemenskemu na-

gonu odpovedati in s tem odreči žrtvam, ki jih je treba za ohranitev človeškega rodu, da, za svoje osebno življenje celo mnogo pridobi, ako se plemensko ne udejestuje. Zmotno in usodno je ponekod razširjeno mnenje, češ, da je plemensko udejestvovanje zdravstvena potreba. Resna zdravniška znanost ne pozna niti ene škode, ki bi nastala zovoljo spolne zdržnosti, pač pa našteva nepregledno vrsto raznih obolenj, ki potekajo iz neomejenega spolnega dejstvovanja. Zelo kvarno je prezgodnje spolno dejstvovanje, ker organizem je sposoben zarajati krepko potomstvo brez lastne škode šele takrat, ko je sam telesno in duševno popolnoma razvit. Doba spolne zrelosti nastopa pri nas sredi tretjega desetletja, bliže tridesetemu ko dvajsetemu letu. Vse, kar spolnost vzbuja in draži pred to dobo, gre v škodo poedincu in zarodu.

Otroku, ki je radi slasti čez mero in si kvari zdravje, krotimo hranilni nagon z raznimi vzgojnimi pripomočki dotlej, da pride otrok sam do spoznanja in obvladovanja tega nagona. Sicer pa si otrok s preobilnim jedenjem pokvari prebavila, da se mu narava sama upira škodljivemu jedenju. Ako beremo v zgodovini, kako so si rimski požrešniki med velikimi pojedinami dali umetno prazniti želodce, da so mogli še nadalje streči svoji snedenosti, ako vidimo, da se toliko naših ljudi vdaja brezumnemu opivanju, se nam vzbuja gnus nad takim početjem in pomilovanje nad ljudmi, ki so se v svoji nagonski sli ponižali pod stanje nerazumnih živali.

Kaj pa naj rečemo o ljudeh, ki se slepo vdajajo spolni sli, ki si umetno dražijo svoj nagon in pretkano preprečujejo nevšečne jim posledice? Kaj naj sodimo o sedanji novodobni kulturi, ki v vseh mogočih oblikah malikuje spolni nagon? Naša umetnost, leposlovna, upodablajoča in glasbena, kar tone v spolnosti, neka poljudna znanost povečuje to nagonsko dejstvovanje kot višek življenja, zato se vrši tudi vse naše življenje v znamenju poltenosti. Ako ni to početje blazno, zasmeš vsaki svobodi, poroga pravi omiki in napredku, ko pada človeštvo v suženjstvo svojih nagonov?

Le mimogrede omenjam, da je narava dobrotna mati onim, ki ji zvesto služijo, a neizprosna in kruta maščevalka vsem, ki menijo, da ji smejo krasti užitke, a se odtezajo njeni službi, ki je ohranitev človeškega rodu. Kazni, ki jim ne uide noben sladostrastnik, so poleg kug, duševna izmozganost in telesna izčrpanost. Življenska sila se jim izpreobrača v stotere nadležnosti in muke.

Spolni ali plemenski nagon je naravni organski temelj družini, ker je usmerjen na naravni smoter, ki je ohranitev človeškega rodu. Kdor kakorkoli ruši ta temelj s tem, da mu jemlje ali izpreminja naravni smoter, ruši družino. Vsak nagon, posebno spolni nagon v človeku, je kakor ogenj, ki dobro služi, a slabo gospodari. Blagor človeku, ki gospoduje nagonom, gorje mu, ako gospodarijo nagoni njemu!

Razmerje med možem in ženo.

Za postanek nove živi je treba dveh raznospolnih prednic. Ni tukaj mesto, da bi razpletal misel o globokem pomenu spolnosti, poudarjam le, da je spolnost bistveno svojstvo vseh višje razvitih živi, rastlin in živali, in da se dajo početki spolnosti zasledovati že pri najbolj enostavnih živeh, enostavnih rastlinah in praživalih. Spolnost je ona naravna činiteljica, ki omogoča križanje roditeljev in s tem preprečuje propadanje potomcev. Spolnost je tudi izraz vsesplošne lastnosti vseh živi, ki so organizirane po načelu delodelitve. Samec in samica imata pri živalih vsak svoj ustroj in vsak svoje nagone, toda ustroj in nagoni so pri obeh tako urejeni, kakor je za ohranitev in pomnožitev njene vrste najbolj primerno. Delodelitev in razmerje med roditeljskima sta pri živalih zelo različna, a v isto življensko smer točno določena in uravnana. Poznamo živalske vrste, kjer se vrši plemenitev v obliki zelo rahle in kratkotrajne združitve ob drstenju, pri drugih prevladuje mnogo-
moštvo ali mnogoženstvo, pri tretjih se opazajo eno-
ženske združbe, celo stalne dosmrtno enoženske zveze so znane pri pticah in sesavcih. V vseh teh živalskih oblikah spolnega ali plemenskega združenja pa je izraženo in izvedeno načelo delodelitve pri zarejanju, samec in samica pomagata drug drugemu, dokler ni zarod oskrbljen in za samostojno življenje usposobljen.

Kaj pa razmerje med možem in ženo? Mnogi domnevajo, da sta si enaka, in zato zahtevajo, da bodi razmerje med njima svobodno.

V tem mnenju tiči več zmote ko resnice, več nasilja ko pravice.

Mož in žena nista enaka ne telesno ne duševno; globoka je razlika med njima v telesnem ustroju, nič manjša, če ne globlja je v duševnem sestavu. Tajiti ali zabrisati hoteti to dejansko različnost pomenja popolno življenjeslovno nevednost in zmedenost. Podrobnosti ne morem naštevati, poudarjam le, da je mož silnejši in močnejši, žena pa potrpežljivejša in vztrajnejša. Zanimivo je dejstvo, da se rodi na sploh več dečkov, a ženske so vendar številnejše, kar pomenja njih trdoživost. Ko bi rodili moške, bi rodil vsakdo izmed njih samo enkrat, kakor pravilno sodi preprosti narod. Pri moških prevladuje razum, pri ženah čuvstvo. Kdo izmed njih je boljši, kdo slabši? Ker sta vsak za svojo posebno življensko nalogo posebno usposobljena in se pri izvrševanju te življenske naloge drug drugega izpopolnjujeta, ni nobeden izmed njiju ne boljši ne slabši. Če že zasluži kdo izmed njiju prednost, bi jo jaz glede življenske važnosti prisodil ženi. Naj se ukvarja mož s čimerkoli in kakršnimkoli preprostim ali sijajnim ali dobičkonosnim poklicem, vendar zaostaja v primeri z naravnim poklicem žene, ki ima življensko nalogo, da iz svojih snovi stvari in rodi dete, to svoje in možovo dete neguje telesno in

duševno, dokler ne zraste iz njega krepak in dober človek, sposoben za samostojno in koristno življenje. Ali je kateri življenski poklic lepši in vzvišenejši od tega?

Mož, ki se je z ženo združil, je prevzel po naravnih zakonih vse dolžnosti, ki nastanejo iz tega razmerja po naravnem teku, namreč da ženo varuje in oskrbuje z vsem, kar ji je treba pri tem življenskem poslu, ne kot deklo ali sužnjo, marveč kot sebi enakovredno in enakopravno družico. Žena, ki se je vdala možu, je prevzela nase ogromno življensko nalogo, polno trpljenja in vsakovrstnih žrtev, mož pa neoporečno dolžnost tej življenski združitvi zagotoviti človeka dostojen obstoj. V tej življenski skupnosti ima mož zunanje posle, varstvo in oskrbo te življenske edinice, žena pa notranje zadeve. To je tisti red, ki ga zahteva narava sama od take življenske združitve. Kršitev tega reda ni svoboda, marveč potvara svobode, ker pomenja nered, ki življenski smoter ovira ali onemogoča. Ravnanje z ženo v spolnem pogledu označuje možovo нравno stanje. Mož, ki ne spoštuje v ženi enakovredne in enakopravne družice, jo ponižuje v malovredno sredstvo svoji živinski sli.

Svobodna ljubezen, tudi če se izvaja sporazumno med možem in ženo, pomenja samo izkoriščanje ženske osebnosti in je po nujni življenskih zakonov zaslužnjevanje žene.

Ne morem pojmiti slepote, da se celo neke žene ogrevajo za svobodno ljubezen, ki je dejansko izraz samo moške pohotnosti!

Po naravi je razmerje med možem in ženo v življenski združitvi točno določeno, vladati mora enakopravnost in iskrena vzajemnost, pripravljenost do vseh osebnih žrtev, ki jih zahteva obstoj življenske skupnosti.

Otrok.

Plod življenske združitve moža z ženo je otrok, ki je nova in izredno močna vez med ženo in možem. Že pred svojim rojstvom je otrok naložil materi težka bremena in izsilil od nje mnogo osebnih žrtev, po rojstvu pa njegove zahteve niso skromnejše, če ne večje. Že dojenček, ki večinoma prespi ves dan, zaposluje mater ne sicer neprestano, a vendar ves čas. Majhen otrok, malo dete, majhne skrbi; velik otrok, velike skrbi in veliko dela. In kdaj je teh skrbi in dela za lastnega otroka konec? Pri pravi materi prav za prav nikdar, dokler je sama živa in ji živi otrok, tudi če ima ta njen otrok že sam otroke. Vendar na splošno neha roditeljska oskrba, ko se otrok usposobi za samostojno življenje. Ta doba je dolga, povprečno je treba dveh desetletij telesne nege in duševne odgoje.

Pristaši in zagovornice svobodne ljubezni hočejo to suženjstvo, ki zadeva predvsem ženo, odpraviti na ta način, da sprejmi družba v popolno oskrbo vsako nosečo ženo in ji daj v nje težkih urah in kesneje

vso pomoč, dokler jo žena potrebuje. Ko si je opomogla, naj žena izroči svoje dete družbi v varstvo, izrejo in vzgojo, saj je to njeno dete družbi v korist, sama pa naj odide svobodno po svojih poslih in potih.

Človek, ki ima zdrav življenski čut in smisel v sebi, ne bi verjel, da so take gorostasnosti mogoče, ko bi jih ne bral in slišal od ljudi, ki hočejo biti resni poboljševalci naše družbe. Kdo naj oskrbuje v materinskih in deških zavetiščih in domovih matere in otroke, ako ne žene, ker moške očitno niso za take posle, — o negovalnih, izrejevalnih in odgojnih strojih pač še ne sanjajo niti v Ameriki. Delo bi ostalo torej ženam, namesto majhnega in skrbno poslujočega obrata v družini bi nastopilo državno obratovanje na veliko, posle svobodnih mater bi zavzele odvisne državne uslužbenke. Ali bi bilo tako splošno veljavno državno izrejanje in odgajanje otrok boljše; ali je sploh mogoče?

Imamo najdenišnice, sirotišnice in podobne zavode za izrejo in vzgojo otrok, poznamo njih obratovanje. Potrebni, zelo potrebni so taki zavodi, le premalo jih je, ker je toliko nesrečnih otrok, ki nimajo mater ali svojcev, ki bi jih mogli oskrbovati. Po pravici veljajo ti zavodi za zasilne namestke domači družinski oskrbi otrok; njih poslovanje je uspešno, v kolikor se v njih nastavljene uslužbenke žrtvujejo za tujo nesrečno deco, pa ne radi plačila ali iz drugih zemskih vidikov. Ali naj se izjeme postavijo za pravilo? Ali naj zahtevamo od žen, ki nimajo čuta do lastnega otroka, požrtvovalnosti do drugih, tujih otrok?

Poudariti je treba pa še druge življenske okolnosti, ki naravnost zahtevajo tesno vez in dolgotrajno skupnost otroka z lastnima roditeljema. Kar dobi dojenec v materinem mleku, velja za njegovo življenje več ko vsakega bogataša dota. Materinega mleka, ki vsebuje čudovito važne življenske snovi, ne more namestiti nobeno drugo mleko, ne kak kemični izdelek. Doba dojenja traja približno eno leto. Ali naj se takrat ločita otrok in mati? Kruto bi bilo tako ravnanje za mater, kvarno za otroka, ki sta se drug na drugega navezala s sto vezmi. Ali more kdo drugi razen rodne matere tako povoljno zadovoljiti neštetim otrokovim telesnim in duševnim potrebam? Le lastna mati je tako vztrajna in požrtvovalna, a tudi ona potrebuje za to svoje življensko delo varstva in stalne pomoči svojega življenskega druga — otrokovega očeta. Že pri živalih opazujemo, kako tesno je zvarjena življenska skupnost med roditeljema in mladiči. Da tvega

samica za ohranitev svojega zaroda vse, tudi življenje, vemo, pa tudi samec je požrtvovalen čuvar mladičev in samic. Ko pa mladiči odrastejo, odganjata jih roditelja od sebe in ravnata ž njimi kakor s tujimi.

Življenska skupnost med roditeljema in otroki je v naravi utemeljena nujna življenska potreba. Vse, kar to skupnost rahlja in ruši, je proti živlenskemu zakonom, v škodo potomstvu, a hkrati roditeljema in družbi sploh.

Kako dolga je pri človeku življenska skupnost? En sam otrok potrebuje nege, varstva in odgoje kar dve desetletji. Ker je otrok pri naravni življenski skupnosti redoma več, traja življensko delo roditeljev navadno vso življensko odraslo dobo. Življenska skupnost roditeljev je po naravi dosmrtna. Seveda nastajajo tekom življenja novi odnosi med roditelji in potomci. Roditelji se žrtvujejo za otroke, dokler se ti sami ne usposobijo za samostojno življenje. Življenska moč je pri roditeljih medtem opešala, po naravi potrebujejo onemogli roditelji pomoči, ki jo smejo po vsej pravici pričakovati od svojih otrok. Ali naj spravimo tudi vse onemogle ljudi v državne zavode, hiralnice? Otroke v izrejevalnice in odgojilnice, starce in onemogle ljudi v hiralnice, sredi življenja smo pa že itak, kar nas ni kmetov, skoro vsi zaprti po pisarnah, učilnicah, prodajalnah, tovarnah in raznih delovršbah! Lepo, po svobodi hlepečega človeka dostojno in vredno življenje bi nastalo po omenjeni miselnosti!

Sklep.

Življenska skupnost med mošcem in ženo, kakršni pravimo zakon, je po svoji naravi in po svojih posledicah nerazrušna in dosmrtna. Življenska skupnost obeh roditeljev in njiju otrok ali družina je prvina in temelj človeški družbi. Človek je po svoji naravi družinsko bitje. Razmerje med mošcem in ženo, odnosi roditeljev do otrok niso svobodno dogovorjeni, marveč utemeljeni globoko v naravi kot življenske zahteve. Kdor ta naravni življenski red krši, ruši temelje družini in družbi. Kršilca naravnega reda neizprosno kaznuje življenje samo.

Za nas Slovence, ki smo tako maloštevilni narod in ogroženi po dveh silnih sosedih, so zadeve, tičoč se družine, prav posebno važne. Moč našega narodiča, ki je prav za prav le izraz življenske sile njegovih prvin — in te so družine —, ni razveseljiva. Obnovimo temelje svojih družin po vekovitih zakonih naravnega življenja!

Ob urah večernih . . .

Ob urah večernih
je vzžarela svetiljka — tihe molitve.
Dobrotljivi Oče! Ti si skrbel

za svoja otroke,
da sta pristala pred burjo
in našla mirno zavetje.

Ostani pri nas! Glej, zunaj je mrak
in pot je še dolga . . .

Slavomirov.

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. — Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

27. Basmanov.

Basmanovi ljudje in razbojnik so obkolili Serebrjanega.

Tatarji so bili popolnoma premagani; mnogo se jih je vdalo, drugi pa so zbežali. Maksimu so izkopali grob in ga častno pokopali. Medtem je ukazal Basmanov na bregu rečice razgrniti svoj perzijski šotor in njegov dvorni hišnik (dvorecki), eden izmed načelnikov oddelka, je naznanil Serebrjanemu, da se mu bojar klanja in ga prosi, naj ne odkloni povabila na vojni obed.

Basmanov je ležal že počesan in z dišavami oškropljen na svilenih blazinah in se ogledoval v zrcalu, katero je pred njim kleče držal mlad konjar. Vnanost Basmanova je kazala čudno zmes lokavosti, oholosti, raznežene razuzdanosti in brezskrbne predrznosti; skozi to zmes pa je gledala neprijaznost, katera ni nikdar zapustila opričnika vpricho pravega bojarja. Domišljeva je si, da ga Serebrjani mora prezirati, je takoj pomislil, kako bi se maščeval nad gostom, ako mu ta tako ali tako pokaže svoje preziranje, čeprav ga bo moral gostoljubno sprejeti.

Ko je Serebrjani vstopil, ga je Basmanov sprejel z nagibom glave, ne da bi se ganil z mesta.

»Ali si ranjen, Fedor Aleksejič?« je vprašal Serebrjani prostodušno.

»Ne, nisem,« je rekel Basmanov, smatrajoč te besede za posmeh, in se je odločil, da jih sprejme z nesramnostjo. »Ne, nisem ranjen, samo malo upehan sem, in kakor da bi mi obraz nekoliko zagorel. Kaj misliš, knez,« je pristavil, gledaje še vedno v zrcalo in popravljajoč si biserne uhane. »Kaj misliš, ali ogorelost kmalu zgine?«

Serebrjani ni vedel, kaj bi odgovoril.

»Škoda,« je nadaljeval Basmanov, »danes se ne bom več mogel skopati. Do doma imam kakih trideset vrst, a jutri, knez, če mi izkažeš milost, te pogostim bolje kot sedaj; videl boš, kako se pri meni pleše kolo; sama izbrana dekleta in fantje — najstarejši nima niti dvajset let.«

To govorec je Basmanov močno pogrkoval.

»Hvala ti, bojar, mudi se mi v Slobodo,« je odgovoril Serebrjani hladno.

»V Slobodo? Ali nisi ušel iz ječe?«

»Nisem ušel, Fedor Aleksejič, siloma so me odpeljali. Ker sem carju zastavil svojo besedo, bi sam ne bil ušel, sedaj pa se zopet izročim njegovi volji.«

»Torej hočeš na vsak način na vislice? Prostemu prostost, rešenemu raj! Jaz pa sam ne vem, ali bi se vrnil ali ne.«

»Zakaj pa ne, Fedor Aleksejič?«

»Zakaj?« je rekel Basmanov in postal nejevoljen, ali pa je hotel Serebrjanega samo navdati z zaupanjem. »Služiš carju po vsej pravici, žrtvuješ zanj dušo in telo, on pa ti posadi na glavo kakega Godunova, da sam ne veš, kdaj!«

»Saj te ima car menda rad!«

»Rad! Doslej me ni hotel povišati niti za okolničega. In kdo mu je bil bolj hlapec od mene. Ej, Godunov mu služi čisto drugače. Ta samo gleda, da bi zemski bojarji o njem ne mislili slabo. Hej, Boris, pojdi v mučilnico zaslišat bojarja! — Grem, gosudar, samo da bi me ne ukanil. Jaz tega opravlka nisem navajen; ukaži Grigoriju Lukjaniču, naj gre z mano! — Hej, Boris, tam za ono mizo zemski bojar malo pije, nesi mu vina, ali me razumeš? — Razumem, gosudar, samo da meni ne bo zaupal; rajši pošlji Fedko Basmanova! — Fedka se pa prav nič ne izgovarja, kamor ga pošljejo, tja gre. Ko bi car samo z očesom trenil, pa bi rodnege brata zastrupil, ne da bi vprašal, zakaj. Ali se spominjaš, kako sem ti prinesel k mizi čašo od Ivana Vasiljeviča? Mislil sem, da je vino zastrupljeno, bogme, da sem tako mislil!«

Serebrjani se je nasmejal.

»In kje,« je nadaljeval Basmanov, izpodbujen še k večji drznosti, »kje pa dobiš zanj lepšega slugo od mene? Si li že videl take obrvi, kakor jih imam jaz? Ali te obrvi niso sobolje? In lasje? Primi jih, knez, in potipaj; svila, prava svila!«

Nevšečnost se je Serebrjanemu pokazala na obrazu. Basmanov je to opazil in nadaljeval, kakor bi hotel dražiti svojega gosta.

»In moje roke, poglej, knez, ali niso kakor dekliske? Samo nekaj žuljev sem dobil danes. To je že tako v moji naravi, da si v nobeni stvari ne prizanašam.«

»Res si ne prizanašaš,« je rekel Serebrjani, ki ni mogel več zadrževati svoje nejevolje. »Ako je vse res, kar govore o tebi...«

»A kaj pripovedujejo o meni?« mu je segel Basmanov v besedo in zvijačno stisnil oči.

»Saj je že tega dosti, kar sam pripoveduješ o sebi. Drugi pa pripovedujejo, da pred carjem plešeš, sam Bog nas varuj, v ženski obleki!«

Kri je šinila Basmanovu v lice, a poklical je na pomoč svojo običajno nesramnost.

»Kaj pa je zato,« je rekel, z narejeno brezskrbnostjo, »če tudi res plešem?«

»Če je to res, oprost,« je rekel Serebrjani, »me je sram samo gledati te, kaj šele s tabo obedovati!«

»Aha!« je vzkriknil Basmanov in narejena brezskrbnost je izginila, oči so se mu zaiskrile, na pogrskovanje je pa sploh pozabil. »Aha!« sedaj si se pa le

zarekel. Vem, kaj si mislite o meni. A jaz, vidiš, pljunem na vas vse!»

Serebrjani je dvignil obrvi in roka mu je segla po sabelskemu ročaju. A spomnil se je, s kom govori, in je samo skomizgnil z ramami.

»Kaj boš prijemal za sabljo?« je nadaljeval Basmanov. »S tem me ne preplašiš. Če še jaz primem za sabljo, bova šele videla, kdo bo koga!«

»Z Bogom!« je rekel Serebrjani in dvignil šotorovo zaveso, da bi odšel.

»Čuj!« je kriknil Basmanov in ga prijel za kaftan. »Ko bi me kdo drugi tako pogledal, Bog mi je priča, da bi mu ne odpustil, a s tabo se ne bom prepiral: od vraga vrlo sekaš Tatarje!«

»Ti tudi,« je dobrodušno rekel Serebrjani, ki je obstal pri vhodu in se spomnil, kako se je boril Basmanov. »Tudi ti jih nisi slabše od mene. Kaj pa ti je spet prišlo na misel, pačiti se kakor baba!«

Basmanov obraz je postal zopet brezskrben.

»No, ne bodi hud, knez! Saj nisem bil vedno tak. A v Slobodi, saj sam veš, se človek nehote nauči marsičesa.«

»To je res greh, Fedor Aleksejič! Kadar sediš na konju s sabljo v roki, se človeku srce veseli, če te pogleda. Danes si pokazal svoj pogum, da te je bilo veselje pogledati. Zavrzi vendar svoje babje navade, ostriži si lase, kakor Bog veleval, pojdi se spokorit v Kijev ali v Solovke in se vrni v Moskvo kot kristjan.«

»Ne jezi se, ne jezi, Nikita Romanič! Sedi sem, obeduj z menoj. Saj nisem tak pes; dosti jih je še hujsih od mene. Vse pa tudi ni res, kar govore o meni; ne verjemi vsega, kar slišiš. Včasih iz nejevolje tudi sam sebe opravljam.«

Serebrjani se je razveselil, da si je mogoče vedenje Basmanova razložiti na lepši način.

»Torej ni res,« je naglo vprašal, »da si plesal v ženskem krilu?«

»Ali te pa boli tisto krilo! Ali ga oblačim iz lastne volje? Ali ne poznaš carja? Ali hočem biti morda svetnik? Saj se itak njemu na ljubo postim v Slobodi; niti ene rane maše še nisem zaspal; vsako sredo in petek se klanjam po stokrat do tal. Čudno, da si nisem še glave razbil! Če bi moral ti po cele tedne hoditi v kuti, bi menda tudi ti za spremembo oblekel krilo!«

»Rajši bi šel na morišče!« je rekel Serebrjani.

»Ne vem, ne vem,« je dejal Basmanov porogljivo, zlobno pogledal kneza in nadaljeval s hlinjeno zaupnostjo: »Ali misliš, Nikita Romanič, da mi je prijetno, če me po carski milosti ne imenujejo več Fedor, ampak Fedora? In če bi imel vsaj kak dobiček od tega! Dobitek ima samo on, jaz pa samo sranioto. Zadnjič grem po polju mimo Dragomilovske Slobode, kmetje pa s prsti kažejo name, nekdo iz tolpe pa celo zakriči: 'Glejte, carska Fedora jaha!' Jaz planem nadnje, pa so se razbežali. Pridem k carju in mu pravim,

češ, naj ne da Dragomilovcem, da bi se delali norca iz njegovega hlapca, ker me je eden izmed njih že imenoval Fedora. 'Kdo ti je to rekel?' — 'Če bi to vedel, bi te ne bil prišel nadlegovat; sam bi ga ubil.' 'No,' je rekel nato, 'vzemi si iz mojih skladišč štiri-deset soboljih kož za dušegrejko.' — 'Kaj pa mi bo dušegrejka? Saj še Godunova ne oblačiš v dušegrejko, ali sem jaz kaj slabši od njega?' — 'Kaj pa ti naj dam, Fedja?' — 'Povišaj me za okolničega, da se mi ljudje ne bodo rogali v obraz.' 'Ne,' je rekel, 'okolniči ne postaneš. Ti si moj šaljivec, Godunov pa je moj svetovalec; tebi dam zaklad, njemu čast. Ker pa so te Dragomilovci imenovali Fedoro, zato ukažem prepisati vso Dragomilovščino v mojo last!' — Pa sem ga imel, šaljivca! A od takrat, ko smo zapustili Moskvo, tudi šal ni bilo več. Vsi so se postili in molili Boga. Iz dolgega časa sem si izprosil, da smem na svoje posestvo, pa se mi je tudi tam priskutilo. Venomer ne moreš hoditi na lov na zajce in prepelice! Nehote sem se razveselil, ko se je raznesla vest o Tatarjih. Ampak pošteno smo jih pa naklestili, bogme, da pošteno! In tudi ujetnike priženemo v Moskvo! A kar pozabil sem na ujetnike. Ali streljaš z lokom, knez?«

»Zakaj?«

»Kar tako. Po obedu privežemo Tatarja sto korakov daleč; bomo videli, kdo ga prvi zadene v srce. Če ga ne v srce, potem to ne šteje. In če pogine, privežemo drugega.«

Odkriti obraz Serebrjanega se je pomračil.

»Ne,« je rekel, »zvezanih ljudi ne streljam.«

»No, potem mu pa ukažimo, naj beži. Bomo videli, kdo ga prvi podre v begu.«

»Tudi tega ne storim in tudi tebi ne dovolim. Tukaj, hvala Bogu, ni Aleksandrova Sloboda!«

»Ne dovoliš?« je kriknil Basmanov in oči so se mu znova zaiskrile, a očividno se ni mislil prepirati s knezom, kajti naenkrat se je izpremenil in mu rekel veselo: »Ej, knez! Ali ne vidiš, da se šalim s teboj? Tisto o krilu si tudi verjel! Že pol ure se šalim, ti pa vse, kar govorim, res verjameš. Meni so se slobodske navade bolj pristudile kot tebi. Morda misliš, da sem prijatelj z Grjaznim ali z Vjazemskim ali z Maljuto? Sam Kristus ve, da so mi kakor bel na očesu. Čuj me, knez,« je nadaljeval priliznjeno, »veš kaj? Pusti, naj se jaz prvi vrnem v Slobodo, jaz ti pri carju izprosim odpuščenje, in ko boš zopet v milosti pri njem, stori ti meni uslugo. Ni ti treba drugega ko carju včasih kaj pošepetati, enkrat o Vjazemskem, drugič o Maljuti in o drugih, pa boš videl, če ne ostaneva sama v njegovi bližini. Jaz že vem, kaj mu je treba reči o kom, toda bolje je, da to sliši od druge strani. Naučim te, kaj govori, boš videl, da mi boš lahko hvaležen.«

Čudno je bilo Serebrjanemu vpričo Basmanova. Hrabrost tega človeka in napol izraženo obžalovanje nesramnega življenja sta pridobivali Nikito Romano-

viča zanj. Skoro bi si bil res mislil, da se je Basmanov poprej šalil ali pa da je v nejevolji opravljal samega sebe, toda njegov zadnji predlog, ki ga očitvidno ni stavil v šali, je vzbudil v Serebrjanem prejšnji gnus.

»No,« je rekel Basmanov in mu drzno pogledal v oči. »Vsak polovico carske milosti, prav? Zakaj molčiš, knez? Ali mi ne verjameš?«

»Fedor Aleksejič,« je rekel Serebrjani, prizadevajoč si ublažiti svojo nejevoljo in biti kolikor mogoče vljuden napram gostitelju. »Fedor Aleksejič, to kar ti nameravaš, je ... kako bi rekel — to je vendar ...«

»Kaj?« je vprašal Basmanov.

»To je ostudno!« je rekel Serebrjani in mislil, da je olepšal besedo, ko je omilil glas.

»Ostudno!« je ponovil Basmanov, premagujoč jezo in skrivajoč jo za videzom začudenja. »Ali si pozabil, o kom sem ti govoril? Ali si na strani Vjazemskega in Maljute?«

»Strela božja naj udari njiju in vso opričnino!« je rekel Serebrjani. »Samo da mi car dovoli govoriti, mu vpričo njih odkrito povem vse, kar si mislim in vem o njih, šepetal mu pa ne bom o nikomur, najmanj pa s tvojimi besedami, Fedor Aleksejič!«

Strupen pogled je šinil Basmanovu izpod trepalnic.

»Torej nočeš, da bi delila med sabo carsko milost?«

»Ne,« je odgovoril Serebrjani.

Basmanov je povetil glavo, jo prijel z obema rokama in se pričel gugati z ene strani na drugo.

»Oh, sirota sem, sirota!« je rekel s pojočim glasom, kakor da bi jokali. »Uboga sirota sem. Odkar me car več ne mara, vsak samo gleda, kako bi me žalil! Nihče nima prijazne besede zame, nihče se mi ne laska, vsi samo pljujejo name! O, moje življenje, moje žalostno življenje! Pristudilo si se mi, pasje življenje! Pas privežem na tram in v zanko vtaknem nesrečno glavo!«

Serebrjani je strmé gledal Basmanova, ki je javkal in tožil kakor ženske za pogrebom in le včasih naskrivaj izpod čela naglo pogledal kneza, kakor bi hotel ugeniti njegovo razpoloženje.

»Fej!« je rekel nazadnje Serebrjani in je že hotel oditi, toda Basmanov ga je zopet zgrabil za kaftan.

»Hej, pevcil!« je zakričal.

Vstopilo je nekaj ljudi, ki so očitvidno čakali zunaj. Zastavili so Serebrjanemu izhod.

»Bratci,« je pričel Basmanov s prejšnjim jokavim glasom. »Zapojte mi pesmico, najbolj žalostno, ki jo znate, zapojte, da se moja duša razžalosti; da se raztrga in loči od telesa!«

Pevci so zategnili dolgo žalostno, pogrebni podobno pesem, ob kateri se je Basmanov gugljal z ene strani na drugo in govoril:

»Bolj počasi, bolj zategnjeno! Še bolj zategnjeno, prijatelji! Opevajte svojega bojarja, opevajte! Tako! Tako je prav! Kaj da duša le še noče iz telesa? Ali še ni prišel njen čas? Ali mi je usojeno, da se bom še dalje potikal po svetu? Če pa mi je usojeno, potem se pač moram potikati. Če mi je rečeno živeti, potem moram živeti! ... Zapojte poskočno!« je nenadoma vzkliknil brez slehernega prehoda in pevci, navajeni takih izprememb, so pričeli peti poskočno.

»Bolj živahno!« je kričal Basmanov, zgrabil dve srebrni kupi in pričel tolči z eno ob drugo. »Bolj živahno, sokoli! Še bolj, vrazja deca! Vam že pokažem, razbojnikil!«

Ves značaj Basmanova se je izpremenil. Nič ženskega ni ostalo več na njegovem licu. Serebrjani je spoznal v njem junaka, ki se je zjutraj zaganjal v sredino klanja in ki je gnil pred sabo tolpe Tatarjev.

»Tako je lepše!« je rekel knez in z odobravanjem pokimal.

Basmanov ga je veselo pogledal.

»In zopet si mi verjel, knez! Mislil si, da sem res zaihtel! Ej, Nikita Romanič, lahko te je zmotiti! No, sedaj pa pijva na najino znanje! Če bova skupaj živele, boš videl, da nisem tak, kakor si mislil!«

Brezskrbno pirovanje in noro veselje je učinkovalo na Serebrjanega. Sprejel je čašo iz roke Basmanova.

»Kdo bi te razumel, Fedor Aleksejič? Takega človeka še nisem videl. Morda si res boljši, kakor se zdiš. Ne vem, kaj naj si mislim o tebi, a Bog naju je združil na bojnem polju, zato: na tvoje zdravje!«

In Serebrjani je do dna izpil kupo.

»Tako, knez! Tako, duša moja! Bog ve, da te ljubim! Še eno čašo na pogin vseh Tatarjev, kar jih je ostalo v Rusiji!«

Serebrjani je nekaj prenesel, kar se tiče vina, a po drugi kupi so se mu pričele misli mešati. Ali je bila pijača močnejša od navadne, ali pa ji je Basmanov kaj primešal, toda knezu se je pričelo vrteti v glavi. Zvrtelo se mu je in Nikita Romanovič ni videl ničesar več. Slišal je samo še divjo pesem z žvižganjem in topotanjem ter glas Basmanova.

»Živahneje, deca! Ali v sanjah požete? Koga pa pokopavate, vragovil!«

Ko se je Serebrjani zavedel, je petje še trajalo, on pa ni več stal, temveč je napol sedel, napol ležal na perzijskih preprogah. Basmanov si je s pomočjo konjarja prizadeval, obleči mu žensko krilo.

»Obleci plašč, bojar,« je rekel. »Zunaj postaja vlažno!«

Pevci so končali pesem in se oddihovali.

Serebrjanemu so bile oči še meglene, misli se mu niso še popolnoma razjasnile in hotel je že obleči krilo, misleč, da je njegov plašč, ko se je naenkrat sredi nastale tišine oglasilo zategnjeno tuljenje.

»Kaj pa je to?« je vprašal Basmanov nejevoljen.

»Na gomili Skuratova tuli pes!« je odgovoril konjar, ki je pogledal iz šotora.

»Daj mi lok in strel! Naučim ga tuliti, ko se midva z gostom veseliva!«

Ob imenu Skuratova pa se je Serebrjani popolnoma iztreznili.

»Stoj, Fedor Aleksejič,« je rekel vstajaje. »To je Maksimov Bujan; ne dotakni se ga! Kliče me h grobu mojega pobratima. Predolgo sem se veselil s teboj. Oprosti, na pot moram!«

»Plašč si obleci poprej, knez!«

»Ni šivan zame,« je rekel Serebrjani, spoznavši žensko krilo, ki mu ga je hotel obleči Basmanov. »Nosi ga sam, kakor si ga nosil doslej!«

Ne da bi čakal odgovora, je pljunil in odšel iz šotora.

Za njim se je usulo preklinjanje, roganje in bogokletje Basmanova. Knez pa se ni zmenil za to, temveč je šel k Maksimovemu grobu, se poklonil pobratimu in se, spremljan od Bujana, pridružil razbojnikom, ki so bili pod poveljstvom Prstena že legli k počitku okrog kadečih se ognjev.

28. Ločitev.

Komaj se je začelo svitati, je že Prsten spravil svojo tolpo na noge.

»Otrocil!« je rekel razbojnikom, ko so se bili zbrali okrog njega in Serebrjanega. »Prišel je zame čas, da se ločim od vas. Ostanite zdravi, deca! Grem zopet na Volgo. Ne imejte me v slabem spominu, če sem bil kedaj trd z vami.«

In Prsten se je do pasa priklonil razbojnikom.

»Ataman!« je kriknila tolpa z enim glasom. »Ne zapusti nas! Kam naj gremo brez tebe?«

»Pojdite s knezom, deca. Z vašim včerajšnjim delom ste si zaslužili odpuščenje za svojo krivdo. Sedaj zopet lahko postanete, kar ste bili prej; in knez vas ne zapusti.«

»Dobri junaki,« je rekel Serebrjani. »Carju sem zastavil besedo, da ne pobegnem pred njegovo sodbo. To veste, da nisem ušel iz ječe iz lastne volje. Sedaj moram biti mož-beseda in carju izročiti svojo glavo. Ali hočete iti z mano?«

»Ali nam odpusti?« so vprašali razbojniki.

»To je v božji volji; nočem vas varati. Mogoče vam odpusti, mogoče pa, da tudi ne. Premislite in pogovorite se med sabo, potem pa mi povejte, kdo pojde in kdo ostane.«

Razbojniki so se spogledali, stopili v stran in se pričeli polglasno posvetovati. Čez nekaj časa so se vrnili k Serebrjanemu.

»Gremo s tabo, ako gre tudi ataman!«

»Ne, deca,« je rekel Prsten, »mene ne vabite. Tudi ako ne greste s knezom, pojdemo vsak na svojo stran. Dovolj dolgo sem se mudil tukaj, vrtni se moram domov. Sicer pa smo se tudi nekoliko sprli,

in pretrgano vrv veži, kakor hočeš, vozle le ostane. Pojdite s knezom, deca, ali pa si izberite drugega atamana. Bolje pa je, ako poslušate moj svet: pojdite s knezom. Ne verjamem, da bi za to vaše junaštvo car ne odpustil njemu in vam.«

Razbojniki so se zopet pogovorili med seboj, se po kratkem posvetovanju razdelili na dva dela. Večji del je prestopil k Serebrjanemu.

»Pelji nas!« so rekli. »Naj se zgodi nam, kar se bo tebi.«

»Kaj pa bo z drugimi?« je vprašal Serebrjani.

»Drugi so izbrali Hlopka za atamana, — mi nočemo z njim.«

»Tam so ostali vsi slabši,« je pošepetal Prsten knezu. »Oni se tudi niso tako borili včeraj kot ti.«

»A ti,« je rekel Serebrjani, »nikakor ne greš z mano?«

»Ne, knez, jaz nisem tak kot drugi. Meni bi car ne odpustil: moja krivda je drugačna. In še to moram priznati, da se mi je že stožilo po Jermaku Timofejiču; koliko let ga nisem videl. Oprosti, knez, ohrani me v dobrem spominu!«

Serebrjani mu je stisnil roko in ga krepko objel.

»Z Bogom, ataman,« je rekel. »Žal mi je zate, žal, da greš na Volgo. Ne bi se smel baviti s takimi stvarmi.«

»Kdo ve, knez,« je odgovoril Prsten in njegov resni pogled je dobil čuden izraz. »Bog je usmiljen, morda ne ostanem za vedno to, kar sem.«

Razbojniki so se pričeli pripravljati na odhod.

Ko je solnce izšlo, ni bilo na bregu rečice nič več videti niti šotora niti ljudi Basmanova. Fedor Aleksejevič se je bil odpravil že ponoči, da bi prvi prinesel carju vest o dobljeni zmagi.

Poslavljaljoč se od tovarišev, je Prsten ugledal poleg sebe Mitko.

»Z Bogom tudi ti, zijalo,« mu je rekel veselo. »Odslužil si včeraj carju za štiri druge, ne odreče ti svoje milosti.«

Mitka pa se je praskal po tilniku, kakor da bi ga ne razumel.

»No, kaj je?« je vprašal Prsten.

»Nič!« je leno odgovoril Mitka ter se z eno roko praskal po tilniku, z drugo pa po križu.

»No, če nič, pa nič!« — In Prsten je že odhajal, ko je Mitka zbral svoje misli in rekel zategnjeno:

»Ataman, a, ataman!«

»Kaj je?«

»Jaz ne grem v Slobodo!«

»Kam pa pojdeš?«

»No, s tabo!«

»Z mano ne moreš; jaz grem na Volgo.«

»No, grem pa še jaz na Volgo.«

»Zakaj pa nočeš s knezom?«

Mitka je postavil eno nogo naprej in se kakor v zadregi zagledal na svoj čevelj iz ličja.

»Ali se bojiš opričnikov?« je vprašal Prsten posmehljivo.

Mitka si je pričel praskati sedaj tilnik, sedaj boke in zopet križ, odgovoril pa ni nič.

»Ali jih nisi dosti videl?« je nadaljeval Prsten.

»Ali misliš, da te bodo požrli?«

»Nevesto so mi vzeli!« je rekel Mitka nejevoljen.

Prsten se je zasmel.

»Glej ga no, kako je maščevalen! Noče ž njimi jesti kruha in soli. Pa pojdi s Hlopkom!«

»Nočem!« je rekel Mitka odločno. »S tabo hočem na Volgo!«

»Ampak jaz ne grem naravnost na Volgo.«

»No, pa še jaz ne pojdem naravnost!«

»Kam pa pojdeš?«

»Kamor ti, tja pa še jaz!«

»Ej, ti si kakor klop! Vedi torej, da moram najprej v Slobodo.«

»Zakaj?« je vprašal Mitka in debelo pogledal atamana.

»Zakaj, zakaj?« je ponovil Prsten, ki ga je že pričela zapuščati potrpežljivost. »Zato, ker sem tam lansko leto orehe grizel, pa sem lupine pozabil.«

Mitka ga je pogledal z začudenjem, a se je takoj posmejal in raztegnil usta prav do ušes. Od oči preko senec so se mu nabrale žarkom podobne gube in obraz mu je kazal prekanjen izraz, kakor bi hotel reči: mene, bratec, ne ukaniš tako lahko; prav dobro vem, da v Slobodo ne pojdeš po orehove lupine, ampak čisto po kaj drugega!

Sicer pa tega ni rekel, ampak je samo ponavljal, smeje se:

»No, grem pa še jaz!«

»Kaj naj počnem ž njim?« je rekel Prsten in skomizgnil z ramami. »Vse kaže, da se ga ni mogoče znebiti. Naj bo, pojdi z mano, budalo, samo ne očitaj mi potem, če te obesijo!«

»Če me prav obesijo!« je odgovoril Mitka malomarno.

»Dobro, fantè. Rad te imam zato. Hitro se poslovil od tovarišev, potem pa na pot!«

Zaspani obraz Mitke ni prav nič oživel. Toda takoj je pričel okorno stopati k tovarišem ter vsakega, ali je hotel ali ne, cmoknil po trikrat; tega dobrovoljno, drugega siloma, tega je zagrabil za pleča, drugega za glavo.

»Ataman,« je rekel Serebrjani, »torej gremo isto pot?«

»Ne, bojar. Kjer pojdem jaz, ti ne moreš. Jaz bom v Slobodi prej nego ti, in ako se utegneva srečati, ne poznaj me. Sicer pa se ne srečava; preden prideš ti, bom jaz že proč. Samo nekaj malega imam opraviti tam.«

Serebrjani je domneval, da ima Prsten kaj skritega ali zakopanega v okolici Slobode, in ga je pustil v miru.

Kmalu sta odšla dva oddelka na dve razni strani. Večji oddelek je šel s Serebrjanom za reko po zeleni livadi, ki je bila še pokrita s sledovi včerajšnje bitke, za njim pa se je vlekel Bujan, s povešeno glavo in repom. Večkrat je pritekel k Serebrjanemu, žalostno zacvilil in se nato obrnil proti sveže nasutemu grobu, dokler ga ni njegovim pogledom zakrilo visoko trstje.

Drugi, manjši oddelek je šel za Hlopkom.

Prsten je odšel na tretjo stran, za njim pa je stopal Mitka počasi in gugajoč se z ene strani na drugo.

Osamela je široka stepla, na njej je nastala prejšnja tišina, kakor da bi je prejšnja noč ne bilo razburjalo vojno vrvenje. Le tam in tam so se pasli razkropljeni tatarski konji, po pogorišču pa se je valjalo razmetano orožje. Ob cvetočem bregu rečice so kakor prej žvrgoleli škrjanci na sinjem nebu, liske so se oglašale v gostem trstju, drobni ptički so preletavali gostoleč od trsta do trsta, ali pa so prepevajoč sedali na pernate strelice, ki so se zarile v zemljo med bitko in so sedaj štrlele iz zelene livade med bujnimi cvetkami, kakor da bi tudi one bile cveti in bi rastle tam že Bog ve kako dolgo.

(Dalje prihodnjič.)

Jesenska.

Vrh goric klopotci lajajo v noč.
V bregu sanjajo zidanice bele,
v njih vre mošt.

Dan za dnem smo se trudili
(od težkega dela so ranjene naše roke)
in sedaj smo vso posodo s sladkim moštom
napolnili.

Prišel je prijatelj. Pa smo natočili
ognjene tekočine v rožasto majoliko
in smo mu napili...
Napoj je bil strupen kot slana v maju.

Vrh goric klopotci lajajo v noč,
mračni netopirji opotekajo se okrog
naših koč.

Anton Boštale.

Kristusove legende.

Selma Lagerlöf. — Prevela Marija Kmetova.

Cesarjeva vizija.

Bilo je v onem času, ko je bil Augustus cesar v Rimu in Herodež kralj v Jeruzalemu.

Tedaj se je zgodilo, da se je razprostrla po zemlji noč, ki je bila velikega pomena in je bila sveta. Ta noč je bila tako črna kakor še nikoli in se je zdelo, kakor da bi se bila pogreznila vsa zemlja v velikansko obokano klet! Nemogoče je bilo ločiti vodo od suhe zemlje in nemogoče hoditi po najbolj znanih potih. Saj ni moglo biti drugače, ker niti žarek luči ni prišel z neba. Vse zvezde so bile ostale doma v svojih hišah, in prijazna luna se je obrnila z obrazom od zemlje. — In kakor tema — tako velika je bila tišina. Reke so obstale v svojem teku, niti dih vetra se ni zganil in celo trepetlika ni več drhtela. Če bi bil šel k morju, bi bil videl, da se valovi niso nič več dotikali obrežja. In če bi bil šel v puščavo, tedaj pesek ne bi bil škripal pod nogami. Vse je bilo kakor okamenelo in brez življenja, da ni motilo te svete noči. Trava se ni upala rasti, rosa ni mogla pasti in cvetke se niso upale dišati.

To noč niso lovile roparske živali. Kače niso fukale, psi ne lajali. In kar je bilo še lepše: niti ena reč ne bi bila hotela onečastiti svetosti te noči s kakim zlim dejanjem. Vetrih ne bi bil mogel odpreti ključavnice, nožu bi bilo nemogoče prelivati kri.

V tej noči torej je šlo nekaj ljudi iz cesarske palače na Palatinu in so se namerili čez Forum proti Kapitolu. Mestni občinski svétniki so bili že prejšnji dan vprašali cesarja, če bi bil zoper to, da bi na posvečenem griču Rima postavili tempelj njemu na čast. Vendar Augustus ni koj privolil v to. Saj ni vedel, če bi bilo všeč bogovom, da bi imel oltar zase poleg njihovih oltarjev. In je odgovoril, da bo prej daroval ponočno daritev svojemu patronu in bo tako izvedel voljo bogov. In on je bil tisti, ki je zdaj šel v spremstvu nekaterih svojih zvestih, da bi opravil daritev.

Augustus je bil star in bi bil težko prišel po visokih kapitolskih stopnicah, zato so ga nesli v nosilnici. Sam je držal kletko z golobi, ki so bili namenjeni za daritev. Niso šli z njim niti duhovni niti vojaki niti mestni svétniki. Le najožji prijatelji so mu sledili. Pred njim so šli nosilci plamenic, da so mu kazali pot skozi nočno temo. Za njim so šli sužnji, ki so nesli trinogi oltar, nož, sveti ogenj in vse drugo, kar je bilo potrebno za darovanje.

Ker se je cesar živahno razgovarjal s svojimi prištaši, ni nihče opazil brezmejnega molka in neskončne tišine te noči. Šele ko so bili dospeli na najvišjo ploščad kapitola, kjer je bil prazen prostor za novi tempelj, so zapazili, da je nekaj nenavadnega v ozračju. — Ta noč ni bila podobna nobeni izmed njenih sester. Prišleci so videli na skalnatem obronku neko čudo-

vito prikazen. Izpočetka so mislili, da je to prastaro zverženo deblo oljke. Potem se jim je zdelo, da je to kaka zelo stara soha iz Jupitrovega templja, ki je bila prišla na skalo. Končno so menili, da mora biti ona prikazen le stara Sibila.

Še nikoli niso bili videli kaj tako starega, razpadlega in ogromnega. Grozno je vplivala nanje ta stara ženska postava. Da bi ne bilo cesarja poleg, poiskali bi bili zavetja v begu in bi se bili zarili doma v svoje postelje. »To je ona,« so šepetali, »ki ima toliko let, kolikor je peska na obrežju njene domovine. Čemu je prav t o noč prišla iz svoje votline? Kaj bo oznanila cesarju in državi, ona, ki piše svoje prorokbe na listje dreves in ki ve, da priveje veter njeno oznanilo onemu, ki mu pritiče?« — Tako so bili prevzeti, da bi se bili vsi zgrudili na kolena in pritisnili čela na tla, če bi se bila Sibila le malo zgenila. Pa je sedela tako, kakor bi bilo odšlo vse življenje iz nje. Čepela je na najskrajnejšem robu pečine, obsenčevala oči z roko in pozorno gledala v noč. Tako je sedela ondi, kakor bi bila priplezala po skali zato, da bi mogla bolje opazovati nekaj, kar se je zgodilo v daljni dalji. O n a je torej vendar mogla kaj spoznati v tej noči.

Pravkar so zapazili cesar in njegovo spremstvo, kako je bilo vse temno. Niti za ped ni videl nihče predse. In kolika tišina, kolik neznanski molk! Niti zamolklega mrmranja Tibere ni bilo slišati. Ozračje je dušilo ljudi, mrzel pot je legal na čela in trdo in brez moči so jim visele roke navzdol. Slutili so, da se bo zgodilo nekaj groznega.

Vendar ni hotel nihče izdati svoje bojazni. Vsi so zatrejali cesarju, da je to dobrega pomena: zakaj vsa priroda je pridrževala sapo, da bi sprejela novega boga.

Prigovarjali so Augustu, da bi pospešil svojo daritev. Dejali so, da je prišla stara Sibila gotovo pozdravit novega varovanca in je zato priplezala iz svojega brloga. V resnici pa je bila Sibila tako zamišljena v svojo prikazen, da niti opazila ni prihoda Augusta. Njen duh je bival v neki daljni deželi. Zdelo se je, da je ondi romala po neki veliki planjavi. V temi je venomer udarjala njena noga na zapreke, ki je mislila, da so gomile. S tipajočimi rokami se je sklonila k zemlji. Ne — niso bile gomile — ampak ovce. Šla je preko veliko čred spečih ovac dalje.

Zdaj je zapazila ogenj pastirjev. Goreli so sredi polja in hotela je priti do njih. Speči pastirji so ležali krog ognja in poleg njih so bili dolgi, ošiljeni koli na tleh, ki so z njimi branili svoje črede divjih zveri. Ali niso bile one majhne živali z blestečimi se očmi in kosmatimi repi in ki so se plazile k ognju, šakali? In vendar pastirji niso zagnali svojih kolov za njimi. Psi so spali mirno dalje, ovce niso zbežale in zveri so polegale mirno poleg ljudi, da bi zaspale.

Vse to je videla Sibila, a ničesar ni vedela o tem, kaj se je dogajalo vrhu griča za njo. Ni vedela, da so ondi postavili oltar, da so zakurili ogenj z ogljem in da je vzel cesar iz kletke goloba za darovanje. A tako medle so bile njegove roke, da ni mogel obdržati ptiča. Z enim samim zamahljajem perutnic se je golob oprčil, se dvignil in izginil v nočni temi.

Ko se je to zgodilo, so pogledali dvorjani nezaupljivo staro Sibilo. Zdelo se jim je, da je ona provzročila to nepravilnost. — Kaj so mogli vedeti, da je mislila Sibila, kakor bi še vedno stala pri ognju pastirjev in da je pravkar prisluškovala tihemu zvoku, ki je plaval po smrtni tišini noči? Že dolgo prej ga je zaslišala, preden je spoznala, da ni prišel od zemlje, ampak iz oblakov. Slednjič je dvignila glavo in tedaj je videla, kako so priplavale svetle, blesteče se postave skozi temo. To so bile angelske množice, ki so letale počasi in kakor v iskanju sem pa tja preko širne plavnjave. — Ko je poslušala Sibila angelsko petje, se je cesar vnovič pripravil, da bi daroval. Umil si je roke, očistil je oltar in podal so mu drugega goloba. A čeprav si je prizadeval na vso moč obdržati ga v roki, mu je vitko golobje telo spolznilo iz roke. In ptič se je dvignil v neprodarno nočno temo.

Groza je obšla cesarja. Pred praznim oltarjem se je zgrudil na kolena in molil k svojemu varuhu. Zatekel se je k njemu po pomoč, da bi odvrnil vso neugodnost, ki se je zdelo, da jo oznanja ta noč.

Tudi tega ni videla Sibila. Iz vse svoje duše je prisluškovala angelskemu petju, ki je rastlo bolj in bolj. Končno je bilo tako mogočno, da so se zaradi tega zbudili pastirji. Oprli so se na komolce in so videli bleščeče se množice srebrnobelih angelčkov, ki so plavali visoko zgoraj v temi slično valujočemu kroženju ptic selilk. Nekateri angelčki so imeli v rokah piščali in vijoline, drugi so imeli citre in harpe. In peli so tako veselo, kakor se smejejo otroci, in tako brezskrbno, kakor cvrčijo lastovke. Ko so pastirji vse to zapazili, so koj vstali in odšli v ono gorsko mesto, kjer so bivali, da bi ondi poročali o čudežu.

Tipaje so se pregibali dalje po ozkih, vijoličnih stezah. Stara Sibila jim je sledila v mislih. Nenadoma pa se je zasvetilo zgoraj na hribu. Prav sredi nad njim je plamtela velika, jasna zvezda. In mesto na griču se je zablistelo kakor nebo v luči zvezd. Vse one plavajoče množice angelov so poletele tja in pastirji so pospešili korake tako, da so skoraj tekli. Ko so prišli do mesta, so videli anjele, kako so se zbrali nad nekim nizkim hlevom v bližini mestnih vrat. To je bila razpala lopa s slamnato streho in v ozadju je bila gola pečina. Navpično nad lopo je stala zvezda in ondi so se bolj in bolj na gosto zbirali anjele. Nekateri so posedli po slamnati strehi ali so se spustili na strmo pečino za lopo. Drugi so letali s frfotajočimi krili sem in tja. Visoko, visoko zgoraj je bilo ozračje razsvetljeno in oplešano od njihovih žarečih se peroti.

V trenutku, ko se je zvezda zasvetila nad gorskim mestom, je oživela vsa priroda. Ta nenadni preobrat so zapazili tudi možje na Kapitolu. Čutili so, da jih božajo sveži vetrovi. Ljubke dišave so vstajale, drevesa so šuštel, Tibera je mrmrala, zvezde so zablistele, in luna je stala visoko na nebu in razsvetljevala svet. In iz oblakov sta se spustila dva goloba navzdol in obsedela na ramah cesarjevih.

Ko se je zgodil ta čudež, se je poln ponosnega veselja dvignil Augustus. Njegovi zvesti in sužnji pa so popadali na kolena in zaklicali: »Ave Cezar! Tvoj varuh ti je torej odgovoril. Ti si bog, ki ga morajo častiti na vrhu Kapitola!«

In čiščenje navdušenih mož za cesarja je odmevalo tako močno, da ga je slišala stara Sibila. Zbudila se je iz svojega zamaknjenja. Dvignila se je s svojega sedeža na skalnatem obronku in šla proti ljudem. Zdelo se je, kakor bi jo bil dvignil mrki oblak iz globine brezna in kakor bi grozil, da jo bo treščil z vrha pečine. Strašna je bila stara Sibila v svoji starosti. Razmršeni lasje so ji viseli v razkuštranih štrinah krog glave, členki udov so bili neznanskih oblik in bledorumena koža je polna gub obdajala njeno telo kakor drevesna skorja.

A mogočno in spoštovanje vzbujajoča je stopala proti cesarju. Z eno roko se je oklenila členka njegove roke, z drugo je pokazala proti izhodu.

»Glej!« mu je zaukazala. In cesar je dvignil veke in je pogledal navzdol.

Širni prostor se je odprl njegovim očem. Njegov pogled je prodril do daljne Jutrove dežele. Videl je borni hlev pod strmo pečino. Nekaj pastirjev je klečalo pred vrati. V hlevu je videl mlado mater. Klečala je pred detetom, ki je ležalo na snopu na tleh.

In neznansko oblikovani koščeni prsti Sibile so pokazali tega bednega otročička.

»Ave Cezar!« je dejala Sibila v zaničljivem smehu. »On di leži Bog, ki ga bodo častili na vrhu Kapitola!« Tedaj je odstopil Augustus od nje, kakor bi bila to blazna ženska.

Pa je zadobila Sibila mogočni dar prerokbe. Divje oči so ji žarele, njene roke so se dvignile proti nebu, njen glas se je izpremenil, da ni bil nič več njen, ampak je zvenel in je bil tako močan, da bi ga bili mogli slišati vseokrog po zemlji. In izgovorila je besede, ki se je zdelo, da jih bere visoko gori v zvezdah:

»Vrhu Kapitola bodo častili prenavljalca sveta, Krista ali Antikrista, a ne kakega slabotnega smrtnika.«

Ko je tako govorila, je stopala mimo mož, ki so vsi odreveneli od strahu, počasi s hriba navzdol in je izginila.

Augustus pa je drugi dan izdal strogo prepoved, da bi namerjali na Kapitolu postaviti tempelj njemu na čast. Namesto tega je ondi postavil svetišče novorojenemu Sinu božjemu in ga je imenoval nebeški oltar — *ara coeli*.

Otoški postržek.

Spisal Anton Komar.

3. Šola.

Velik dež! Ostanem kar v šoli čez poldne. Z mano vedrita Kenda in Zelen, radi dobre volje se je pridružil tudi ministrant Medica.

Da preženemo dolg čas, reče Kenda:

»Igrajmo se šolo, Zelen, bodi učitelj in pojdi za mizo!«

Ne čudim se, da se Zelen obotavlja. Jaz bi se ne upal v nadučiteljev stol. Slednjič pa le gre in začne:

»Dečki, bodite mirni, sicer bom hud. Ali ste napisali nalogo?«

»Smo,« odgovoriva z Medico.

»Jaz je nisem,« reče Kenda; »bolela me je glava in trebuh.«

»Si že sladkarij preveč jedel. Ostal boš po šoli tukaj, dokler ne bo naloga napisana,« odloči strogi Zelen.

Kenda v jok: »Doma me bodo topli in brez kosila bom.«

»Ali nisi tega poprej vedel? Istinič, beri svojo nalogo. Drugi poslušajte!«

Berem: Naša šolska soba je nad pisarno. Le pogledaj, kako je lepa! Spremaj nad mizo je sv. razpelo, pod njim vladarjeva podoba. V enem kotu je šolska deska, v drugem omara. Na desni strani vise med okni zemljevidi postojnskega glavarstva, Slovenije in Evrope. Zada so vrata. Poleg vrat so na eno plat okoliške slike: Sovič s Postojno, Predjamski grad, Nanos; na drugo plat proti peči so kapniki in bleščeča se siga iz Jame, naslikana je tudi človeška ribica in okostje jamskega medveda. Leva stena je vsa pokrita z živalskimi slikami; tu najdeš vse živali od gorile do skrčata in pikapolonice. Taka je naša šolska soba. Zelo rad hodim vanjo.

»Dobro si pogledal krog sebe,« je priznal Zelen. »No, Kenda, kaj boš ti rekel?«

»Mislim, da bi bilo prav, ko bi povedal mero šolske sobe. Pa kaj kratkočasnega naj bi pridejal, recimo, da hodi noter 42 dečkov, prav toliko je bilo svetopisemskih porednežev, ki so zmerjali preroka in sta jih medveda raztrgala: pa pri nas ni treba dveh medvedov, ker imamo enega Zelena.«

Učitelj Zelen je sklenil: »V računski uri bomo zmerili sobo in izračunili prostor. Kar govori Kenda o kratkočasnem, naj bi bil sam napisal.«

»Saj bi bil, če me je pa trebuh bolel,« je jezikal Kenda.

Nato pokliče Zelen: »Medica!«

Medica kakor vzmet pokonci in na ves glas: »Tukaj!«

»Ne kriči kakor jesihar! Ali si se naučil pripovedko: 'Most za lažnivce'?«

Medica jo na drdro pove.

»Ta pripovedka ni za nič, gospod učitelj Zelen,« zakliče Kenda.

»Zakaj? Razloži!« veli Zelen.

»Zato ni za nič, ker pobija laž z lažjo! Matiček se je zlagal, ko je povedal očetu, da je videl psa velikega kakor konj. A še bolj se je zlagal oče, ko je naznanil, da pojmeta čez most, ki si na njem zlomi nogo, kdor se je tisti dan zlagal. Most bi moral biti le očetu nevaren, ne Matičku. Zakaj Matiček je samo pretiraval. Kolikokrat rečemo: mož kot gora, bolha kot konj. Taka laž, ki vsakdo zanjo ve, ni več laž. Matiček bo imel onkraj mostu cele noge, oče pa polomljene.«

»To je pa že preveč! Ali naj so v šolski knjigi krivi nauki?« Ostrmel sem za istino. Kenda je vso reč na glavo postavil, in zdi se, da bo prav tako dobro stala. Ne vidim rešitve in s silo rečem:

»Beži no, Kenda! Oče se je le šalil in bajka je dobra za otroke, da jim kaže, kako kratke noge ima laž.«

Toda Kenda me je zmagovalno zavrnil:

»Kaj, šalil, praviš, da se je oče; ali nisi bral v katekizmu, da je laž tudi v šali greh? Pa da je za otroke to dobro? Ali ne uči bajka, da se starši smejo lagati otrokom? Komu bodo deca še kaj verjeli? Še sami bodo lagali. Pa tudi ni res, da je za otroke kmalu kaj dobro. Le pogledjmo, kako dela Bog. Lahko se reče, da je najbolj otrokom ustvaril svet. Odraslim je dal, kar je koristno: plug, motiko, debel krompir, močnega vola; otrokom pa, kar je lepo: zvezdice, cvetice, ptičke. Ali nismo brali zadnjič v evangeliju: Glejte, da ne zaničujete otrok! Tako je rekel sam Gospod. Torej ne reci, 'dobro je za otroke', ker za otroke mora biti prav dobro.«

»Modrijani!« mu je zaklical Medica. »Vse to si se naučil pri predavanju!«

»Tiho! Čitanko v roke!« veli Zelen. »Kenda, čitaj pesem: 'Sraka in mlade'!«

Ko je Kenda prečital, vpraša Zelen:

»S kom pa se tukaj strinjaš, ko starka toži, da je svet narobe.«

»Kajpak z mladim,« reče Kenda, »saj ne govore napačno. In če več vedo, naj starka samo sebe prime za nos.«

»Vseeno se je naučite do ponedeljka.«

»Se bomo, gospod učitelj.«

»Čas je potekel!« končuje Zelen šolo. »Do prihodnjic premislite, kateremu stanu bi prišteli moža, ki nabira mravljinčja jajčka. Da bo tudi nekaj slov-nice, določite besedico 'hi', ali je samo medmet ali

tudi stavek ali pa morda kar cela zbirka stavkov. Zdaj pa hi, ker solnce sveti in dežja več ni!»

Letali smo kakor da iščemo vsak svoje reči. Medica se nekaj spomni in zakliče:

»Zelen, tvoja šola ni krščanska.«

»Zakaj ne?«

»Zato, ker nismo nič molili.«

»Kajne, Medica, ti bi hotel kar mašo, da bi ministriral,« se šali Zelen.

Zdajci se odpro vrata. Prvi hip nas je preletel strah. Toda ni bilo treba. Vrata je zaslonila debela postarna ženska.

»Kaj delate? Boste šolo podrli. Srečo imate, da ni gospoda v pisarni.«

To je šolska služabnica. Njen posel je, da z zvoncem oznanja šolske čase in izpremembe. Dobrohotna je z mladežjo. Govori čisto postojnščino. Piše se Hlebec. Noben učenjak bi ne mogel iznajti boljšega imena. Res je taka, kakor bi bila iz samih hlebcev. Zato ima za dečke njeno ime poseben okus in ga radi izgovarjajo. Tak okus je imela tudi Kendova beseda, ki je ženo potolažil: »Nič se ne bojte, teta Hlebčevka!«

Tako spoznavam polagoma součence. Zunaj šole nimam z njimi stika, ampak se držim otoške družbe. Zato se moj uk vrši v osamelosti, ko nimam, na kogar bi se naslonil. Moji ljubi Otočani so mi v tem pogledu samo prijetna coklja.

Vendar se v šoli dobro počutim. Že prvi dan sem opazil, da ne sedim sredi samih pismoukov. Po letih in rasti in vedi nisem ne star ne velik ne zabiti med njimi. Edini križ je nemščina, a ji bom prišel do živca.

Istina, semkaj spadam, med te dečke. Dobro izhajam z njimi in veseli me, da mi niso zdeli nobenega imena. Ako me kdo imenuje Otočana, ker je moje pravo ime lahko pozabiti, slišim rad in si štejem v čast. Res je, v senci sem. A dečke, ki sede okoli mene, bom vse prekosil. Z nekaterimi tam spredaj ne bom tekmoval. Saj še dihati ne utegnejo, tako drdrajo. Mislim, da sem že povedal, da ne maram biti za zgled, nočem, da bi kakor pokalica skakal, kadarkoli jo kdo narobe dene na dlan.

Gospod nadučitelj Resnik je mož srednjih let z bledim licem in črno brado. Obraz mu je nekam otožen, bržkone ima veliko skrbi in opravil. V šoli je strog. Vsi se ga bojimo, dasi ne tepe. Malokdaj mu gre na smeh, pa še takrat se mu nabere po čelu in licu polno drobnih gubic, da bi človek mislil, zajokal bo. Imenitno ga je videti v nedeljo. Nekaj minut pred mašo se pokaže na cesti v lepi črni obleki in gre moško po stopnicah v cerkev, da vodi petje. Vsi se mu spoštljivo umikajo in ga pozdravljajo. Zares gospod!

Do mene je hladen, skoro neprijazen. Morda mu je žal, da me je sprejel in se me zdaj ne more iznebiti. Pa naj misli, kar hoče, dovolj mi je, da je pravičen. Hvaležen sem, da mi je dal priliko, učiti se toliko novih reči, in molim vsako nedeljo zanj pri maši.

Nekaj nemilega mi je zadnjič storil. Dal je bil sklanjati: modri mož, zelena žaba, mlado jagnje. Z vso skrbjo sem delo izvršil. Da ne bo pomote, sem napisal najprej na papir, in da bo še lepše, prepisal moža z modrilom, žabo z zelenilom, jagnje z rdečilom. Tako lepo sem naredil, da sem bil kar ponosen. Ko je gospod zvezke pregledaval, mi je srce tolklo v dobri nadi. Toda komaj pride do mene in vzame zvezek v roke, že je reklo »rsk« in zvezek je padel nazaj na klop s pretrganim listom. Niti črnil ni, ampak šel mirno dalje kakor lovec, ki je brcnil strupeno gobo. Tisti dan sem bil žalosten, ko sem list ven jemal in vnovič pisal, a hitreje in s črnilom.

Ne dvomim, da je imel pravično namero. Morebiti je zapazil, da se hočem ponašati, pa mi je zagrenil to željo. Ponosen sem bil in sem po nosu dobil.

Komaj sem se naučil nemškega berila o lisici in kislem grozdju, že so začeli prihajati otroci v šolo. Z železnice je prinesel Rupar novico, da gospoda Resnika ne bo, ker se je odpeljal z vlakom. Torej bomo imeli dve urici prijetnega oddiha. Kdo neki pride, ali Gregorin iz tretjega, ali Sajevec iz drugega razreda? Katera gospodičen si pač ne bo upala k nam.

Poredni Pičman je kukal pri vratih in slednjič javil: Gregorin, Gregorin! Dečki so se že naprej veselili zabave. Toda objest pride v pest. Tega živi Radelj ni vedel in to ni bilo dobro zanj.

Vendar moram, četudi bo nekoliko zamude, poprej povedati, da imam tega Radlja na piki, odkar sem ga zagledal v šoli. Naj nihče ne misli, češ, dečki so kakor petelinčki, hitro se spro, da največkrat ne vedo zakaj, in hitro zopet zobljejo skupaj. Zakaj moj račun je pravičen in čisto jasen.

Bilo je prvo nedeljo po mojem prihodu v Postojno. Ponižan v tretji razred in žalosten sem bil pri maši spredaj med otroki. Kar me začne neko bitje moškega spola nadlegovati. Zija vame in se spakuje. Ko nič ne opravi, jame sliniti kazalec in mi s pomočjo palca štrcati slino v obraz. Sicer zajemljiva iznajdba, toda na svetem kraju ni, da bi jo posnema. Tako sem, ker sem pobožen, brez moči za sedaj, peče pa me hudobija dečka, ki ga bo moral Bog posebej kaznovati. Končno mu le rečem: »Mir daj!« A on me z novo žalitvijo: »Otočen je nekje počen,« prav od blizu poškropi s slino. To je preveč, to je velik greh. Umaknem se med otroke s trdnim sklepom, da bom ta greh takoj po maši poboljšal.

Ko gre gospod kaplan za strežniki izpred oltarja, se zapode otroci za njim, da mu poljubljajo plašč. In glej, tudi zlikovec je med njimi, ta hinavec! Le čakaj, da prideva midva skupaj!

Hitim naprej skozi zakristijo in se postavim zunaj pred vrata, da takoj zagrabim svojo žrtev. Toda vsi so prihajali, njega ni bilo. Zelo me je sram, da sem se dal ukaniti, iščem okoli cerkve, njega ni!

Na poti proti domu, ko se mi je plegla jeza, se mi dozdeva, da je k sreči ušel, nekaj zato, ker pravijo, da moramo odpustiti, najbolj pa zato, ker bi Postojnci ne poznali potrpa, ko bi videli, da mikastim njih rojaka.

Že prvo uro v četrtem razredu, ko mi je bila duša polna veselja, sem zagledal zraven kuštravega Kende v drugi klopi znani obraz iz cerkve. Kmalu sem vedel, da se piše Radelj. Tiho ga opazujem. Sedaj vem, da je sirota brez očeta, sin bivše natakariče. Zgovoren je, toda glas mu je žalosten, šala in žolč se v njem hitro menjata. Smili se mi in sklenil sem, da mu bom krivico samo z besedo očital.

Sedaj lahko nadaljujem pretrgano pripoved.

Učitelj Gregorin je hodil po šoli. Bele hlače, siva suknja in velika pisana pentlja pod vratom: taka mu je bila obleka. Pod pazduho je nosil vozlati palico in nekaj premišljeval. Nasmiheval se je: kdo ve kaj lepega je mislil. Morda se je kakor jaz štel srečnega, da je v četrtem razredu.

No, Gregorin je hodil po šoli, postal resen in se zamislil. Kretal je z rokami in pokimaval z glavo, kakor bi se z nekom pogovarjal. Nato je vzel ogleдалce iz žepa, potegnil s krtačico po brkih in z roko pogladil močne zalisce, da bo kakor treba. Toda najlepši mož ni nič, ako nima denarja. Izvlekel je torej listnico in pregledoval svoje imetje. Našel je lepo vsoto. Drobiža ni niti štel. Najprej je prišlo na dan sedem goldinarskih listov, potem dva petaka, trije desetaki in — glej ga, čuka — en petdesetak. Delal je tako očitno, da je mogel vsakdo videti njegovo bogastvo. Zraven se je smehljajal in mu je dobro delo, da so ga dečki občudovali.

Prišlo je, kakor je moralo priti.

Kenda v drugi klopi se je oglasil: »Kako so gospod bogati!«

To bi ne bilo še napak, da ni nesrečni Radelj poleg vzkliknil: »Prismojeni sol!«

»Kaj si rekel, Radelj? Takoj klečati!« je ukazal Gregorin.

Radelj je motovilil ven, najprej k deski, pa ni bilo prav, ker bi skozi okno gledal, moral je iti na drugo stran stolice k omari. Tam je obstal.

»Ali boš pokleknil!« je zaklical Gregorin.

»Ne bom klečal!« se je srdil Radelj.

»Bom videl, ali boš ali ne?« je šel Gregorin k njemu.

Iz strahu pred palico je pokleknil.

Gregorin se je obrnil in pospravljaj denar. Ko je prišetal do zadnje klopi, se je osmelil Pičman in mu pomolil dlan: »Gospod, dajte mi eno dvajsetico.«

»Čemu ti bo?«

»Kupil si bom veverico.«

Gospod ni bil pri volji, začel je učiti Pičmana, naj bo priden, naj hrani vsak novc, pa si bo lahko kaj bolj pametnega kupil nego veverico.

Šola pa se je že za nekaj čisto novega zajemala. Kajti Radelj je bil vstal, se obrnil k šoli in kazal jezik, kolikor mogoče dolgega, Gregorinu. Gregorin se je naglo ozrl v smer vesoljne pozornosti in zagledal jezik, preden ga je Radelj potegnil tja, kjer mora biti.

Velika zamera! Gregorin teče k Radlju, Radelj pa skoči na prvo klop in skače med učenci, da bi dosegel vrata. A strašni Gregorin pusti lov in teče k vratom. Ubogemu Radlju ni rešitve.

»Primiti ga!« kriči Gregorin, a nikdo noče. »Gržina, primi ga!« Gržina noče, »Sever, primi ga!« Sever noče. Deček pa skoči enkrat sem enkrat tja, da ne dela preveč skušnjav. Slednjič zapove Gregorin: »Vodir, primi ga, če ne, bom tebel!« Vodir uboga, naglo ga objame okoli kolen in ga z močjo drži. Gregorin priskoči in ga zagrabi. Vleče ga naprej, vzame gladko palico namesto svoje hrgaste in ga neusmiljeno našeška. Radelj kriči pogansko in ko ima zadosti, mora klečati, glasno ihteti. Raztogoteni Gregorin sede za mizo in podpre glavo z rokami. Tedaj pa skoči Radelj pokonci, smuk po šoli in skozi vrata. Gregorin gleda in strmi, a zdi se, da nima nič zoper ta beg. Učenci pa so Vodirju zamerili in mu nekaj časa rekali Hudir, ker je storil, kar je moral.

Drugo uro je prišel Sajevec v salonski obleki z rdečim nageljem, mlad in dobrovoljen, z gladkimi lici in črno gosenco pod nosom. Vse na njem se je smejalo. Vedeli smo, da se ženi. Pripeljal je tudi s seboj malega bratca svoje neveste in pustil, da je otrok hodil po šoli v zabavo učencem, ki so ga vabili v svoje klopi. Druge nagajive poskuse pa je znal zamoriti v kali. Z njim ni bilo nič, morali smo risati.

Za ta dan je bila tudi meni osebno namenjena prva kaplja iz gorjupe kupe sveta. Ko sem šel iz šole, sem pod Solinami srečal — Radlja. Nesel je v roki culo jabolk. Ustavil se je pred menoj in me prijazno nagovoril:

»Ali veš, odkod nesem jabolka?«

»Kako naj vem brez ciganke?«

»Veš, v Otoku sem jih dobil, dala mi jih je Renkova mati.«

»Če je to res, potem se je zelo zmotila, ker ni vedela, kakšen si v cerkvi in šoli.«

»Saj mi jih ni dala zavoljo pridnosti, ampak zavoljo sorodstva.«

»Glej ga, sorodnika! Vem, da si objokan otrok Eve, a je že zelo dolgo, kar je živela Eva.«

»Ampak moj oče še živi in je torej stric Jernej.«

»Saj ni bil oženjen.«

»Oče je vseeno lahko, star je tudi več kakor zadosti.«

»Potemtakem bi bil jaz pretepel bratranca, ko sem hotel kaznovati pobalina, ki mi je v cerkvi nagajal.«

»Tako je, da boš vedel. Sicer pa takrat nisem vedel, kdo si, zato ne bodi hud.«

»Kaj bom hud, saj si jih danes dovolj skupil od Gregorina in še od mene jih boš, ako se lažeš.«

»Vprašaj staro mater, ako meni ne verjameš.«

Kakor potres je prišla name ta novica. Sedaj morda vem, zakaj se stric ni oženil, in zakaj je dekle, ki jo je snubil, rajši odšla k usmiljenkam. Občutil sem veliko žalost nad toliko nesrečo.

Naj bo z Radljem kakor hoče, meni ni treba vsega vedeti. Zato bom doma samo vprašal, če je Radelj res jabolka dobil.

Pospešil sem korake in dohitel otoško mladež pri Jami. Danes niso mogli čez jez, ker je Pivka čezenj mogočno šumela in razpenjena hitela v svoje žrelo.

Sredi vasi je eden dečkov zaklical za zagonskimi otroki: »Zagonci, gad je v lonci.« Nejevoljen sem ga posvaril, nato pa gledal za onimi, ali so kaj užaljeni. Kar me nekaj rahlo objame, mi privzdigne glavo in me poljubi na usta. Osupnjen pogledam in vidim pred seboj polnolično gospodično, ki me vprašuje: »Ali nisi ti Metin? Kako ti je ime?« Nerač odgovorim: »Renko,« in Markova Micka dostavi: »iz Borovnice.« »Kajpak, Metin si!« vzklikne gospodična. »Pozdravi mamo, kadar prideš do nje, in da boš vedel, jaz sem Čehovinova Marij. Sedaj sem v Trstu pri gospodi. Nič se me ne boj, ti Renko!« Reče in me vnovič poljubi.

Če mi je kdo nevoščljiv, naj ve, da mi ni bilo nič na roko, kar se je zgodilo v pričo vaških otrok, sram me je bilo in s povešenimi očmi sem šel v dolnji kraj. In prav to je še manjkalo, da je stal škodoželjni stric Luka pri Likonu ter videl ves prizor. »Fej,« je dejal, »tako se pri nas ne dela,« in svetlo je gledal. Želel sem, da bi bila Marij pri gospodi v Trstu in Luka pri svoji Ančki, da priženi hišo. Rekel nisem nič.

Stara mati so bili pri ognjišču. Takoj so mi ponudili žgancev od opoldne in izlili nanje redkost — skodelico kave.

Mora se kako razvozlati današnji voz. Zato vprašam: »Ali ste res dali danes nekemu šolarju jabolka?«

»Mislim, da sem jih dala dvema, ker sta me prosila,« so mirno rekli. Eden sem bil seveda jaz.

To me je podražilo, da sem šel dalje: »Pa Radelj je rekel, da je naš sorodnik.«

»Lahko, saj smo si vsi ljudje v rodu,« so se ognili.

»Ali on trdi, da je stric Jernej njegov oče.«

»Kaj še, meni tudi pravi ciganka, da sem njena mati, kadar prosí, in obljublja, da bo tri leta za mano molila.«

Meni je bilo, kakor žabi pred orehom.

(Dalje prihodnjic.)

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

(Nadaljevanje.)

Ljubljanski bosonogi avguštinci ali diskalceati so dali v avgustu 1753 Antonu Cebeju naslikati tri stropne slike v samostanski obednici. Zaslužil je za vse tri 18 gld. Na prvi je predložil velikega angela Rafaela z mladim Tobijem, ki se zgraža ribe. Srednjo polo je zavzel prerok Daniel v levnjaku, kamor prinaša angel preroka Habakuka z jedjo. Na tretji sliki uprizarja Samuela in Savla.¹

Za diskalceate je Cebej naslikal l. 1763 M. B. dobrega sveta. Leta 1770 je naročil znani pisatelj o. Marko Pohlin, ki je bil tedaj nedeljski pridigar, sliko sv. Janeza Zlatoustega, ki so jo postavili v oltar na god tega svetnika 27. januarja 1770. Svetnik je namreč zavetnik propovednikov.² Kronika piše ime Zibe ali Zebei.

Leta 1758 je slikal za Moravče Marijino vnebovzetje, ok. 250 cm visoko sliko. Marija plava v višavo. Apostoli se deloma ozirajo za njo, deloma strme v prazen grob. Marijo okrožajo tri skupine angelcev. Za isto cerkev je naslikal 1761 sv. Leonarda. Svetnik plava na oblaku in gleda doli na v železje ykovane ujetnike. Ozadje je zgoraj svetlorumeno.

L. 1772 je naslikal Marijo, kraljico sv. rožnega venca, s podpisom Ant. Zebey 1772. Slika se odlikuje po milem izrazu obličja in po lepih ubranih barvah. Bržkone sta Cebejevi tudi sliki sv. Boštjana in sv. Antona Padov., ki nimata podpisa.

Za moravsko podružnico Drtijo je Cebej napravil tri slike: 1. Za veliki oltar Marijo z Jezuškom v naročju in z napisom: Veni aMICA Veni De Libano Coronaberis. Kronogram daje letnico 1765. 2. Za oltar na listni strani sv. Ano in 3. Marijo pomočnico kristjanov, ki visi sedaj na levi steni svetišča.

Leta 1756 je dal Filip pl. Grebin s Hmelnika naslikati sliko sv. Izidorja za kapelo na evangelijski strani na Trški gori pri Novem mestu. Sliko je obesil župnik šentpeterski Seb. Kern.³ V medaljonu je slika sv. Notburge, torej imamo sliki obeh patronov kmetiškega stanu. Obe sliki sta dobro ohranjeni. Okvir tema slikama je naslikan na mokri omet in predstavlja na vsaki strani po enega svetnika z mečem, torej mučenika. Risba je dobra, barve so premočne. Morda so že prenovljene. Na evangelijski strani v ladji je majhna slička (40×50 cm) sv. Rozaliije, ki umira.

¹ Diskalceatska kronika, 364. — Danica, 1904, 189, 349.

² Izvestja MDK, 1907, 42.

³ Zgodovina šentpet. fare na Dol., 23. — Izvestja MDK, 1899, 5. — Mitth. d. M. V. f. Kr., 1848, 78.

Svetnica je odeta v rumeno krilo. Označuje jo križ s knjigo in mrtvaško glavo. Podpisa ni, a rdeče ustnice pričajo, da je slika Cebejeva. Ni izključeno, da je Cebejeva tudi slika Brezmadežne, pod katero kleči mladenič. Spodaj je bila naslikana kartuša z obširnimi napisom. Pred leti so napeli sliko na nov okvir. Prenavljalec je pri tej priliki potegnil spodnji del slike z napisom pod okvir in ostanek odrezal; zato se vidijo sedaj le še črke ANES MICH. Na vratu so zelene sence, kakor jih ljubi Cebej. Darovalec slike sv. Izidorja, Janez Filip Grebbin, je bil kabinetni tajnik na dvoru nadvojvodinje Elizabete v Bruslju. Umrli je na Hmelniku 1762 v 73. letu. Svojo knjižnico je volil frančiškanskemu samostanu v Novem mestu.⁴

Anton Cebej: Marijino vnebovzetje, 1769. Na Kopanju.

L. 1761 je naročil mestni magistrat ljubljanski, da mu poslika gledališko dvorano. Ljubljana do l. 1765 še ni imela svojega posebnega gledališča. Zato so igre prirejali v magistratni dvorani, ki je bila v mestni hiši. Slikar je prejel za delo, brezdvomno za freske, 50 gld. O teh slikah danes ni nobenega sledu.⁵

L. 1764/5 je slikal kapelo in obednico ljubljanskega semenišča, tedaj Collegium Carolinum sive Nobilium, za 450 gld. Kapelo in ves dotični trakt je dal zidati kanonik Peer.⁶

⁴ Hoff, Geschichte v. H. Krain, II, 104.

⁵ Radics v Laib. Ztg., 1909, str. 333, dne 18. febr.

⁶ Kapiteljski arhiv.

L. 1765 je naslikal sliko sv. Krištofa za veliki oltar cerkvice sv. Krištofa v Ljubljani (147×267 cm). Podpis: Ant. Zebey pinx. 1765. Svetnik brede preko reke, noseč na rami Jezusa s svetovno oblo; nad njim plavajo angelci.⁷

L. 1769 je izvršil veliko sliko Marijinega vnebovzetja za Kopanj (193×288). Slika je bila že zavržena. L. 1906 jo je tedanji župnik Fr. Žužek našel in jo dal 1908 prenoviti slikarju Petru Žmitku. Sedaj slika zelo ugodno učinkuje.⁸ Marija, odeta v rdeče in modro krilo, se vzdiguje proti nebu. Angelske skupine jo zgoraj in spodaj spremljajo. Kompozicija je jasna, barve so lahne, prijetne, sence precej močne, osenčevanje na obrazih je zelenkasto. Podpis Ant. Zebey pinx. 1769.

V Žužemberku visi ob steni kapelice na evangelijski strani slika sv. družine iz leta 1774.

Za svoj rojstni kraj, Ajdovščino, je naslikal Cebej veliko sliko Smrt sv. Jožefa s podpisom: Ant. Zebey hayd'sis, pinx. 1774.⁹ in manjšo v medaljonu sv. Marjete.¹⁰

Cebej je dobival naročila tudi za šentpetersko cerkev v Ljubljani. Leta 1763 je naslikal podobi in rob pozlatil za bandero; hkrati je oskrbel tudi vse drugo, kar spada k banderju, za skupni znesek 33 gld. 52 kr. 2 v.¹¹ L. 1769 je napravil načrt za veliki oltar pri Sv. Petru v Ljubljani. Naročili so mu tudi sliko za ta oltar. Za načrt in na račun slike je prejel 11. julija 1769 8 gld. 24 kr.¹² Ta slika pa, če je bila sploh izvršena, ni ohranjena.

Društvo za kršč. umetnost hrani majhno sliko sv. Urha, ki jo je daroval slikar S. Ogrin.

Dr. Fr. Stele je prejel od slikarja M. Koželja v Kamniku bandersko sliko: a) Jezus sodnik, b) sveto Rešnje Telo in angelci. Podpisa sicer na sliki ni, a vsi znaki govorijo za Cebeja.

Na Dobrovi pri Ljubljani so hranili v pokopališki kapeli sliko Marijinega rojstva.¹³ Sedaj te slike ni več videti.

Na Dóbrovi je bila prej tudi kupola poslikana po Cebeju. Freske pa so ob požaru 1830¹⁴ zelo trpele. Mat. Bradaška je 1876 na novo al fresco poslikal kupolo in 1879 še svetlobnico.

Prav verjetno je tudi poročilo slikarja M. Koželja, da so bile stare freske v župni cerkvi na Homcu Cebejeve. (Dalje prihodnjič.)

⁷ Katalog zgod. razstave, 1922, 19.

⁸ Sliko je objavil Dom in svet, 1908, 339.

⁹ Zbornik UZD, 1923, 78.

¹⁰ Poročilo g. St. Vurnika.

¹¹ Zbornik UZD, 1922, 106.

¹² Carniola, 1914, 226.

¹³ Poročilo † Mat. Bradaške.

¹⁴ Lesjak, Zgod. dobrovske fare, 74. Ustno poročilo M. Bradaške in M. Koželja.

O roparskih napadih.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

(Nadaljevanje.)

Leta 1815, na velikonočno soboto, so obiskali hajduki na Butoraju mlinarja Jožefa Krašovica. Belil je hišo za praznike. Pred tednom je bil prodal v Karlovcu par konj. Zahtevali so od njega najprej denar. Vedeli so natančno, koliko je dobil za konje. Ni ga bilo semnja v Karlovcu ali drugod v okolici, da bi hajdukov ne bilo zraven. Tam so videli tudi našega mlinarja. Sprva je tajil, da nima denarja doma, pa so mu vrgli vrv okrog vratu in mu grozili, da ga obesijo ali utope v Lahinji. Izročil jim je ves denar. Hajduki mu niso sicer nič žalega storili, pobrali pa so vso obleko in živila, tudi jerbas z velikonočnim žegnomo so odnesli.

Eno uro od Črnomlja, v Dobličah, so kmetje ubili hajduškega vojvodo. Bil je to razvpiti Bavbec, doma s Tančje gore. Zgodilo se je to v prvi polovici 19. stoletja. K Bavbcu v šolo je hodil že omenjeni Bravse, ki je po Bavbčevi smrti vodil njegovo družbo na hajdukovanje in umrl »kot zadnji belokranjski hajduk« leta 1894.

V samotnih vinskih gorica nad Dobličami, po Griču in po Vidoših so imeli hajduki pod Bavbcem in pod Bravsetom po zidanicah ponočne veselice. Nad vasjo Grič, v najbolj oddaljeni zidnici, je Bravse neko noč po hajduško poročal hajduški par. Svatbo so obhajali v prvih večernih urah. Slučajno je prišel gori gospodar zidanice. Hotel je pripraviti nekaj vina za delavce v vinogradu. Zanje je bila napekla doma njegova žena kruha in nakuhala mesa. Vse to je nesel mož v goro. Zidanica je bila zaprta, vendar pa razsvetljena in v hramu samem je vršalo prav živahno. Ko je premišljeval, so li delavci že v seniku nad hramom, da zjutraj bolj zgodaj začno, je stopilo predenj par mož — hajduška straža — in ga potisnilo v zidanico. Kar je bil prinesel na goro, je svatom prav prišlo. Prestrašeni gospodar se je moral udeležiti svatbe.

Bravse je poznal gospodarja in dobro vedel, da je petičen mož. Vzel mu je iz žepa ključ od skrinje, v katero je doma zaklepal denar. Izmed svatov je poklical na plano pred zidanico krepkega fanta in mu ukazal, naj odloži hajduško uniformo in se v »kalu« (luži) čedno umije. Ko se je to zgodilo, mu je izročil ključ, naj ga nese na Grič gospodarjevi ženi. Ta naj vzame iz skrinje denar in ga izroči njemu, ker gospodar misli ostati čez noč v gorici, da počaka delavce in gre potem najemat še druge rigolaše. Gospo-

dinja je izročila fantu, ki se je izdal za delavca, ves denar in mu voščila srečno pot.

Drugi dan so našli delavci prazno zidanico. Svatje so ponoči izginili neznano kam. V seniku nad zidanico je ležal gospodar, zakopan v seno; polagoma se je zavedel od preobilo zaužite pijače. Bil je ob vino in ob denar, ki ga je Bravse podaril hajduškima poročencema za doto.

V Črnomlju tudi župnišče ni bilo dosti varno pred hajduki, ki so ob neki priliki izropali vse po župnišču. Do leta 1808 je bila današnja »Komenda«, kjer so sedaj uradi in jetnišnica, črnomaljsko župnišče. Črnomaljsko župnišče je bilo oropano ob priliki misijona v Semiču (okoli l. 1745), ko je bil župnik z enim duhovnim pomočnikom v Semiču. Doma je ostal drugi duhovni pomočnik in družina. Te so tako naglo napadli, da so bili vsi še v polspanju povezani in prisiljeni k molčanju. Ropotanje po spodnjih prostorih je zbudilo kaplana, ki je kmalu doznal, kdo je napravil obisk v župnišču, in se srečno odtegnil hajduškim rokam.

Roparji so se čutili neki tako varne, da so si v kuhinji pripravili prav dober povečerek, kjer je vzela konec vsa zaloga živil, kar jo je premogla črnomaljska duhovščina. Pred odhodom so pogledali še v hleve in tam, tako pove neko ustno izročilo, mučili živino s tem, da so ji posekali repe prav do korena. To poročilo pa ni zanesljivo, ker je nedavno še (l. 1906) krožilo po mestu in okolici enako poročilo, pa v drugačni obliki. Par delomržežev iz Črnomlja se je spozabilo nad tujo lastnino — v župnišču. Zvest posel je zlikovce kot očividec ovadil. Prejeli so zaslužen plačilo in se nekaj mesecev pokorili v črnomaljskih zaporih. Ker so se jim zdela domača tla prevroča — imeli so na vesti precejšnjo butaro drugih pregreh in zlodejstev —, so jo popihali preko »široke luže« v Ameriko. Neko jutro — to je slišal poročevalec iz ust očividca, nekdanjega farovškega hlapca — so dobili v hlevu vso živino oskrunjeno. Porezani so ji bili repi v korenini; kravam so porezali vimena. Zločin je bil tiste čase v mestu splošno znan, zločinci tudi. Eno tolažbo so pa le imeli Črnomoljci ob tem nezaslišanem hudodelstvu: zločinci so bili takrat pač črnomaljski meščani, pa vendar pritepenci od drugod. V njih žilah ni tekla domača belokranjska, ampak tuja, hajduška, maščevalna kri.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenski možje.

Piše Pirjevec.

Tomaž Hren.

Rodil se je 13. novembra 1560 v Ljubljani. Njegov oče Lenart je bil bogat posestnik, ljubljanski mestni svetovalec in nekoliko časa tudi župan, po verskem prepričanju pa luteranec. Ko je izgubil osemletni otrok Tomaž očeta, je skrbel ujec Gašpar Žitnik, profesor dunajskega vseučilišča, za njegovo izobrazbo in ga vzgojil v katoliškem duhu. Poslal ga je v Admont v samostansko šolo (4 leta), v jezuitsko šolo v Gradcu (6 let) in končno na dunajsko vseučilišče. Na željo

1630. Pokopali so ga v ljubljanski stolnici, odkoder so ga pozneje prenesli v Gornji grad v kapelo svetega Martina.

Hren je deloval kot škof v dvojnem pravcu; trudil se je uničiti luteranstvo in dvigniti katoličanstvo. Leta 1598 je izdal nadvojvoda Ferdinand ukaz, da morajo vsi luteranski pridigarji zapustiti njegove dežele, in prihodnje leto je izšel poziv na meščane, naj se vrnejo v katoliško cerkev. Ferdinandove ukaze so uveljavljale reformacijske ali verske komisije, ki so potovale iz kraja v kraj, poučevale meščanstvo, ga zaprile, sežigale luteranske knjige in rušile krivo-verske prižnice. Verski komisiji na Kranjskem je načeloval škof Hren, ki je pričel svoje delovanje decembra meseca 1600 v ljubljanski stolnici s pridigo o zmotah luteranstva. Nekaj dni pozneje so sežigali na ljubljanskem glavnem trgu 11 voz luteranskih knjig. Ko je bilo spreobrnjenje v Ljubljani končano — le 15 ali 16 meščanov se je prijavilo za luterance —, je obiskala verska komisija ostale kraje na Kranjskem. Meseca junija l. 1601 je bila v Ljubljani po dolgih letih zopet procesija sv. Rešnjega Telesa; vodil jo je škof sam.

Uničevanju luteranstva je sledilo delo za povzdigo katoličanstva; treba je bilo na ruševine postaviti novo stavbo in ljudstvo tudi duševno pridobiti za katoličanstvo. Zato je skrbel škof Hren za dobre mašnike, deloval skupno z jezuiti in pozval na Kranjsko kapucine. A skrbel je tudi za naraščaj in pomagal dijakom, ki so se učili izven Kranjske. Pripomogel je v obilni meri k lepšavi naših cerkva in nudil umetnikom dosti zaslužka.

S Hrenom je vezano tudi literarno gibanje katoličanov — imel je obilo načrtov, a jih ni utegnil dovršiti. L. 1612—1613 je izšla knjiga »Evangelia inu lystovi«, to so odlomki evangelijev in listov, katere čitajo ob nedeljah in praznikih. Priredil jo je jezuit Janez Čandek, pregledal in založil pa škof Hren. Najbrže je Čandek napisal tudi mali slovenski katekizem s slikami, ki je izšel 1615 v Augsburgu. Hren sam je pripravljaval dolgo vrsto let cerkveno pesmarico, ki pa ni nikdar izšla, rokopis se je pozneje izgubil. Da bi omogočil tisk slovenskih knjig, je hotel ustanoviti v Ljubljani tiskarno, kupil je že nekaj stotov črk, a tiskarna ni nikdar delovala in tako je ostala Ljubljana od l. 1580, ko je bila zaprta tiskarna luteranca J. Mandelca, do 1676 brez tiskarne.

Po Hrenovem delu je postal slovenski narod zopet tako katoliški kakor je bil poprej.

svojega vzgojitelja se je odpravil Hren leta 1585 na padovansko vseučilišče v Italijo, a nevarna bolezen, ki se ga je lotila v Ljubljani, je bistveno spremenila tok njegovega življenja: obljubil je baje, da postane duhovnik, ako okreva. Obljubo je tudi izpolnil in leta 1588 ga je sekovski škof Brenner posvetil za mašnika. Hren je prišel v Ljubljano za kanonika in pridigarja v stolni cerkvi. Leta 1596 je postal stolni dekan, septembra meseca 1599 je bil posvečen za ljubljanskega škofa in je odslej posvetil vse svoje moči povzdigi katoličanstva med Slovenci. Od l. 1614 do 1621 je bil tudi namestnik nadvojvoda Ferdinanda v Gradcu. Zadnja leta je pogostoma bolehal in umrl

NA PO OKROGLI ZEMLJI

POLITIČNI PREGLED.

Konferenca **male antante**, ki je zborovala začetkom januarja v Belgradu, je s svojimi zaključki presenčila vso evropsko javnost, v kolikor ni bila le-ta že naprej poučena o labirintih meddržavniške politike. Vse je pričakovalo, da mala antanta javno proglasi svojo nezrušljivo zvezo s Francijo — saj so govorila za to francoska posojila državam male antante — toda zgodilo se je baš nasprotno: mala antanta je bila mnenja, da ji je prijateljstvo Anglije prav tako dragoceno kot francoska ljubezen. Jugoslovanski zunanji minister pa je soglasnost tega čuvstvanja za Anglijo dokazal celo z jugoslovansko-italijanskim sporazumom, katerega skorajšnji zaključek je na konferenci napovedal. Vsa Evropa je dalje pričakovala, da prinese konferenca male antante priznanje Rusije od strani Jugoslavije, kar naj bi tvorilo most, preko katerega bi šla Francija v Moskvo iskat zaveznikov proti vsem svojim prikritim in neprikritim neprijateljem. Toda mala antanta je sklenila, da se do Rusije ohranijo proste roke. Brezdvomno se je Franciji po konferenci male antante neprijetno zakolcalo. Bil je manevar, ki ga je spretno uprizorila Anglija: narahlo je namignila državam male antante, da naj ji vrnejo ogromne dolgove, preden si s francoskimi posojili kupijo novih kanonov, na drugi strani pa je Anglija pomagala ubijati francoski frank, kar je bil opomin mali antanti, da tudi Francija ni najvarnejša evropska trdnjava.

Jugoslavija je doživela v svoji zunanji politiki velik poraz v sporazumu z Italijo. Vsa leta po prevratu se je vlekel že ta spor za Reko, rapalska pogodba je stvorila celo neodvisno reško državo, kar pa je bilo za Italijo seveda le prehodnega značaja. Spretno je Italija vzdrževala razne homatije

in nered na Reki, da bi se zdela potreba končne priklopitve Rimu toliko nujnejša. Italija je znala porabiti pravi čas: trenutno slabost Francije in pa spor med obema največjima državama velike antante, da je pritisnila na Jugoslavijo. Na drugi strani belgrajska vlada ni nikdar pokazala posebnih interesov za Slovence in Hrvate in zato se je z ne posebno težkim srcem ministrski predsednik Pašić z ministrom dr. Ninčičem vzdignil v Rim, kjer je podpisal italijansko-jugoslovanski sporazum. Obstoji pa ta v tem, da Reka pripade Italiji, Jugoslavija pa dobi v najem kos pristanišča na Reki. 750.000 Slovencev in Hrvatov v okviru italijanskih državnih meja pa je ostalo brez sleherne zaščite in obrambe.

V Italiji se stranke pripravljajo na nove volitve. Ker se je Mussolini zavedal, da njegova stranka ne dobi večine, je prej volilni red tako izpremenil, da je fašistovska večina gotova. Kljub temu bodo vse druge stranke nastopile s samostojnimi listami.

Francija doživlja veliko krizo. Zasedba Poruhrja jo je gospodarsko zelo oslabila, na drugi strani pa prikrito jezo njenih tajnih in javnih sovražnikov tako razpihala, da je francoski frank nenadoma oslabil in začel hitro padati. Ko ne bi francoska vlada z naglimi ukrepi — kakor z raznimi deviznimi naredbami in 7 milijardnim posojilom državnih dohodkov — priskočila na pomoč, bi lahko prišlo do velike katastrofe, ki še vedno ni izključena. Vojsko proti franku so uprizorile bančne skupine Stinnes (Nemčija) in Morgan (Amerika), Anglija pa je seveda pomagala. Poleg tega ima Francija doma velike težave. Porenska politika je kost, ob kateri pridno glodajo opozicijske stranke in se čudno hitro rede ob tem. Pri prihodnjih volitvah v francosko zbornico,

ki se bodo vršile meseca maja, se bodo francoskim poruhrskim politikom stolci najbrž prevrnili.

Na to pa s posebnim hrepenenjem čaka Anglija, ki je dobila delavsko vlado in njej na čelu znanega Mac Donalda. Angleška vlada že od začetka ni bila prijateljica francoske politike v Poruhrju vprav zato, ker je v tem oziru vplivala nanjo delavska stranka. Sedaj pa, ko je ta stranka sama prevzela vlado, je ta nezadovoljnost s francosko politiko toliko očit-

Ramsay Mac Donald.

nejša. Mac Donaldov program je: rešitev vprašanja brezposelnosti doma in ureditev evropskih zmed. To zadnje si misli tako, da bo sklical veliko evropsko konferenco, katere naj bi se vse evropske države, tudi Rusija in Nemčija, enakopravno udeležile. Prvi korak v tem oziru je storila angleška vlada s tem, da je brez vsakih posebnih pogajanj priznala rusko državo.

V Rusiji je umrl predsednik sovjetskih narodnih komisarjev Ljening. Bil je ustanovitelj sedanje boljševiške Rusije, ki je sezidana na njegovi nezlomljivi energiji in na stotisočih trupel njegovih nasprotnikov. Mož je brez dvoma ustvaril veliko delo, zgo-

dovina pa bo šele pokazala, koliko bo ostalo trajnega in dobrega na njegovih, tako krvavi tvorbi. Njegov naslednik je postal njegov najiskrenejši prijatelj, Rykov.

V **Zedinjenih državah** Amerike pa je preminul drug veliki svetovni mož, Woodrow Wilson, ki je bil za vojske in po prevratu predsednik Zedinjenih držav. S svojimi 14 točkami v korist malih narodov je mnogo pospešil konec vojske. Nam Slovencem je znan po takozvani Wilsonovi črti, po kateri bi več kot polovico slovenskega ozemlja, ki sedaj spada pod Italijo, pripadlo Jugoslaviji. Žal, da je Jugoslavija to priliko zamudila.

Amerika.

Priprave za volitve v Uniji. Sedanji predsednik Združenih držav Calvin Coolidge (republikanec) zopet kandidira. Poleg njega pa še Hiram Johnson, senator iz Kalifornije (republikanec); dalje Mc Adoo (demokrat), ki je milijonar in ima za ženo Wilsonovo hčerko (on je star 55 let, ona 35). Coolidge ima dva sinova, žena je bila učiteljica; je presbiterijec in gre v cerkev vsako nedeljo. Bil je advokat, guverner, nato podpredsednik Unije. Kot podpredsednik je slučajno postal predsednik, ko je Harding umrl. Tudi Roosevelt je na enak način postal predsednik, ko je bil Mc Kinley ustreljen. Za podpredsednika navadno izvolijo kandidata, ki ima veliko pristašev, da more pri prihodnjih volitvah podpreti vladno stranko.

Natečaj za najboljši mirovni načrt. Američani nas često iznenadijo s prav izvirnimi iznajdbami. Zdaj so razpisali velikanske nagrade za najboljši mirovni načrt, ki bi pokazal, »kako naj Unija z drugimi narodi sodeluje, da se doseže in ohrani svetovni mir«. Prvi je dal nagrado Edward Bok. Prišel je še kot deček iz Holandije, postal sourednik ženskega dnevnika (Ladies Home Journal); lani, 50leten, je stopil v pokoj in živi ob kapitalu. Tekme se je udeležilo 22.165 načrtov. Avtor najboljšega načrta je takoj po natečajni razsodbi prejel kot nagrado 50.000 dolarjev in enako vsoto bo dobil, če bo njegov mirovni načrt sprejelo ameriško ljudstvo. Letos 7. januarja so ga objavili po vseh časopisih vseh dežel Unije in razposlali glasovnice, ki je nanje na vprašanje: »Ali se v bistvenih točkah z načrtom strinjate?« treba napisati le da ali ne. Avtorjevo ime bodo pa objavili šele, če se bo za njegov načrt izjavilo ljud-

stvo. O vseh teh predloženih načrtih pa Mr. Bok izjavlja: »Kakor so tudi različni, vendar skoraj vsi izražajo isto prepričanje: Zdaj je za narode zemlje čas, ko najsvobodno priznajo, da je vojska zločin.« Sprejeti načrt je za to, da najse ustanovi Svetovno razsodišče (World Court), ki naj sodeluje z Društvom narodov. Če pa hoče Društvo narodov, da postane njegov član tudi Unija, naj črta člen 10. in 16. društvene pogodbe, ki dovoljujeta Društvu pravico, da sme proti uporni državi nastopiti z orožjem in pretrgati z njo vse trgovske in denarne zveze. — Podobno nagrado za najboljši mirovni načrt je razpisal tudi Edward Filene, trgovec v Bostonu; načrt naj bi pokazal, kako bi se v Evropi zopet utrdila mir in blagostanje. Vsota je ista, 50.000 dolarjev. Natečaja se lahko udeležijo Anglija, Francija, Italija in morda Nemčija. Ena nagrada je določena za vsako teh držav, poleg tega pa še izredna »mednarodna nagrada« za tisti načrt, ki bo med tem štirim najboljši. — Glede prvega načrta zdaj senat v Washingtonu preiskuje, kateri Evropec da je za tem načrtom skrit in kdo hoče na ta način spraviti Ameriko v Društvo narodov. Wilson je l. 1920 delal za vstop v Društvo, pa je s svojim predlogom propadel. Rev. J. S.

Carizem in revolucija.

Piše Fr. Terseglav.

(Nadaljevanje.)

Vlada Nikolaja II. je bila izmed vseh carskih vlad najslabša. Že carjev osebni značaj je bil nesrečen. Po mnogih spominih, ki so izšli o Nikolaju po njegovi strašni smrti do danes, in sicer od strani prijateljev, vemo, da je bil človek še pod navadno mero, prav tako glede uma kakor glede volje. Bil je neoprostljivo slab in popolnoma podrejen tujim vplivom, zlasti od strani njegove žene, hesenske princezinje, carice Aleksandre Fjodorovne. Tej ženi se ne morejo odreči nekatere izredne lastnosti, ki pa so gorjé Rusije le še povečevale; bila je namreč zelo odločne volje. Ona je Rusijo ljubila, toda čisto po svoje; Rusija je bila zanjo dežela neomejeno vladajočega in vprav božanstvenega carja, ki po slepo vdanem činovništvu vrši svojo voljo nad verno pokorjujočimi se podaniki. Toda Rusija se je v tem času globoko izpremenila, pogojev za samodržavno vladanje že davno ni več bilo in absolutistični državni zamisel ni bil nič manj nesmišeln, sanjarski in škodljiv kakor zamisel njegovih najhujših nasprotnikov,

ki so pod njim počasi naraščali do strašne sile. Birokracija je bila goljufiva, je gledala zgolj na svoj dobiček in je hlinila vdanost le tako dolgo, dokler so se mogle vzdržati njene metode. Meščansko razumništvo je v carstvu videlo oviro svojemu vsestranskemu razmahu; njej je prijala demokracija po zgledu zapadnih kapitalističnih držav, ki ni vključena v okove nazadnjaškega uradništva. Dočim pa so velepridobitni krogi videli v revoluciji sredstvo zelo pogojne vrednosti in so se nagibali k zakoniti ustavni borbi, je bilo to, kar se imenuje »duševni delavci«, več ali manj prepričano, da se more doseči nov družabni ustroj edino po revoluciji, in sicer v smeri socializma. Delavstvo je seveda bilo vseskozi marksistično v najskrajnejšem smislu, kmet pa ni mislil na drugo, nego da se brez vsake odškodnine polasti celokupne zemlje. Zato se carizem ni dal več vzdrževati z nobenimi sredstvi notranjega prepričevanja — pravoslavna cerkev je bila izgubila vsak ugled in vpliv celó na preproste kmečke mase — ampak zgolj z nasiljem, vešali, ječo in demoralizacijo značajevo po policiji, podkupovanju in »vodki«. Kmalu po svojem nastopu na prestol je »Nikolaška« bil najbolj obsovana oseba v vsej Rusiji.

Na zunaj so se seveda razmere precej časa zdele sijajne, posebno če jih je kdo gledal iz Evrope. Zgradila se je velika sibirski železnica, širil vpliv države v Aziji, popravile finance po veldržavniškem talentu Witteja in pripravljala agrarna reforma v velikem slogu. Toda sestav ruske carske birokracije je bil od nekdanj ta, da je preureditve (reform) pripravljala, plačevala ogromne vsote, da se je na zapadu slikalo to delo v najsjajnejši luči, v resnici pa je pustila vse že ob prvem začetku obtičati. Sibirski železnica se je sicer zgradila, toda zaradi podkupa, provizij in spekulacij na račun države je stala dvakrat več nego bi bila morala; v Aziji se je pripravljalo zavojevanje Mandžurije, Mongolije in Koreje, zbudilo pa je zavist Japonske; finance so popravljali na račun kmetiškega blagostanja; industrija (obrtnost) se je krepila z visoko carino, pa tako, da se je vrstila kriza za krizo. Nad vsem, kar je car počenjal, je viselo prokletstvo.

Že takoj, ko je nastopil carstvo, je osorno zavrnil deputacijo zemstev, ki je prosila za razširjenje samouprave, češ, da je »brezmišeln sanjarjenje o sodelovanju zastopnikov zemstev v stvareh notranje državne uprave«.

Šef petrograjske policije Klejgels je nalašč izzival napade revolucionarjev na predstavitelje oblasti, da carja ustraši, da ne bi popustil javnemu mnenju. Trdi se, da je tudi veliki knez Sergij Aleksandrovič bil na ta način ubit. Minister za notranje zadeve je v tem času bil Pleve. Pod vplivom starega Pobjedonosceva, ki je v dobri veri mislil, da je blagor Rusije samo v samodržavju, se je preganjala katoliška vera, staroverstvo, sekte in judi, ki so jih morili kar na debelo, n. pr. v Kišinjevu, kjer so trupla judov ležala kupoma poklana na cestah kakor živina. To delo so opravljale »črne stotnije«, ki so jih navduševali za pokolj v imenu »križa in vere«. Začelo se je preganjanje Poljakov, prikrajševanje finske samostojnosti, okrnjevanje pravic vseh nemških narodnosti sploh. Tudi Ukrajinci kot »separatisti« niso ušli tej usodi; preganjali niso le ukrajinskega jezika v cerkvi in šoli, marveč celo ukrajinsko domorodno slovstvo, natiskovanje ljudskih knjig itd. Polnile so se ječe, romale so v Sibirijo trume pregnancev, štrajkujoče dijake je policija z nagajkami pretepal; na smrt obsojeni atentatorji pa so se proslavljali kot mučeniki in njihovo maščevanje je veljalo za sveto nalogo bodočnosti. Zastonj je zmerno-liberalno meščanstvo dokazovalo, da si samodržavje s tem samo zapira pot do mirne izpremembe razmer; policija je čezdalje huje divjala, kakor da nalašč podžiga obči punt. Zdelo se je, da je vsa Rusija postala norišnica, kjer so vsi ljudje izgubili čut za pravo mero. Življenje v Rusiji so najboljši ljudje označevali kot »strašne sanje, ki tlačijo dušo kot ostudna mora.« Duševno je vladala potrtost, mržnja do življenja, samomorilna strast po pozabi v uničujočih nasladah, nejevolja do vsakega dela, — razpoloženje, ki rezko odseva tudi iz ruskega slovstva te dobe, ki je turobno kot umirajoča jesenska pokrajina. Zlasti se je vdalo temu duhu razumništvo (inteligenca), dočim je delavstvo ohranilo bodrost duha, optimizem in vero v boljše čase. To nam razlaga marsikateri pojav v veliki revoluciji 1917/18 leta. Tolstoj, Kuprin, Arcibašev, Čehov so zastopniki inteligenčnega razpoloženja, Gorkij pa napoveduje novi čas, ko stopi na plan delavec, ki ni izgubil veselja do življenja, in zgradi novo državo na ruševinah stare. Revolucijo pa so razen najvišjih glav birokracije predvidevali vsi že prve dni. Ko se je car dal z

velikanskim sijajem v Moskvi kronati, se je zavoljo nezadostnih varnostnih odredb na veseličnem prostoru pripetila velika nesreča, ki je zahtevala mnogo žrtev. To je vsa Rusija občutila kot zloveški znak bodočnosti, in ko se je 1. 1913 proslavljala tristoletnica Romanovih, ni bilo v vsej državi gotovo nikjer pravega in odkritosrčnega veselja. Tudi nad carskim domom je bil razprostrt oblak hudih predslutenj, notranje nezadovoljnosti in nemirnega pričakovanja negotove bodočnosti. »Kar bo, to bo,« — je bil občajni odgovor na vsa prašanja o jutrišnjem dnevu.

Medtem ko so delavci nadepolni delali na tihem, je inteligenca kljub vsemu preganjanju, čeprav brez pravega upanja, skušala doseči osamosvojitve zemstev od varuštva gubernatorjev. Največ je delal na to Peter Struve, voditelj liberalnih struj. Ker je Pleve vsako reformo onemogočeval, je Struve izvedel spojitve zmerno-liberalnega meščanstva s socialistično usmerjenimi inteligenti. Počasi se razvijejo v glavnem dve smeri: »Kadeti« kot stranka velepridobitne buržoazije in »socialrevolucionari« kot zastopniki k socializmu se nagibajoče inteligence. Delavci so sami zase kot čisti marksisti, ločijo se pa sčasoma v boljševike, ki so skrajni komunisti ter zahtevajo diktaturo proletarijata po delavsko - kmetijskih sovjetih, in v menjševike, ki se nagibajo k socialistično-demokratski inteligenci ter niso brezpogojno za samovlado delavstva. Treba je pa reči, da so med vsemi temi strankami obstajale še neštene druge ločine, da so se med seboj preganjale z divjo nestrpnostjo, kakor hitro je padel carizem, da so se prepirale za eno samo besedo v programu in da je v nesložnosti, črkopravdarstvu, govorunstvu, ozkosrčnosti in častihlepu prednjačila inteligenca. To jo je potem v revoluciji tudi pogubilo, kakor hitro je delavstvo po ogromni večini stopilo pod zastavo Ljenina, kateri je z neusmiljeno odločnostjo storil kraj blebetavstvu tudi med proletarskimi voditelji. To, njegov ogromni praktični politični razum, ga je vzdignilo nad vso sodobno Rusijo, kjer ni bilo razen njega najti nobenega človeka, ki bi znal katerokoli stvar prav zagrabiti in z neupogljivo voljo izvesti. Med petrogradskimi tovarniškimi delavci se že leta 1898 ustanovi socialdemokratska stranka, prav živeti pa začne nekako od 1. 1903 dalje, ko se razcepi v menjševike in

boljševike, katerim načeljuje iz inozemstva Ljening.

Delavci že izpočetka ne dajo nič na ustavni parlament, češ, da je ta naprava zgolj orodje v rokah gospode. Njihov pravec je trdno določen že od prvega dne vsaj v teoriji; dejansko so pa svobodomiselnemu meščanstvu in socialistično usmerjeni inteligenci ob raznih manifestacijah in demonstracijah vedno več ali manj pomagali; prirejali pa so seveda štrajke, demonstracije in druge nastope tudi sami zase. Baš v tem času so postajala tla v Rusiji zelo vroča. Vlada pa dobi priliko, da notranje nezadovoljstvo nekako odvede v drugo strugo. V Aziji so se velevalisti pripravljale na razdelitev Kitajske, vsaka seveda se ozirajoč le na svoje koristi; pri tem je Rusija prišla igrati do prvenstvenega stališča v Mandžuriji, skozi katero je tekla njena proga do ruskega Vladivostoka, zasedla Port-Artur in se pripravljala na podreditev Koreje, kjer pa je prišla v spor z Japonsko. Vojsko z Japonsko je pravzaprav izzvala carska vlada. Šlo je odpočetka za izkoriščenje velikih gozdov ob reki Jalu, ki loči Korejo od Mandžurije; v to podjetje pa je bila vtaknila mnogo denarja tudi carska rodovina. V splošnem seveda je bil cilj ta, da se naložijo veliki kapitali v Koreji sploh. Pleve je vojsko z Japonsko želel, ker je bil prepričan, da bo zmagal silno utrdila samodržavje. Toda Japonska, ki je po svojem izvrstnem vohunskem aparatu o teh namerah pravočasno izvedela, je sklenila dogodke preteči in je Rusijo napadla prva, preden je bila le-ta pripravljena. Vojska, ki izpolnjuje leto 1904 in prvo polovico leta 1905, se za Rusijo sramotno konča. Carska vlada pokaže, da ni za nobeno stvar več sposobna razen za tlačenje in davljenje lastnih državljanov. V vojski z Japonsko se je pokazalo točno isto kakor v krimski vojni pod Nikolajem I. in v svetovni vojni 1914—1918: nepoštenost vrhovne uprave državi sami izpodkopuje obstoj. Armada ni pripravljena, promet pravilno ne deluje, intendatura goljufa, najvišja mesta so v rokah nesposobnežev in izdajalcev (Stessel, Roždestvenskij 1905. leta, Suhomlinov 1915. leta). Široki sloji ljudstva pa se vesele porazov carskih vojsk, ker vedo, da pospešijo propad samodržavja in vrnejo domačiji vojake. In res so dali porazi v Mandžuriji znamenje za revolucijo leta 1905.

(Dalje prihodnjič.)

VRTNAR.

Vrtna zemlja.

Ne ve vsakdo, kakšna je pravzaprav udelana vrtna zemlja. Posebno začetnik, pa tudi marsikateri mnogoletni prijatelj vrta si ni svest, v kako veliki meri je uspeh vrtnega dela zavisen od kakovosti vrtna zemlje. Navadna zemlja, ki je za poljske rastline morebiti prav sposobna, še davno ni vrtna zemlja, niti se ne da z enkratnim, še tako obilnim gnojenjem toliko izboljšati, da bi na njej povoljno uspevalo razno nežno in občutljivo vrtno rastlinje. Še manj pa je mogoče, da bi našli sredstvo, ki bi sirovo divjo zemljo v kratkem času tako izpremenilo, da bi na njej rastle vrtna rastline. To je moči doseči edino le z dolgotrajnim močnim gnojenjem s hlevskim gnojem, z neumornim obdelovanjem ter z veliko marljivostjo in potrpežljivostjo.

Prvotna sirova, neobdelana zemlja je sestavljena skoro iz samih rudninskih drobcev, ki so tesno spojeni med seboj. Zato v njej ni dovolj prostora za zrak. Vлага težko prodira vanjo pa hitro izhlapeva. Taka divja zemlja je mrzla, ker se prav počasi razgreva. Zaradi pomanjkanja zraka in primerne toplote v taki zemlji tudi ne uspevajo zemeljski bakteriji, ki so za rodovitnost neogibno potrebni. Prav zato pravimo, da je taka zemlja — mrtva. Sirovo, prvotno zemljo težko obdelujemo, ker je gosta, trda in grudasta. Navadno je taka zemlja tudi svetle barve.

Umevno je, da v zemlji z omenjeno sestavo in s tako neugodnimi lastnostmi ne bi mogle uspevati niti poljske rastline, kam li nežna zelenjad ali celo cvetice. Vse nežnejše vrtno rastlinje potrebuje namreč razen potrebne hrane rahlo zemljo, ki ima dovolj vlage, zraka in ki je dovolj topla. Take lastnosti ima pa le

tista zemlja, v kateri je dovolj sprstenine (humusa) — to je trohnečih rastlinskih in živalskih snovi. Ako torej obilo gnojimo mnogo let s hlevskim gnojem, pride v zemljo in se pomeša z rudninskimi drobci več in več organskih snovi in zemlja izgublja polagoma svoj prvotni sirovi značaj. Bolj in bolj se zrahlja, vedno laže sprejema in drži vlogo, več in več zraka pride vanjo, zemeljski bakteriji se množe, bolj in bolj potemni in se ogreje, laže in laže jo obdelujemo. Od leta do leta je bolj udelana in rodovitnejša. Čim obilnejše je gnojenje in čim intenzivnejše zemljo obdelujemo — rahljamo, tem hitreje in tem ugodneje se izpreminja v pravo, temno, sipko, drobčasto, prhko, enakomerno vlažno, toplo vrtno zemljo, kakršno vidimo po vrtovih, ki jih deset in desetletja pravilno gnoje in obdelujejo.

Hitreje dosežemo ugoden uspeh, ako primešavamo še premalo udelani, slabi vrtni zemlji gnojno sprstenino ali dobro predelano kompostno zemljo in ako zemljišče vsako jesen globoko obračamo in pustimo čez zimo v sirovih grudah, da čim laže deluje nanje zmrzal.

Kaj je kompostna zemlja, ve menda vsakdo. Gnojna sprstenina je pa manj znana, a za vsakega vrtnarja prevažna snov. Nakopiči na trdo dobrega hlevskega gnoja na podolgač nasip, pokrij ga z zemljo in ga pusti na mestu dotlej, da popolnoma sprsteni, rekši, da se izpremeni v črno rahlo prst! To je čista sprstenina, ki je za vrtno zemljo prava zabela. V zemlji, ki ji primešamo gnojne sprstenine, rastejo izvrstno vse vrtna rastline brez vsake vrtnarske umetnosti. Preden pa gnoj sprsteni, mine najmanj poldrugo leto. Trohnenje pospešimo, ako kup tekom te dobe večkrat premečemo.

Umetna gnojila ugodno učinkujejo le v dobro udelani, zelo sprsteninasti

vrtni zemlji. V sirovi zemlji, ki ji primanjkuje sprstenine, pa več škodujejo nego koristijo, ker jo še bolj strdijo in zvežejo, nego je že sama na sebi.

Razen hlevskega gnoja, kompostne zemlje in gnojne sprstenine, so izvrstna sredstva za izboljšanje vrtna zemlje tudi sledeče snovi: pepel, zdrobljena zidina, šotni zdrob, cestno blato, smeti, blato iz jarkov, travnata ruševina in še razni drugi rudninski in organski odpadki iz gospodarstva in obrti. Vse te snovi pa le tedaj ugodno vplivajo na kakovost vrtna zemlje, ako jih pred uporabo nakopičimo v obliki komposta, kjer naj popolnoma razpadejo, sprhne in se med seboj temeljito pomešajo. Tudi z vrtno zemljo jih je treba prav v živo zmešati.

M.H.

MATI.

Nekaj besed.

Lepo je slišati, da je prvi in poglaviti smoter ženskega življenja — materinstvo. Malo jih je pa, ki bi do dna premislile, kaj vsebuje materinstvo, kaj obsega velika beseda mati. Ali je v ožjem pomenu mati že vsaka ženska, ki ima otroke? Po zunanje se ji pač prilega to ime; glede notranjosti pa je na žalost posebno dandanašnji malo mater, ki so zares matere. To se pravi, da je malo takih, ki bi tako živele, da bi njihovi otroci že iz njihovih pogledov in njihovega vedenja v krogu domačnosti srkali vase oni poglaviti del vzgoje, ki mu pravimo dober zgled.

Prava mati mora biti cel človek. Cel človek je pa oni, ki izgine v svoji osebnosti; ki umrje, da živi; ki pozabi nase v smislu samoljubja in živi tako, da oživijo drugi ob njem. Kakor korenina je mati, ki črpajo otroci iz nje telesne in duševne moči, duševne moči v še večji meri kakor telesne.

Duša matere mora biti čista in se mora očistiti dan za dnem. Materinstvo je poklic od Boga, od Gospoda, ki je ustvaril človeka po svoji podobi in ga je ustvaril za večnost in ne za pozemsko življenje. In to drugo, pravo življenje mora imeti ženska-mati v mislih, ko pogleda na svoje otroke. Da bo urenila pozemsko pota otrokova tako, da bodo otroka privedla v naročje Onega, ki je materi poslal otroka na svet, da ga utrjenega sprejme Bog v svoje naročje.

Vse premalo je zdaj takih misli v nas. In da so pozemski pota otrokova urejena, je prav in lepo. Vendar mora imeti prava mati v mislih, kod bo hodila duša otrokova, da ne bo osamljena zašla v prepahe in umrla v duševnem življenju.

To, glejte, pomeni beseda mati.
Marija Kmetova.

O stanovanju.

Spisala Š.

Stanovanje je skupna duša ljudi, ljudi, ki stanujejo v njem. Zato pomisli, bodisi v svojem ali tujem stanovanju, na to, če ravnaš grdo in brezbrizno s stvarmi, ki so v stanovanju skromne ali bogate, da žališ s takim vedenjem tisto dušo, ki živi v stanovanju. To je, da žališ ljudi, ki so vezani duševno na te stvari, na to pohištvo, in jim je ljubo in drago kakor star prijatelj.

Tem bolj je treba paziti, kadar prideš k ljudem, ki so revnejši od tebe, kadar vstopiš k ljudem, ki živijo siromašno. Upoštevaj tisto bedo, ki jih tare tako globoko, da v tem pozabljajo na red in snago. Ali tega ne pozabi, da imajo ti ljudje tudi srce in dušo in občutijo prav grenko, če si z njimi zaradi njihovih razmer v običevanju prezirljiv in visok. Saj ti vendar tvoje morebitno bogastvo ne daje pravice, da smeš žaliti take ljudi, ki morda prav radi svoje skromnosti in preprostosti niso dosegli udobnega življenja, pa imajo tudi zmisel živeti lepo in kraljevsko. Zato te revščina ne moti in ne zavajaj do nelepega vedenja v ubožnem stanovanju, če si vreden lepšega. Če ti postrežejo še tako preprosto, je tvoja dolžnost, da vzameš s hvaležnostjo, kakor da ti streže gospa v najlepši obliki. In to glej, če se oni iz nevednosti vedejo nerodno, da se ti vedeš čim lepše. To delaj prav radi sebe in posebej še radi njih, saj je vsak človek vreden spoštovanja, posebno pa je tega vreden oni, ki živi v pomanjkanju in trpljenju.

Pa je tisto borno stanovanje njihov dom in sta bili napol podrta klop in

zastarela miza že stokrat blagoslovljeni z božajočo, čeprav grčevo roko revne družine. Ti ljudje imajo v sebi več ljubezni do teh malenkostnih reči, ki so nanje vezani v tesnem objemu tega revnega, v trpljenju preizkušenega življenja. In prav ta ljubezen je svetejša, je močnejša od one ljubezni, ki živi sredi razkošja in ne ve, kaj bi pravzaprav ljubila. In te počrnele stene, ki so zate prazne, so stanovanjcu priča žalne igre za vsakdanji kruh, ki se je doigrala v obupu in nemoči pred težo križevega pota njihovega življenja. In prav te stene, ki so zate prazne in brezpomembne, so ljudem, ki živijo med njimi, spomin na solčne dni, ki so jih preživeli v miru in oni ljubezni, ki živi močna, poštena in nedotakljiva v njih. Tu so doma ljudje, ki jim je dalo življenje v trpljenju občutljivo srce in globoko misel. Razumejo ponižanje in občutijo že slutnjo ponižanja. Zato se odkrij v spoštovanju, ko vstopiš; in ko odhajaš, jim stisni v ljubezni roko. Zakaj tudi to so tvoji bratje in sestre, ki jih nimaš pravice žaliti.

Stanovanje pa, ki ga nam nudita kultura in civilizacija, ima precejšen pogoj za zdravo in udobno življenje. Žal je tako stanovanje le za izvoljene in ne za vse. Denar je, ki ti dá veliko dobrega in lepega na tem svetu, če prav poznaš njegovo in svojo vrednost. Že veliko je, če ti je mogoče vzdrževati moderno stanovanje, tiste prostorne, svetle sobe, higiensko urejeno kopalnico, kuhinjo in druge priklone, in poleg vsega prostran vrt, da se razmahneš v solcu in dobrem zraku, kadar te je volja. Tukaj utegneš gojiti telesno zdravje, ki je podlaga tudi duševnemu zdravju. Kar nemogoče je v takem stanovanju živeti v zaprašenih in nečednih prostorih, ker je toliko svetlobe in solnca, ki zahtevata red in snago. O, da bi ta svetloba in to solnce prodrli vselej tudi do duše stanovalcev, ki žive v razkošju in izobilju vsega, kar je dobiti za denar. — Žal pa ni dobiti v njih tudi dobrote, ljubezni in vseh tistih čednosti, ki jih ljudje, ki živijo brez skrbi, udobno in bogato, navadno ne občutijo. Vse to jim je v nameček razpoloženja in ne v potrebo, ki je vezana na življenje med revnim in bogatim. In to je tisti duševni prepad med bogatinom in revežem, ki ne dopušča imeti istega duševnega življenja.

Bogat človek ima stvari, ki vežejo njegove misli nase, da niti ne utegne pomisliti globlje in pogledati še vase in preudariti, koliko vrednosti tiči v njem samem. (Konec prihodnjč.)

KUHARICA.

Krofi za pustni torek.

Zmešaj v lončku 6 žlic toplega mleka, žlico sladkorja, 3—4 dkg droži in pusti na gorkem, da vzide. Medtem vmešaj v skledi 10 dkg sirovega masla, 5 dkg sladkorja in 5 rumenjakov; ko nekoliko naraste, prilij dve in pol osminki toplega mleka, še malo pomešaj, prideni 3 žlice ruma, pol žličice soli in vzhajani kvas. Vso to zmes stresi v skledo, ki je v njej pripravljena moka (1½ kg), dobro zmešaj in stepaj vsaj četrte ure. Potem potresi po vrhu nekoliko z moko, dobro pokrij in postavi na gorko, da vzide. Vzhajano testo deni na desko, z moko potreseno, ga razvaljaj za pol prsta debelo (ali ga kar z rokami nekoliko potlači in enakomerno razravnaj) in izreži z okroglim obodcem polovico testa, na polovico testa pa devaj v majhnih kupčkih marmelado in pokrij z izrezanim hlebčkom, in sicer tako, da pritisneš tisto stran, ki je bila prej zgoraj, k nadevu. Ob kraju krog in krog stisni rahlo s prsti, da se hlebčka sprimeta. Zdaj jih izreži še z manjšim obodcem, pokladaj jih na prtič, z moko potresen in razgrnjen po deski, za dva prsta vsaksebi, pokrij in postavi na gorko, da vzhajajo. Medtem deni v kozo masti ali polovico masla (raztopljen naj bo za dva prsta visoko); ko je mast vroča, jo postavi v stran ter pokladaj vzhajane krofe tako, da je zgornja stran krofa najprej v masti. Ne devaj jih preveč naenkrat, ker se zelo narastejo. Ko so vsi v kozi, jih pokrij, da se nekoliko vzdignejo in spodaj zarumene; nato jih obrni in jih sedaj več ne pokrivaj; ko se še po drugi plati zarumene, jih pobiraj z lopatico in pokladaj na rešeto, z belim papirjem pogrnjeno, da se odtečejo. Potresi jih dobro z vaniljevim sladkorjem.

Praščja zarebrnica.

Potolci zarebrnico mladeža prašiča, potresi s soljo in moko in v masti rumenkasto zapeci. Prilij par žlic juhe, in ko nekoliko povre, prideni pol žličice gorčice, in ko še dobro povre, jo postavi s krompirjevim pirejem ali dušenim rižem na mizo.

Mesna salata s fižolom.

Namakaj v kisu par ur eno drobno zrezano čebulo, par strokov česna, skuhaj eno jajce v trdo, vzemi rumenjaka in ga dobro zmešaj, prideni par žlic olja, soli, popra, škrap sladkorja, seseklani beljak in kis, ki si ga odcedila od česna in čebule; vse dobro zmešaj, prideni 40 dkg na rezance zrezanega mrzlega mesa, kuhanega ali

pečenega, in kuhan ter ohlajen fižol; vse dobro premešaj in postavi za večerjo na mizo.

Sara.

Olupi debelo, rumeno kolerabo, zreži jo na liste in deni v lonec; prav tako eno debelo repo in korenje, vse na liste zrezano, ter prilij toliko vode, da lahko vre. Prideni ščep kumne in osoli. Ko je napol kuhano, pridene še dva debela krompirja, olupljena in zrezana, ter vse skupaj kuhaj do mehkega. Nato vse dobro stlači in pridene za veliko žlico razgretih ocvirkov, ki si jim pridejala eno žlico moke. Ko vse še prevre, daj šaro kot prikuho na mizo h govejemu mesu ali mesenim klobasam.

M. R.

UMNA GOSPODINJA.

Kuhinja raznih narodov.

(Nadaljevanje.)

Grenlandec je srečen, kadar kosi sirovo, že nagnilo meso morskega psa ali kitov rep in salato iz kislih drenulj, politih z ribjim oljem. Slaščica, ki je pa samo za grenlandske boljarje, so sirova kitova jetra z žolčem. Preprost Kitajec se oblikuje, če dobi mastnega hrošča v raztopljenem sladkorju, ljube so mu pečene podgane, pasja, žabja in kačja pečenka. Pajke in krastače, gosenice in kobilice uživajo nekateri zamorski rodovi; ni je skoraj golazni, ki je ne bi uživali tu ali tam. Arabec živi lahko ves dan ob perišču datelnov, indijski kuli zveči suh riž, Macedonec se prehrani za silo s pestjo koruzne moke, kuhane na vodi, skoraj ob ničju žive leta in leta indijski fakirji (spokorniki). Prvi ameriški naseljenci so uživali komaj osmojeno meso ulovljene živali, današnji ameriški delavec pa zahteva za svoj zajutrek mesa, jajec, masla in čaja ali kave. Prvi Angleži, ki jih je videl Cezar na njih divjem obrežju, so bili zaviti v neustrojene živalske kože in po obrazu namazani z modrilom, današnji Anglež potrebuje različnih ščetk samo za čiščenje ust; skoraj vse pridobitve higijene in socialne vede smo dobili z Angleškega; v trgovini in obrti, v moški modi nadeluje Anglež, kar je gladkega v ženski obleki, je tudi po angleško.

Je pa Anglež tudi v hrani zelo razvajen. Že List pravi v svoji »National-Ökonomie«, da angleški delavec vse več zahteva od življenja kakor delavci drugod, njegov zajutrek je bolj obilen kakor naše kosilo. Kako se je krepčal meščan iz bogatega obrtnega mesta Manchestra, nam pripoveduje opis iz leta 1839.

»Kdaj zajutrkujete?« je vprašal potnik domačinko. Pojasnila mu je: »Zajutrkujemo ob osmih, ob enajstih vzamemo zalogaček, kosimo ob eni, ob petih pijemo čaj in večerjamo ob devetih. Za zajutrek imamo čaj ali kavo, namazan kruh z mesenim obkladkom, gnjat in jajca, popečen kruh, kotlete ali mrzlo koštrunovo pečenko; ob enajstih jemo kruh s sirom in maslom in popijemo kupico žganjice; ob eni obedujemo ribe, koštruna v omaki, krompir, goveji zrezek, puding, različne torte in sir, pivo, golobjo pašteto — vsega velike porcije; ob petih popoldne južnamo kakor zjutraj; ob devetih večerjamo telečja rebrca, pečeno perutnino, mrzlo koštrunovo stegno, puding, vino.«

Srbski vojak in delavec shajata ob hrani, ki je ne preneseta ne Slovenec ne Hrvat, dasi nista posebno razvajena. S tem pa ni rečeno, da ne bi znali kuhati in jesti pri bogatih Srbih; znajo kuhati in še prav dobro, samo nekoliko premastno in prepoprano je za slovenski želodec; paradižnik, paprika in čebula so pri večini jedi.

(Dalje prihodnjič.)

KOSMETIKA.

Snaga pogoj zdravja in lepote.

Lea Fatur.

(Nadaljevanje.)

Splošna je tožba, da peša človeški rod. Ni povsem zlagana Sibilina prerokba: »Bili so velikani, ki so si podajali roke preko gora, noge pa so namakali v rekah pod gorami; a rod za rodom bo manjši in poslednji rod bo tako majhen, da bosta mlatila dva bod enim mernikom.«

Učenjaki in državniki, vzgojitelji in sociologi iščejo pomoči zoper pešanje ljudi naše dobe. Telovadba, zdravstvena vzgoja, hrana naj odpomorejo.

So pa tudi možje, ki oporekajo, da bi bil sedanji rod kaj manjši od prejšnjih rodov in dokazujejo po izkopanih okostjih, da presega marsikdo iz naših časov po dolgoti telesa ljudi iz davnih dob. Sedanji rod ima tudi resnično mnogo ugodnejše pogoje za življenje. Zdravniška veda bo olajšala starosti težave, ki so morale davne prednamce, ki so se borili s tem, kar je premagala moderna veda. Raznovrstne izkušnje in izumi vseh vekov služijo udobnosti. Moderni človek je izročil večino težkega truda stroju; kje naj so njegove težave?

In vendar so nastopile drugačne. Kamor pogledaš, je dim tovarn. V tem dimu ne rodi drevo, hira cvetlica,

ginejo ribe in raki, ogibljejo se ga ptice. Zdi se, da stroji pijejo človeštvo mozeg in kri.

In nevarnosti, ki so pretile prednamcem, so neznatne napram onim, ki groze nam, ko nas zasleduje v dimu in prahu povsod neviden roj zametkov bolezni in vedne nesreče ob strojih. In nevarnosti vojske, brezdelja, skrbi, zabav! V tem drevenju za delom ali za zabavo nam peša organizem. Samo da prebereš eno številko časnika, ki ga čitaš vsak dan, si upehal svoje možgane bolj kakor so jih oni močni pradedje morda svoje žive dni. Telesna moč, z njo telesna lepota gine. Ena glavnih pomoči za ohranitev zdravja in lepote našemu zastrupljenemu življenju je snaga in zopet snaga.

Kakor pri drugih narodih dvigajo tudi pri nas resni možje svoj svarilni glas. Mnogo dobrih spisov o zdravju je že šlo med ljudstvo. Ko bi se le kdo ravnal po njih. Dr. Klenke je tožil svoj čas: »Društva za narodni prepoved se trudijo, pošiljajo brošure in letake zastoni v hiše, kjer ležijo ne-
p r e z a n e, ljudje pa živijo po svoji stari nemarnosti.«

Kdo jih bere pri nas? Komaj je izšla koristna knjiga, že leži v prahu na kmetih, v mestu zavija pa branjevec jestvine vanjo. Vojni nered, ubošlvo, ki ga povzroča draginja, stik z jugom grozijo, da nam vzamejo še tisto malo čuta za snago, kar nam ga je ostalo. Perilo je tako silno drago, in kar kupiš, je za nič; pranje stane toliko, kakor poprej blago. Matere omagujejo, ker ne zmorejo več; kjer so bila tla pomita in izlikana vsak teden po dvakrat, kjer so oznanjala svetla okna gospodinjinjo snažnost, tam sedaj zamazana tla in žalostna okna pripovedujejo, da mora gospodinja za kruhom, da ne utegne, da je postala snaga res luksusa, ki si ga ne more več privoščiti revež. Mi nazadujemo z velikimi koraki v snagi. Kakor je prišla — mnogo po revščini — mora ne-
n r a v n o s t i na družbo, tako sili mora nesnaga mednjo. Človek postane nedovzet za kaj boljšega, ne ljubi se mu več v cerkev in ne gori več za dom. Pohajanje po gostilnah in kavarnah, poslušanje nelepega govorenja ne razvija baš čuta za telesno snago. Že na ulicah in na trgu se to pozna. Po tlaku ob hišah bo kmalu kakor pred stoletji, ko so metali smeti enostavno skozi okna na ulico; pometaji so jih pred velikimi sejmi (kake trikrat na leto) ali ob prihodu kakega vladarja zgrnili v velikanske kope, ki so potem delale napotje po cela leta, ker so se prepirali mestni očetje, kdo ima dolžnost, da odpelje smeti.

(Dalje prihodnjič.)

PISANO POLJE

Macedonija.

Piše prof. Fr. Grafenauer v Štipu.
(Nadaljevanje.)

Predzgodovinska doba.

Popolnoma drugače je bilo podnebje, popolnoma druge živali so živele, druge rastline rastle in popolnoma drugače je živel tudi človek pred več tisoč leti na Balkanskem polotoku. Vsa severna Evropa, naše Alpe, pa tudi planine na našem jugu, kakor Perister in Šar-planina, so bile pod ledom. Zato se ta del predzgodovine imenuje ledena doba. No, ta čas je minul in na Balkanu je nastalo okrog 30 tisoč let pr. Kr., kot domnevajo učenjaki, toplo podnebje. Tedaj so pokrivali veliki pražozdovi to ozemlje. V najstarejših časih te dobe so živele v gozdovih našega juga velike divje živali, kakor tur, neka vrsta današnjih bikov z dolgimi rogovi, zoher in daber. Posebno veliko število teh živali je bilo med Vardarjem in Strumo. Imena vasi in krajev, kakor Podturje, Turje, Turiči, Dabar, še danes spominjajo na te, že davno izmrle živali.

Kakšni ljudje so živeli v naših krajih v teh davnih časih? Pred tridesetimi leti so našli arheologi (starinoslovci) v Krapini blizu Zagreba ostankе nekega človeka. Arheologi trdijo, da je ta človek živel v teh davnih časih. Kateremu narodu, kateremu plemenu je pripadal ta človek, mi ne vemo. Ali je ta človek, ta narod živel na Hrvaškem, v Sloveniji ali na našem jugu, do sedaj ni dognano. Ta človek je bil nekoliko drugačen kakor mi. Imel je nizko čelo in visoko teme. On še ni živel v hišah kakor mi sedaj, ampak po votlinah. Živel je samo od lova, domačih živali še ni imel. Mi vemo gotovo, da je poznal že ogenj. Orožje in potrebno orodje si je delal iz mehkega kamna; zato zgodovinarji imenujejo ta del naše predzgodovine

kameno dobo. Nasledniki krapinskega človeka so imeli že večjo kulturo. Mi vemo, da so bili nasledniki tega človeka Indogermani. Od kod so ti novi prebivalci prišli in kaj je bilo s prejšnjim prebivalstvom, ne vemo. Ti novi prebivalci našega polotoka so si napravljali orožje iz trdega kamna in jelenovega roga, poznali so tudi posode, ki so napravljene iz

zemlje. Oni so poznali že »hiše«, ki so bile v zemlji in včasih tudi nad zemljo. Ti Indogermani niso več živeli samo od lova; oni imajo že domače živali: konja, kravo, vole, pse; niso več nomadi (premikajoči se narod, brez stalnega bivališča). Kajti oni obdelujejo zemljo in so stalno naseljeni; žene predejo volno in izdelujejo platno. Ta doba je trajala do okrog

Predzgodovinski človek, vračajoč se z lova.

2500. leta pr. Kr. Po tej dobi izdelujejo prebivalci nekaj časa orodje iz bakra in pozneje iz brona. Po vseh krajih naše domovine se je našlo veliko stvari, ki so izdelane iz teh kovin. Prebivalci v teh časih so poznali veliko vrst žita, ječmen, oves, poznali so tudi že jabolka in grozdje. Okrog leta 1000 poznajo prebivalci naših krajev že železo in nekako v tem času se začne tudi prava zgodovina naših krajev.

Zgodovinska doba.

Iliri.

Macedonija stopi prva od vseh današnjih jugoslovenskih pokrajin na zgodovinski oder. Na prehodu od predzgodovine k zgodovini živijo na našem jugu trije narodi: Iliri na zahodu, Tračani na vzhodu in Grki na jugu našega polotoka. Do sedaj se ne ve, ali so prišli prej Iliri ali Tračani na Balkanski polotok. Mi tudi ne vemo, ali so prišli od vzhoda ali severa ali juga. Verjetno je, da so prišli tudi oni iz Azije, zibelke vsega človeštva. Iliri so se delili na več plemen in mi bomo govorili tu samo o onih, ki so stanovali v današnji Južni Srbiji. V sredi Balkanskega polotoka so stanovali Pejunci. Kosovo polje, obale Belega Drima in gornjega Vardarja so bile domovina Dardancev. V krajih od Skadra do Ohridskega jezera so živeli Dasareti. Potomci Ilirov so današnji Albanci. Žene Ilirov so bile pridne in delavne; one so pasle ovce in koze, nosile drva, kuhale in zato so Iliri žene jako spoštovali. Ilirsko prebivalstvo se je delilo na svobodne in sužnje. Iliri nikoli niso imeli svoje države. Oni so radi posedali, nič delali, jedli, pili in se med seboj pretepali. Iliri so poznali ječmen, pšenico, rž; poznali so tudi že rudarstvo. Stanovali so v nepristopnih votlinah, v kolibah na rekah in jezerih.

Tračani.

Vzhodno od Ilirov so živeli Tračani. Tračani so se radi tetovirali (kožo si poslikavali); na severu so nosili kožuhe in široke hlače, na jugu, kjer je bilo podnebje toplejše, kože in široke kape. Žena je bila pravi suženj svojega moža. Tračani so bili leni, toda sirovi in bojevit narod. Tračani so se bavili z živinorejo, z ribolovom in malo tudi s kmetijstvom. Imeli so v svojih krajih veliko grozdja in vina in zato tudi ni čudno, da so bili veliki pijanci. Zanimivo je, da so bili tudi že tedaj med Tračani abstinentje, ki niso pili ne vina ne žganja, ampak samo vodo in mleko. Na jugu naše današnje domovine so stanovala tale tračanska

plemena: okrog zapadne Morave in Ibra Tribali, v okolici Čustendila Danetaleti in na Bregalnici Medi.

Macedonci.

Južno od Ilirov in Tračanov so živeli Macedonci. Kakšen je bil ta narod? Nekateri mislijo danes, da so bili Macedonci pogrceni barbari, drugi zopet da so bili pobarbarjeni Grki. Danes vemo samo to, da Macedonci niso bili ne Iliri ne Tračani ne Grki, ampak neka mešanica vseh teh narodov. Macedonci so živeli na meji kulturnega juga in barbarskega severa. Grki, njih južni sosedi, so jih imenovali zmeraj barbare. Macedonci, ki so živeli po hribih in planinah, so živeli od lova in živinoreje. Ti hribovci so bili nomadi in grška kultura jih ni dosegla. Macedonci v ravninah, v dolinah in v primorju so bili kmetje in trgovci. Oni so bili, četudi neradi, pod vplivom grške kulture. Plemstvo je bilo zelo močno in največja nadloga za kralje v Macedoniji in za vso državo. Macedonija je bila vojaška država, ali dolgo časa ni razumela izkoristiti svoje vojne moči. Prebivalci Macedonije seveda niso imeli nobenih političnih in drugih pravic, kakor je to pač zmeraj bilo v vojaških državah. Prestolnica Macedonije je bila najprej Ege, potem Pidna in Pela, severozapadno od današnjega Soluna. Stari Solun se je imenoval Terma. Potideja, Olint in Amphipolj so bila važna mesta v Macedoniji.

Grki.

Okrog 1100 so se naselili Grki po vsej današnji Grški. Tudi Grki so se

delili na plemena. Najbolj znana grška plemena so bila: eolsko, jonsko in dorsko plemo. Že kmalu po tem času so začeli Grki naseljevati obale južne Italije in zapadne kraje Male Azije, ker so bili Grki dobri trgovci in ker je bila Grška pregesto naseljena. Grke v Mali Aziji je pokoril koncem VI. stoletja perzijski kralj Cirus (558—529); leta 500 so se hoteli osvoboditi ti podjarmljeni Grki v Mali Aziji in zato so se uprli. V tej borbi proti Perziji so pomagale Grkom v Mali Aziji Athene, tedaj največje mesto na Grškem. Toda grški upor ni imel uspeha.

Boji med Grki in Perzi.

Ker so Athene pomagale Grkom v Mali Aziji pri jonski ustaji, je odločil perzijski kralj Dareios, da kaznuje Grke. Da ne bi tega pozabil, je perzijski kralj zapovedal svojemu služabniku, da mu je vsak dan pred kosilom in večerjo rekel tele besede: »Kralj, ne pozabi na Grke.« Že 492 pr. Kr. pošlje Dareios svojega poveljnika Mardonija z veliko vojsko na Grško. V Macedoniji je vladal tedaj kralj Aminta I. Mardonij prisili Aminto I., da prizna vrhovno oblast perzijskega kralja. Celih 25 let je bila Macedonija pod perzijskim gospostvom. Macedonija se je osvobodila perzijskega suženjstva tedaj, ko so se ga osvobodili tudi Grki na Grškem. A Grške Mardonij ni mogel kaznovati sedaj, ker mu je vihar razbil mornarico na obalah Svete Gore. Zato se je moral vrniti v Perzijo. L. 490 pošlje perzijski kralj zopet veliko vojsko na Grško pod poveljstvom Datisa in Artafarnesa. Ta

Orodje iz bronaste dobe.

dva sta prišla sicer s perzijsko vojsko do Marathona, majhnega mesteca severno od Athen, ali tu sta bila poražena od hrabre grške vojske. Tudi po tem porazu perzijski kralj Kserkses, naslednik kralja Dariosa misli na maščevanje. Po sedmih letih je začel misliti na nov pohod. Tri leta se je pripravljala kralj za to novo vojno. Zapovedal je, naj se gradijo nove ceste po Traciji in Macedoniji, naj se zidajo vojaška skladišča in naj se skladišča napolnijo z velikimi zalogami živeža. Leta 480 krene sam kralj z 1.700.000 oboroženimi vojaki in s 1200 ladjami — kakor nam pripoveduje stari grški zgodovinar Herodot — na Grško. Toda kralj sam ni imel mnogo sreče v vojni. Zavzel je sicer Athene, tedaj največje mesto na Grškem, ali njegova mornarica je bila od Grkov strašno poražena južno od Athen pri otoku Salamini, meseca septembra istega leta.

Po teh dogodkih se vrne perzijski kralj baje radi boleznin in mraza v Azijo. Na Grškem pusti svojega poveljnika Mardonija in 300.000 vojakov s poveljem, da nadaljujejo prihodnje leto vojno z Grki. Tedaj poskuša macedonski kralj Aleksander I. pregovoriti Athene, da naj sklenejo mir s Perzijo. Athene nočejo nič slišati za pogajanja in pogumno nadaljujejo vojno s Perzi. Mardonij je dobil na spomlad 479 pomoč od macedonskega kralja, ali perzijska vojska pretrpi navzlic temu nov poraz na bojnem polju (pri Plateji). Mardonij beži v Malo Azijo in premagano perzijsko vojsko goni grška pehota.

Sedaj je mogla tudi Macedonija odreči pokorščino perzijskemu velikanu in je postala zopet samostojna država.

Po teh uspehih na bojnem polju je smoter vseh evropskih Grkov, da rešijo zaslužjene sobrate v Mali Aziji perzijskega gospostva. Grki imajo tudi v teh vojnah lepe uspehe. Borba med Perzijo in Grško je trajala z malimi presledki še do 449 in se je končala brez vsakega pravega miru. V vseh teh vojnah so bili Perzi napadači in Grki tisti, ki so branili svojo domačo grudo. Kesenje bomo govorili, kako so postali Grki napadalci in Perzi branilci svoje zemlje.

(Dalje prihodnjič.)

Krek govori na Sveti gori.

Dr. Janez Ev. Krek na Sveti Gori pri Gorici.

Priobčil dr. A. B.

Bilo je v nedeljo, 3. julija 1910, ko je mlada Slovenska krščansko-socialna zveza v Gorici priredila veliko slovesnost predpoldne na Sveti gori, popoldne v Solkanu na Mozečičevem vrtu. Po svečanem cerkvenem opraviilu — sv. mašo je daroval monsignor Jan. Wolf, cerkveni govor je imel kurat Ciril Metod Vuča, peli so pevci iz Solkana in Kronberga — se je zgrnila ogromna množica na prostor za cerkvijo k slavnostnemu zborovanju. Glavna točka je bil govor dr. Janeza Ev. Kreka, očeta in duše ljudske prosvete, ki je tako rad prihitel med goriške Slovence, kadarkoli smo mu sporočili željo po njegovi navzočnosti. Na vzhodni (oltarni) steni svetogorske cerkve je bil zasilen govorniški oder, na njem je govoril dr. Krek, kakor je znal pač samo on, ne samo z besedo, marveč ves, od srca do srca, zato nas je tako vžigal. Ker sem imel že nekaj let željo, da dobim njegovo sliko, kakršen je v svoji pristni naravnosti kot ljudski voditelj, sem zlezel, ne da bi me mogel opaziti, po lestvi na lipo in s fotografskim aparatom prežal nanj. Kako se je posrečilo, zajeti ga v njegovi pristnosti, je razvidno iz priobčene slike. Ko sva korakala po zborovanju navzdol proti Solkanu, sem mu priznal svoj napad nanj iz zasede. Bil je silno hud name in mi hotel aparat razbiti. Nazadnje sva se pogodila, da ne bom njegove slike jav-

Dr. Štefan Radić.

(Glej: Naše slike.)

nosti izročil. Tako je ostala v Gorici tudi med vojno. Dr. Krek je začetkom (8.) oktobra 1917 umrl. Ko sem koncem istega oktobra dospel po odhodu Italijanov v porušeno Gorico, sem med ostanki svoje ropotije zamašil ta tako ljubi spomin. Večkrat sem že brskal po zabojih in knjigah, šele te dni se mi je posrečilo najti jo med slikami iz prejšnjih jasnejših dni. Upam, da mi blagi pokojnik ne bo preveč hud, ako jo priobčim v teh težkih časih, ki naj nam iznova obudi spomin nanj, našega blagovestnika, in utrdi njegovo ne-

omajno vero v našo boljšo bodočnost, saj nam je sam že l. 1897 zapel:*

Oj, naš Bože, oj smiluj se z nami,
Zarj boljših dni iz tme nam vzdramil!
Znoj otri se, solza naj se zbrše,
Angelj naš naj lepše deje piše.
Lepše deje Bogu v slavo večno.
Domu milemu v bodočnost srečno.
Lepše deje žuljavim trpinom,
Lepše deje vsem slovenskim sinom!
Oj, naš Bože, ojl!

* Iz pesmi: V boj, po zmago, v boj! Primorskim sobratom posvečuje dr. Janez Krek.

Naš prijatelj Wendel.

Dne 2. marca 1924 praznuje štiri-desetletnico svojega rojstva mož, ki se ga moramo Slovenci ob tej priliki spominjati, Hermann Wendel, bivši poslanec nemškega državnega zbora v Berlinu, danes pisatelj v Frankfurtu ob M.

Rojen v Metzu, je študiral gimnazijo in univerzo z brezskrbnostjo mladega človeka, ki se veseli življenja in ga z vsemi svojimi žilami uživa. Kdor pozna življenje in navade nemških visokošolcev, bo njih neizbrisen sled takoj zapazil na njegovem obrazu. Po končanih študijah pa se ni posvetil znanosti, ampak javnemu življenju, politiki; vstopil je v socialistično stranko, kjer si je kmalu pridobil tolik ugled, da ga je kot najmlajšega nemškega poslanca poslala v državni zbor. Med vojsko je avanziral menda celo do podčastnika, nosil tornister po Franciji in Flandriji in s svojo ogromno in obilno postavo zbujal hudo-mušne opazke šegavih Francozov in Francozinj, ki Nemcem očitajo, da so odebeleli od samega kislega zelja. Po vojski mu je bilo ponudeno mesto nemškega poslanika v Belgradu, ki ga pa ni sprejel; ljubši mu je poklic neodvisnega, svobodnega pisatelja.

Kot poslanec v nemškem državnem zboru je ponovno ostro nastopil proti nasilnemu vsenemštvu, ki se je kazalo v nemškem militarizmu in v preganjanju nenemških narodnosti v nemški državi, posebno Poljakov. Njegovi spisi, ki jih je o teh rečeh napisal, so dosegli večkrat naklado 40.000! In ko je bil proti koncu svetovne vojske nemški državni zbor zopet odprt, je 7. junija 1918 v njem pogumno zaklical: »Kaj nam pomaga, če ostaneta vključ vsemu Alzacija in Lorena naši, če pa zgubimo srca prebivalcev!« Z istim pogumom človeka, ki mu je vsako nasilje katere koli vrste zoprno in tuje, ki dela samo na miren sporazum med narodi in ljudmi,

je v uvodu svoje knjige o H. Heineju, ki ga je napisal l. 1916, torej sredi najhujšega klanja, pogumno zaklical: »Živela Nemčija! Živela Francoska! Živel sporazum med Nemci in Francozi!«

Med svetovno vojsko se je z neprimernim junaštvom potegnil tudi za Jugoslovane, pred vsem za Srbe proti Bolgarom, katerih nastop v svetovni vojni je smatral za politično zablodo in veliko nesrečo in oviro pri bodoči osamosvojitvi južnih Slovanov. Nič ni pomagalo, da je nemška oblast njegove spise konfiscirala ali dajala pod zaporo, nadaljnji razvoj dogodkov je dal prav njemu in ne njej. — Z Balkanom in njegovimi narodi se je seznanil že davno pred vojsko na prav čuden način na gimnazijskih klopek. Kakor njegovi sošolci je tudi on marljivo prebiral potpisne romane svoje dni zelo znanega in slavnega pisatelja K. Maya — samo da je bil pri njem učinek drugačen ko pri njegovih tovariših. Oni so se zagledali v čudesa ameriških prerij in savan, on pa je z Mayem najrajši blodil »Po balkanskih soteskah« ali »Preko dežele Skipetarov«. Začel je zbirati knjige, ki govorijo o teh krajih, in najljubša želja se mu je izpolnila že pred balkansko vojno, ko je prepotoval Srbijo, prejahal Albanijo in tako ta zanj novi in nad vse zanimivi svet prvič gledal z lastnimi očmi.

Z nami Slovenci se je seznanil šele po prevratu, ko je prišel pogledat, kako se ponaša nova jugoslovanska država. Naš svet in naši ljudje so se mu takoj priljubili, saj ga je vse tako zelo spominjalo njegovega rojstnega kraja. V ljubljanski okolici in med dolenskim gričevjem je našel pokrajinske slike, ki so ga spominjale njegove domovine, naš »cviček« je prav tak kakor ga pride-lujejo njegovi rojaki vinogradniki, vse lice slovenske pokrajine je zanj prav domače; »samo nekoliko manj snažno bi moralo biti vse, pa bi bilo prav tako, kakor je pri nas doma,« je nekoč omenil z lahnim komplimentom. Našel pa je med nami še več podobnosti s svetom, iz katerega je izšel: njegova domovina je, kakor naša, dvojezična, tudi v njej se bori med seboj dve kulturi, nemška in francoska, Wendel sam govori že od mladih nog francoščino kakor rojen Francoz. Pri Slovencih mu je ugajala njih vesela žilica, ki se v čudno harmonijo druži z žilavostjo pri delu. Občudoval je vse, kar smo tako rekoč proti občenemu odporu in iz lastnih moči ustvarili na raznih poljih. Zadivil ga je naš Prešeren, v

čigar Poeziji je po njegovih besedah v jugoslovanstvu prvič zadonel krepk lirichen akord, ki ne bo nikdar onemel, zadivilo ga je vse umetniško delo Župančiča, ki mu brez pridržka daje naslov prvega med živimi jugoslovanskimi pesniki. In v prav enaki meri ga je zadivila osebnost Kreka in njegovo življenjsko delo; preznačilno je, da imamo prvo obširno, enotno in celotno studijo o Kreku baš iz Wendlovega peresa!

Leto za letom se vrača v našo državo in ob nobeni priliki ne gre mimo svoje ljube Slovenije. Sadovi teh njegovih romanj se kažejo v številnih njegovih knjigah in posameznih člankih, ki izhajajo po nemškem časopisu. Vse njegovo pisateljevanje vodi že od nekdanj zavest, da se narodi med seboj sovražijo in koljejo samo zato, ker drug drugega ne poznajo. Zato si je postavil za nalogo, da Nemcem v pravi in neizkvarjeni podobi pokaže preteklost in sedanost južnih Slovanov, torej onega naroda, ki ima z Nemci več sto kilometrov dolgo skupno mejo, ki pa je vprav pri Nemcih tako malo znan in tako zelo zasramovan. Njegovo geslo je Prešernovo geslo:

Živé naj vsi narodi,
ki hrepené dočakat dan,
da, koder solnce hodi,
prepír iz sveta bo pregnan —

Hermann Wendel
Mysapam

njegova želja mir med sosedi. Lahko se reče, da so v njegovih spisih najlepše strani posvečene vprav Sloveniji in Slovencem. Vse naše življenje je opazoval z bistrim pogledom in znal zgrabiti njegove značilne črte, pa naj že potem piše o cvetoči dolenski ajdi ali o golem kamenju Gorenjske, o romarjih, ki gredo na Brezje, ali o družbi, ki se zbira k otvoritvi ljubljanskega velesejma. Kot pravi prijatelj ne zapira oči pred našimi slabostmi in nam jih odkrito pove. Našo preteklost in naše današnje življenje pozna tako dobro kakor med Nemci nihče, med nami samimi pa le redki. Priča tega so njegove knjige in njegovi članki, ki dajejo čitatelju vedno izreden užitek, če jih vzame v roke.

Ob njegovi štiridesetletnici mu od srca želimo še mnogo srečnih let na svetu in mnogo veselih in zadovoljnih dni v Sloveniji.

G. Kifelj.

Nove knjige.

Ljudski koledar za prestopno leto 1924. Izdalo Katoliško Tiskovno društvo v Gorici. 1923. Tisk Zadruga tiskarne v Gorici.

Pred vojno Slovenci vobče niso poznali poleg Mohorjevega koledarja skoro nobenega drugega, ker Mohorjev se je bil udomačil v slednji hiši iz roda v rod in niso ga mogli pogrešati. Povojne razmere pa so Mohorjevi družbi odtegnile zaradi državnih mej mnoge družbenike, zlasti na Goriškem, kjer pa probujeno ljudstvo ni ostalo brez nadomestka. Tudi »Ljudski koledar« je nadomestek staremu Mohorjevemu Koledarju: namenjen je v prvi vrsti Slovencem v Italiji in zato svojemu namenu odgovarjajoče prirojen. Poleg običajnega koledarskega dela, med katerim so zlasti zapisniške strani z »davčnim koledarjem« kaj praktične, obsega še zanimiv »Pregled po svetu«, ki ga je napisal znani socialni pisec J. K., dalje Terčeljev članek o Katoliškem shodu, dr. Glaserjev spis »Slovo vojne odškodnine«, ki nudi vpogled v vse težkoče povojne gospodarske obnove, ob kateri je goriško ljudstvo z bridkostjo v srcu doživelo toliko razočaranj. Ing. J. Rustja podaja v poljudni besedi jedro vite nauke in nasvete našim gospodarjem v svojih »Gospodarskih pomenkih«, Fr. Magajna pa piše »Zanimivosti o čebeli in njenem življenju«, kar bo čebelarjem gotovo prav prišlo. Praktični članki so še Bajčev »O registracijskih in kolkovnih pristojbinah« in Kovačičeva »Konserviranje

sadja« ter »Sadni sokovi«, prirejena po knjigi »Sadje v gospodinjstvu«. In se to in ono drobtino in migljaj dobiš v »Ljudskem koledarju«, ki pride Goričanu in tujcu prav. Tudi nekoliko leposlovja ima Koledar; ponatis Podgoričanove vesele povesti »Mož na strehi« ter prevod Björnsonovega »Očeta«. Janko Samec je prispeval celo vrsto lepih pesmi, Joža Lovrenčič pa dve. V »Farse macabre« je spremenil tiskarski škrt »polt« v »poeta«.

Koledar bo Goričanom gotovo dobrodošel, a priporočam ga tudi vsem, ki se zanimajo za življenje naših primorskih bratov.

L.

Jadranski almanah za leto 1924. Uredil Janko Kralj. Tiskala Zadruga tiskarna v Gorici. Na svetlo dala Naša Založba v Trstu. Str. 156.

Jadranski almanah je tudi letošnje leto verno zrcalo kulturnih in gospodarskih priilik v Italiji. Kdor si hoče o njih dobiti jasno sliko Slovencev, ne sme prezreti te knjige. Posebno pažnjo zasluži načelna razprava župnika Ivana Rejca »Temelji in smotri narodnemu delu«. Poleg informativnih člankov o verskih organizacijah, Prosvetni zvezi, Prosveti, ženskem gibanju v Julijski Krajini, o glasbenem gibanju, Dijaški matici, Zvezi slovenskega učiteljstva, Zadrugi zvezi v Trstu in Gorici, ki so zelo pregledni in povečini opremljeni z nazorno statistiko, ki govori več kot besede, je omeniti še posebej članke in razprave »Naše politične razmere in naš kmet«, »Naše planine« (dr. Tuma jih je opisal in orisal in jih bo vsak vesel!), »Staroslovensko bogoslužje v Istri«, »Istra sedemdesetih godina« ter Kosov »Solkan v srednjem veku«. O umetnostni prošlosti Goriške priča spis »Dva tolminska umetniška spomina« (z ilustracijami) in »Iz zgodovine upodabljalne obrti na Goriškem«. Med to gradivo je razvrščenih še nekaj pesmi (Žgur, Nazor, Lovrenčič) in iz najnovejše dobe goriških priilik zajeta Bevkova novela »Skrivnostna višina«.

Almanah, ki ga krasi poleg Spacapanove ovojne strani in omenjenih ilustracij še dvojice Pilonovih portretov, zaključuje književni obračun leta 1923, ob katerem vidimo, kako živahno življenje polje med Slovenci Primorja. Človek jih mora biti vesel.

L.

Francè Bevk: **Tatič**. Trst 1923. Izdala in založila Naša založba. Knjigo je opremil Tone Kralj. Tisk tiskarne Hinko Sax v Idriji. Str. 86.

Spet nova in lepa Bevkova knjiga. Čitateljem dijaškega »Mentorja« (ki je

zaradi neprilik časa moral, žal, prenehati), bo znana ta povest, zajeta iz življenja štacunarskih učencev in vajencev. Podana je tako resnično, da ti mali junaki kar stopijo pred te in res živijo svoje prilike in neprilike, v katere jih sili vzgoja, slab vzgled in priložnost.

V večji družbi, ki rešeta dnevne dogodke, pride v razgovor pretkan slučaj tatvine. Beseda da besedo in oglasi se tudi ugleden gospod, ki pove svojo mladostni greh.

Komaj ljudski šoli odrastlega dečka pelje oče z oddaljenih hribov v mesto, da bi postal komij, kakor razodene vozniku, h kateremu sta prisedla. In vso dolgo pot do železniške postaje modrujeta oče in voznik, mladi fant pa gleda in občuduje novi svet in poslušja modrovanje in nasvete. Z očetom prideta v mesto, se razgledujeta in končno stopita v trgovino, kjer sprejmejo fanta. Oče odide, sin začne trgovsko življenje, ki mu je pa zoprno, ker nima časa, da bi lahko kaj bral: doma je tičal vedno v knjigah. Bistro oko ima in vse vidi in vse razume. Pri svojem tovarišu Josipu je videl, da ni pošten, da izmika novc. Upira se mu to in težek boj bojuje, da bi povedal gospodarju, a le obdrži skrivnost zase. Tudi med drugimi tovariši, s katerimi se shaja v večerni šoli, pri vodnjaku in drugje, vidi, da niso poštene in jim je vsak tepec, ki ne izrabi prilike.

V mesto pride cirkus. Vse je drlo gledat neznana čuda, trgovec pa svojih fantov ni maral pustiti; škoda se mu je zdelo onih par novčičev, ki bi jih moral dati. Poštene »hribovec« se bori, a slednjič le podleže in izmakne — 15 krajcarjev in gre v cirkus, kjer se boječe ogiba vsakega znanca, ker zdi se mu, da mu vsak bere s čela, kaj je storil. Težko mu je bilo, a je potem, ko sta prišla s tovarišem bliže, le okrnul, dokler ni vse prišlo na dan in je moral iz trgovine domov z očetom, ki je prišel dolgo pot ves izmučen ponj, ne da bi vedel, kaj se je zgodilo. —

»Tatiču« je dodan toplo pisan spomin na mater, kateri je pisatelj tudi posvetil to knjigo.

»Tatič« in »Moja mati« sta — Bevkova mladost. »Tatič« je bil pisatelj sam in onih 15 krajcarjev je odločilo njegovo življenjsko pot: od štacunarskega učenca do učitelja in pisatelja, ki smo ga veseli. Knjigo priporočam v branje in razmišljanje vsem, zlasti onim, ki imajo opraviti z doraščajočo mladino.

L.

Slovenske knjižnice in Splošna knjižnica. Mohorjeva družba ima ra-

zen drugih to največjo kulturno za-slugo, da je naučila ves naš narod brati in knjigo ljubiti. Zato je hvale vreden trud vseh podjetij, ki hočejo dati Slovincu dosti dobrih in cenjenih knjig. Že pred vojsko so v tem oziru neprecenljivo veliko koristila razna knjižna društva: Mohorjeva družba, Slovenska matica, Leonova družba itd., potem pa razne knjižnice: Zabavna, Knezova, Ljudska, Leposlovna, Narodna, Slovanska, Salonska, Ljudske igre, Talija itd. — Po vojski pa se je slovenska knjiga še bolj pomnožila. Tiskarne kar tekmujejo med seboj, katera bo več natisnila, in zato so nam dale že lepo vrsto knjig zlasti tele knjižnice: Mohorjeva na Prevaljah, Cirilova v Mariboru, prav samo v Ljubljani pa Znanstvena Jugoslovanske knjižarne, enaka Tiskovne zadruge, Zadruga, Dobrodelna, Orlovska, Bogoljubova, Domoljubova, Nova, Slovenska, Narodna, Splošna, Pota in cilji. Nanovo se izdajajo starejši naši pisatelji, za mladino se prirejajo. Zelo bogati odrsko slovstvo: operna besedila, Ljudski oder, Oder. — Žal, da je tudi strupena goba tujea pamfleta že zašla med nas.

Za nas Slovence nov način knjižnega podjetja je začela Splošna knjižnica, ki jo izdaja Zvezna tiskarna. Prvi zvezek je izšel l. 1923, zdaj imamo pa že 14 knjig. Njen načrt je zelo obširen: tiskati hoče vse, kar je lepo in dobro. Da bi se ji to res vedno posrečilo! Na čelo si je knjižnica napisala: leposlovje, drama, mladinski spisi, znanost, stroke, umetnost, zakoni, razni spisi. Zvezki imajo enoten format, 15×12 cm. Cene so zmerne. Je torej podobna nemški Reklamovi Splošni knjižnici, ki je doslej izdala nad 6000 zvezkov! O posameznih zvezkih bomo poročali in kar bo npravno neoporečno, priporočili, da bodo mogle zlasti naše društvene knjižnice vedeti, kaj si lahko s pridom nabavijo. — ič.

Ivan Albrecht, **Ranjena gruda.** Splošne knjižnice 1. zvezek. V hribovski vasi blizu Logatca živita družini Korenova in Burnikova ob času, ko še ni bilo društev in strank. Korenov brat je prinesel iz Amerike jetiko, ki zastrupi Korenovo družino. Ko se Korenov Anže poroči z Burnikovo Alenko, se zato preselita v dolino, da rešita sebi in potomcem življenje. Prav tedaj pa se začne voj-ska, ki vzame Alenki moža, da pače pri Gorici, kraj zasedejo Lah, nazadnje pa pripade novi dom Jugoslaviji, stari pa Italiji. — Glavna misel

povesti je ljubezen do domače grude in rodne krvi: »Vsa vrlina in vsa slabost naših ljudi je ljubezen do rodne grude. Rani jim grudo, pa si ranil njihovo srce, ki bo krvavelo, dokler se ne zaceli rana grudi« (str. 70). Središče povesti je Alenka in zelo lepo vidimo v nji, kako se ženska narava zavedno in nezavedno javlja pri deklici, dekletu, ženi, vdovi. Popolnoma napačno pa pisatelj razumeva, zakaj so nastala prosvetna društva. Zgrajena pa povest ni enotno, tudi jezikovno ni še opiljena.

Nove skladbe.

Gospod skladatelj Karlo Adamič, mestni kapelnik v Koprivnici na Hrvaškem, je izdal pred kratkim sledeče skladbe: 1. Bogu v višavah slaval Zbirka **mašnih pesmi** za mešan zbor. Koprivnica 1923. Založil skladatelj. — 2. **Evharistične pesmi** za mešan zbor. Gorica 1923. Založil Anton Adamič, Ilirska Bistrica. — 3. **Lavretanske litanije** v čast Materi Božji Svetogorski. Gorica 1923. Založil Anton Adamič, Ilirska Bistrica. — 4. **Senjska staroslavenska misa** za mješoviti zbor. Koprivnica 1923. — Vlastita naklada.

Mašne pesmi se odlikujejo po lepi melodiki in izbrani harmonizaciji, nekateri harmonski postopi kar presenetijo. Pesmi niso povsem lahke, a tudi ne tako težke, da bi jih srednje izvežban pevski zbor ne zmoget.

Evharistične pesmi imajo iste vrline, a so še lepše in pristrčnejše kot prvooomenjene. Le pri drugi in šesti pesmi mi preobložena figuracija v drugem delu ne ugaia.

Pri »Lavretanskih litanijah« bi svetoval, naj se prvih sedem taktov druge strani poje enoglasno, kar se bo gotovo lepo slišalo ter bo skladba tudi bolj raznolična. Orglam se bo harmonizacija teh sedmerih taktov lepo podala, za petje pa je odločno preobložena in docela neprikladna. Drugače so litanije prav dobre.

Pri »Senjski staroslavenski misi« so najbrže uporabljeni vseskozi stari narodni motivi, drugače si te enoličnosti ne morem razložiti. Maša je pisana za najpreprostejše razmere, in ni ga menda tako šibkega zbora, najsi so tudi sami začetniki, da bi te maše ne zmoget. Za ta namen je maša izvrstna. Najboljši so zadnji trije krajši odstavki.

Vinko Vodopivec.

Vinko Vodopivec: **Mešani in moški zbori.** V Gorici, 1923. Samozaložba.

V. Vodopivec je tekom let izdal že marsikatero lepo skladbo. Posebno znana in srečno zadeta je njegova Orlovska koračnica »Dvignite Orli...«. Vodopivec največ zлага zbore in kaže v tej vrsti kompozicije precejšnjo spretnost. Njegov slog je preprost, domač, ne težak, a vendar ne plitev in brez vsebine. Pričujoča zbirka petih mešanih in petih moških zborov prinaša po večini prav hvaležne skladbe. Semtertja je seveda še kaj, ki bi se dalo povedati bolje, a tudi v tej obliki, kot je sedaj, bo dobro izvedljivo. Edino pri 4. zboru opozarjam, naj se v 5. sistemu, v 5. taktu, dotično mesto popravi tako, da bo alt pel ves čas g, ker drugače je nastop gisa pretrd. Skladbe priporočam. St. Premrl.

Naše slike.

Sv. Peter in dekla je slika, hranjena v vatikanski zbirki slik, od mojstra Michelangelo Caravaggio. Ta je bil rojen l. 1569; slikal je najprej v Benetkah, odkoder se je preselil v Rim. Bil je naturalističen slikar in so se mu posebno posrečile podobe pivcev, igralcev, ciganov itd. Bil je vročerkven in je zaradi nekega uboja pobegnil v Neapel, kjer mu je zavraten napadalec zadal smrtno rano, zaradi katere je, vračajoč se v Rim, potoma umrl 1609. Njegova najbolj slovita slika je »Polaganje Kristusa v grob«, ki se hrani v Vatikanu. To objavi še letos Mladika.

Dr. Štefan Radič je pač vsakemu znan po imenu in po delu. Tu naj navedemo samo značilen dogodek iz njegove mladosti. Slovenski osmošolci so leta 1891 priredili v Ljubljani abiturientsko »veselico«, akademijo, katere so se udeležili prvič dijaki iz vseh slovenskih in hrvaških gimnazij. Takrat se je prvič zapela pesem, zložena nalašč za to akademijo, »Iz bratskega zagrljaja«, tedaj je v Ljubljani prvič nastopil zagrebski tamburaški zbor (dijaški), tedaj je tudi vlada dijakom prepovedala dramsko sliko, ki je bodrila na zedinjenje Jugoslovancev. Ob tej priliki je bil kot osmošolec v Ljubljani tudi Štefan Radič in je v Sloveniji ostal še par tednov. Takoj se je začel učiti slovenščine in pri dijaški prireditvi v Kamniku je nastopil že na odru ter predaval Gregorčičevo pesem »Kmečki hiši« tako dobro, da se mu ni kar nič poznal hrvaški naglas. Sam si je izvolil prav to pesem in že tedaj dokazal, kam ga vleče srce.

Za smeh.

Draginja.

Zena pride s trga in jadikuje:

»Ne, ne, v vodo grem, ustrelim se, obesim se... Tako visoke cene... Saj ni mogoče več živeti.«

Mož jo posluša, skomizga z rameni in nekaj sam pri sebi računa.

Zena: »Kaj naj naredim, za božjo voljo, povej!«

Mož: »Treba je živeti dalje, ljuba moja, ne gre drugače.«

Zena: »Zakaj?«

Mož: »Ker sem izračunal, da so tržne cene vendar še nekoliko nižje kakor pogrebni stroški.«

Pri vaji.

Režiser (igralcu): »Več temperamenta, več temperamenta, gospod Danilo; v Vašem umiranju ni nikakega življenja.«

Tragedija v predmestju.

Glasspodaj: Kdo pa pluje od tam zgoraj?

Glas zgoraj: »Oprostite, bila je le debela solza!«

V gledališču.

Zena (možu): »Zakaj pa se tako grdo držiš, Albin?«

Mož: »Noga mi je zaspala.«

Zena: »I, saj ni čuda, zadnje dejanje je bilo sila dolgočasno.«

Opravičilo.

»Moja hči Lojzika je manjkala dva dni v šoli, ker je dobila majhnega brata. Če bi se prihodnji teden še zgodilo, Vas prosim, da ji opravičite zamudo.«

Pri zobozdravniku.

Prvi pomočnik (lepi, mladi gospodični): »Zob, ki sem ga Vam izdrl, bi mi lahko pustili za spomin!«

Gospodična: »Zakaj pa ne? Prav rada!«

Drugi pomočnik (zavistno): »Ali si smem izdreti tudi jaz enega, gospodična?«

Ni čuda.

Miha. »To je pa res čudno: kakor stopiš pred sodnijo, pa si obsojen. Zadnjič so te zopet zašili.«

Luka. »To se ti zdi čudno? Ko pa je toliko paragrafov zoper enega samega človeka.«

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič-Domen, Zgonik, p. Prosek, Italija.

1. Mreža.

(Renfah, Ljubljana.)

	a		a		b	
1.	b	b	b	c	c	c
	d		d		e	
2.	e	g	g	g	i	i
	n		n		n	
3.	o	o	o	o	r	r
	r		t		t	

1. slaven govornik;
2. glavno mesto neke države;
3. gora v Julijskih Alpah.

2. Paznica.

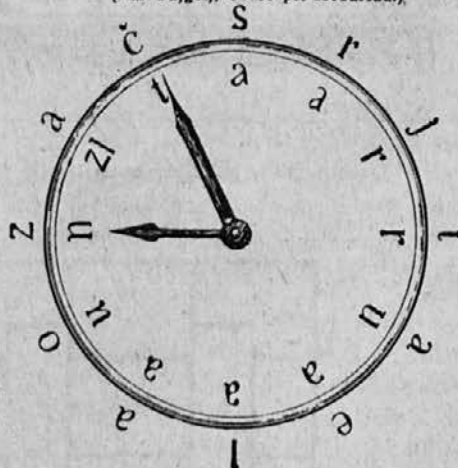
(Vinko Frelj, Idrija.)

Kadilo, marmor, mačka, senik, Domen, krasota, mišnica, slivovec, polje, obraz, igralec, pijanec.

Po tri zaporedne črke iz teh besed dajo pregovor.

3. Ura.

(Raf. Fajgelj, Sedlo pri Kobaridu.)

Ključ: Večji kazalec je na enajstih, manjši na devetih. Prvi kaže na črke v zunanem krogu, drugi na one iz notranjega. Oba povesta, katero zaporedno črko moraš vzeti, da dobiš dva znana pregovora.

4. Sestavnica.

(E—a, Ljubljana.)

Beseda **prva**: prav nadležna stvarca;
po tvoji krvi le hlepi
in nje ubod občutno te skeli.
A **druga**, kakor vse, pa tudi to izleči.
Odtrgaj tej njen zadnji glas, pa k prvi jo zavleči:
pred tabo veličasten stvor v nebo kipi,
iz njega »hči kraljeva« v dno bobni.

5. Skrivalica v sekiricah.

(Miklavič Oskar, Livek.)

Žalostno.

Ču-vaj be-de in te-žav, o Bož, nas
ti; pol-ni-kov ne-sreč-nih ne za-pu-sli,
vlij to-lai-be vsr-ce in po-žu-ma nam!

Ključ: Sekirice nad zlogi veljajo le one, ki jih »be« znižuje. Vzemi jih v določenem redu pod »be«, »es« in »as« in dobiš naslov znane pesmi.

6. Kuhinjska polica.

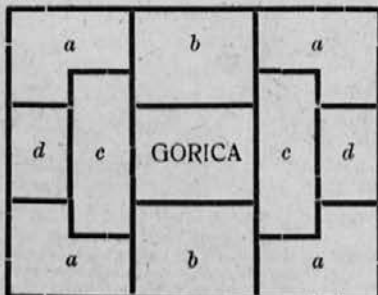
(Domen, Zgonik.)

Rešitev ugank

v 2. številki.

1. Mozaik:

7. Položajnica.

(Domen, Zgonik.)

1. Cesti

življenja
sem ljudi srečaval:
svoje manovsak
baval tam se je.

(Gregorčič.)

2. Tábo

pekel in (A zemlja visi) tebó
in
jema
in
ku(ti)po življenja kipeči
poj.

(Gregorčič.)

8. Iz leposlovja.

Kako je naslov tej odprti knjigi?

Nagrada:

1. Za vse uganke: Celoletna »Mladika« 1924.
2. Za pet različnih ugank: Dr. Jan. Ev. Krek, Izbrani spisi. Določi žreb. — Reševalci naj navedejo, za katero nagrado se potegujejo. Vse rešitve (tudi iz Italije) treba poslati vsaj do 20. marca 1924 samo na upravo »Mladike« na Prevaljah v zaprtem pismu.

2. Vrstilna uganke: Vzemi najprej skupine z dvema črkama, potem s tremi in štirimi; dobiš: Praznega skednja se miš kmalu naveliča.

3. Istopisnica: Hvar, voda, Adam, rama.

4. Črkovnica: Božič, dogma, Peter, štiri, mamut, tepka, golob, renta, lemež, lenuh = Bog meri rame po bremenu.

5. Križ: K, Una, kreda, brezdno, Visla, peč, vrt, med, oba, krt, oje, glava, planšar, pastirica = Knez Serebrjani.

6. Dve posetnici: Opekarna. Prikojvalec.

7. Besedna uganke: (Besede vzemi po abecednem redu.) Adrija, Boleslav, cestar, črnica, dninar, Huculi, Jarc, kavelj, Lawoczne, mečina, nasipina, orkani, pouk, Sultan, ufec, Venecija, žig = Resnica v oči kolje. Istino reci, pa uteci!

8. Kaj je to?: Dnevi v tednu in nedeljski dan.

9. Podobnica: Brazgotinam se posmehuje le oni, ki ni sam nikoli ran občutil.